דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

המגדול) כח) וסדומיים (ולא לומרת בדעת הזו של מעלן) כו). אבל בימי משה שנוצחתי עשיתי שכר שלא כליתי את ישראל כז). הוי למנצח למי שהוא מבקש להינצח:

ד'א למנצח על נגינות שמעה אלהים [רנתי האזינה] תפלתי אמר לו רבונו של עולם עד אימתי יהיו בניך משועבדים ואין אתה שומע תפלתי ואי חדשה לך לא כבר במצרים קרינו אותך וענית אותנו כמה שכתב ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו (שמות ב' כ"ג) [וכתיב ואת צעקתם שמעתי (שם ג' ז')]. וכן על הים] ועד שלא עמדו להתפלל (לומר) [אמר] להם מה אתם צועקים כבר שמעתי (תהלים) [תפלתכם] כמה שכתב ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי (שם י"ד ט"ו) כח). וכן בעמלק קראו המקום ומיד ענה אותם כמה שכתב וידר ישראל נדר לאמר אם נתון [וגו'] וישמע ה' בקול ישראל (במדבר כ"א ב' ג') כט). וכן בימי שמואל כשבאו פלשתים עלינו קראנו אותך וענית אותנו כמה שכתב ויצעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה' (שמואל א' ז' ט') ל). וכן בימי שלמה כשנתפלל לפניך מיד ענית אותו באש כמה שכתב ויהי ככלות שלמה להתפלל (מלכים א' ח' כ"ד). אמר לו דוד רבונו של עולם כשהיו בניך בבית המקדש היו קוראים אותך ואתה עונה להם עכשיו משאנו מפוזרים בגולה אתה עונה אותנו כמ"ש מקצה הארץ אליך אקרא לא). רבונו של עולם בנה ביתך ושכנינו בתוכו מקצה הארץ אליך אקרא מה כתב אחריו אגורה באהלך עולמים (שם):

פ"י

כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם (שמות ל' י"ב) ב)

ילמדנו רבינו כמה פעמים בשנה תורמין את הלשכה ג). כך שנו רבותינו בשלשה פרקים בשנה [תורמין את הלשכה בפרום הפסח בפרום עצרת בפרום החג]

מאיר **מגן דוד** עין

להשמידם לולי משה וגו'. כה) ג' נוסחאות הן ונתערבו ונילקוט שם ליתא והז"א הגיה דור הפלגה ב מ ג ד ל וא"כ. כו) נילקוט ליתא וכ"ל שהיא חוספות מגליון וכ"ל ז א ת א ו מ ר ת כ ד ע ת ה ז ו ש ל מ ע ל ה. וכוונת בעל הגליון שסיפור מעשה הסדומים בויכוחו של אברהם אבינו עם הקב"ה יוכיח שהקב"ה מדקדק להכלה. והז"א הגיה ו א ת א ו מ ר כ ד ע ת וכו' ופי' כלו' גם בלילו שייך לומר שהפסדתי כדבר האמור למעלה לענין דור המבול וכו'. כז) כוון אל מה שמובא במדרש תהלים העתקיו לעיל אות כ"ד. כח) כל זה המאמר הוא במדרש תהלים מזמור ק"א אלא שהוא שם בסגנון אחר והכי גרים התם זש"ה רחוק ה' מרשעים ותפלת צדיקים ישמע כל מקום שקראו ישראל להקב"ה ענה אותם. קראוהו במצרים ענה אותם שנאמר ואת צעקתם שמעתי. על הים ענה אותם שנאמר מה תצעק אלי וכו' ועפי"ז הגהתי. והז"א הגיה ויזעקו ו ת ע ל ש ו ע ת ם ו ע נ י ת א ו ת נ ו כ מ"ש ו א ת צ ע ק ת ם ש מ ע ת י ק ר א ו ע ל ה י ם ו ע נ י ת א ו ת ם ועד שלא וכו'. כט) במדרש תהלים שם ג' במדבר ענה אותם שכ' וישמע ה' בקול ישראל. וכנעני שהוזכר שם עמלק היה כדאיתא בתנחומא ובפרש"י שם. ל) במקרא כתוב ו י ז ע ק. במדרש תהלים ג' נכנסו לארץ וקראוהו ענה אותם שכ' ויזעק שמואל וגו'. לא) הז"א והרז"ו הגיהו כ ש א נ ו מפוזרים בגולה ע נ ה א ו ת נ ו. ובמדרש תהלים ג' ולא בימי שלמה שכ' ויהי ככלות שלמה ולא עכשיו שגלינו ענה אותנו שכ' קראתי שמך ה' מבור תחתיות קולי שמעת ולא עכשיו שאנו בגלה הארץ אליך אקרא וכו'.

פ"י א) גרסינן במסכת דמגילה כ"ט ע"א ר"מ אדר שאל להיות בשבת קורין בפ' שקלים. ובגמרא שם ע"ב מאי פרשת שקלים רב אמר ל ו את בני' ואמרת אליהם את קרבני לחמי ושמואל אמר כי תשא. ומסיק שם בגמרא תניא כוותיה דשמואל ר"מ אדר שאל להיות בשבת קורין כי תשא ומפטירין ביהוידע הכהן. ומתוא דפסיקתא כשמואל. ומסתברא שהמנהג הקדום היה כרב כדי להוליא מלבן של לדוקים (ובדאיתא בלים מגלת תענית) ולאחר החורבן נסתרבב המנהג לקרות בכי תשא משום דקרי לה פרשת שקלים. והיו המנהגים שונים ועי"כ איפלגי רב ושמואל. ב) שיטה זו בתנחומא כי תשא והתם ג' יל"ר כמה תרומות היו תורמין ישראל בכל שנה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

(שלקים פ"ג מ"ח) ג). ולהיכן היתה תרומת הלשכה ד). לוקחין בה תמידים משל כל ישראל מן השקלים שהיו שוקלים. למה כדי שיהיו כל ישראל שותפים בו ה). היו מתחילים מן אדר מראשו של אדר לגבות ו) ותורמין בראשו של ניסן. כדי שלא לדהוק את ישראל היו (מחזירין) [מזהירין] את ישראל מראש חדש אדר ז). אמר שלמה דרך עצל כמשכת חדק (משלי ט"ו י"ט). א"ר יעקב בן יוסי ח) באלהים ובעשו הכתוב מדבר דרך ע צ ל זה עשו. מהו כ מ ס ו כ ת ח ד ק אלא כשם שהסוכה הזה של קוצים מתחדקת (בגדיו) [בבגדיו] ט) של אדם והוא מפשר אותם מצד זה והיא מתחדקת מצד אחר. כך הוא מלכותו של עשו גובה את הארנון ועד שלא יגבה את הארנון הרי הגלגוליות באה עליהם ועד שזאת ניגבת באים עליהם טירכוס י). אבל הקב"ה אינו כן אלא א ו ר ח י ש ר י ם ס ל ו ל ה (שם) כבושה לפני ישראל משמיעים אותם באחר באדר וניגבים באחד בניסן הוי ואורח ישרים סלולה. אם תאמר ניגבים יותר מכחם. לא היו ניגבים דבר גדול אלא מ ח צ י ת ה ש ק ל. א"ר חגינא

והוסחה דילן מבורית יותר. ג) כל"ל אלא שקיטע המעתיק ובתכחומא ג' כך שנו רבותינו שלש תרומות תורמין בר"ח אדר וביסן ובאלול. והאי א ד ר ו ב י ס ן ע"ש היא ול"ל ניסן ובאייל עיי' במס' שקלים שם. ד) כלו' לאיזה לורך היתה ומשני לוקחין בה וכו'. ה) עיקרא דהא מילתא גרסינן לה במגילת תענית פ"א מן ריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקס תמידא. ופירשו שם שהיו לדוקין אומרים מביאים תמידים משל יחיד זה מביא שבת אחת וזה מביא שתי שבתות וזה מביא ל' יום. ומה היו דורשים. אמרו כתוב בתורה את הכבש אחד ת ע ש ה בבקר ליחיד משמע. א"ל חכמים אין אתם רשאים לעשות כן לפי שאין קרבן לבור בא אלא משל כל ישראל עכ' לו את ב נ י י ש ר א ל וכו'. וכשגברו עליהם ובלאוס התקינו שיהו שוקלין שקליהם ומביאין אותן בלשכה והיו תמידין קריבין משל לבור. ואמרינן בירושלמי דשקלים פ"א ה"א ולמה אמרו בג' פרקים כדי לעשות פומבי לדבר. ו) כדתנן בשקלים שם פ"א בא' באדר משמיעין על השקלים ואומרים שם בירושלמי ולמה בא' באדר כדי שיביאו ישראל שקליהן בעוכתן ותתרם תרומת הלשכה מן המדשה בזמנה בא' בניסן. ז) כן הגיהו הז"א והרז"וו וכ"ה בתכחומא שם. ושם ג' בר"ח אדר וביסן היתה תרומת הלשכה נגבית והיו באים הכהנים ומכפרים על עומות ישראל מן השקלים שהיו שוקלים למה כדי שיהיו כל ישראל עסוקים במתנותיהן והיו מתחילין לגבות מר"ח אדר ותורמין בר"ח ניסן ולמה מתחילין באדר ותורמין בניסן שלא לדחוק על ישראל והיו מזהירין את ישראל מר"ח אמר שלמה דרך עצל וגו'. ח) בד"א בן י ו ח י וכ"ה בז"א ועיי' לקמן. ט) כן הגיה הז"א. י) הז"א הגיה ט י ר ו כ י ן ובד"א איתא ט י ר כ ו ס. וזה המאמר הוא בפסיקתא שיעה ב' והתם נגדיר לה פתיחה וה"ג התם ר' י ע ק ב פ ת ח ד ר ך וגו' דרך עצל זה עשו הרשע כמשוכת חדק דהוא מדמה להדא סירתא דאת מפשר ליה מן הכא והיא מתעריא מן הכא כך הוא עשו הרשע מתהפך אייתי גולגלתיך אייתי דימוסיך אייתי ארנוניך ליה ליה קנים ליה ומומיה ליה (פי' מקביע לותו) ואורח ישרים סלולה זה הקב"ה דכתיב ביה כי ישרים דרכי ה' שהכשיר לשונו למשה ואמר כי תשא. וכ"ה בילקוט פ' כי תשא. ובילקוט משלי שם הוא קטוע קלת ושם גרים ליה בשם ר' יעקב ב ר א ח א ב ש ם ר' י ו ח נ ן ד ב י ת ג ו ב ר י ן (וזהו ודאי ט"ש ול"ל ר' י ו נ ת ן). וכעין זה המדרש הוא ברות רבה בפתיחתא הפכפך דרך איש וגו' עיי"ש. והמפרש החכם מוהר"ש באבער העיר מה שמצא בכת"י א' ר' י ע ק ב ב ר א ח א ב ש ם ר' נ ת ן ד ב י ת ג ו ב ר י ן (והוא ר' נתן והוא ר' יוחנן) ובכת"י אחר מצא ר' יעקב בר י ו ד א בשם ר' יוחנן דבית גוברין. וירא"ה שזה ט"ש ול"ל בר י ו ח א והוא א ח א והוא י ו ח י. ובכ"פ מלת י ו ס י שלפניהו נראה שהיא ט"ש. ובתכחומא גרים לה סתמא וה"ג התם בעשו הרשע הכתוב מדבר כשם ש מ ש ו כ ה של קולים מתחדקת בבגדיו של אדם את מפשר אותה מכאן ומתחדקת ממקום אחר כך מלכות עשו גובה את הארנון מישראל עד שלא תגבה הרי הגולגולת ועד שהיא נגבית באין לעסק ט ר ו פ י ן (ובתכחומא שם פי' עץ יוסף ועיין יוסף השמיטו כל המאמר מפני סמת המליק). ופי' הערוך בערך א ר נ ו ן שהיא מס לארוחת המלך ומיילותיו. ו ג ל ג ו ל ת היא מס ידועה. ועדופין היא ט"ש ול"ל ט י ר ו נ י ן וכן מוכח מן הערוך ערך ט ר ן ופי' שם ענין מס הוא. והיא ט י ר נ ו ס היא ט י ר ו נ י ן. ומלת ט י ר נ ו ס נראה שהוא ט"ש. ויותר נכון הוא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

חצי הסלע יח). ואם תאמר חצי הזה לחנויות בית המקדש היה ניגבה. לא היה ניגבה אלא על כפרתם של ישראל שהיו לוקחים בהם תמידים. אמר הקב"ה צפוי לפני שכל מניין שעתידין ישראל להימנות שיש בהם חסרון אלא מה אני עושה הריני מתקן להם רפואה שכל מניין שיהיו נמנים שיהא להם כפרה. ומה היתה כפרתם זה כפרת שקלים מניין [ממה] שקראו בעניין כי תשא יג):

כי תשא את ראש בני ישראל כך פתח ר תנחומא בי רבי אבא זה הוא שנאמרה כרוח הקודש על ידי שלמה שרך אגן הסהר אל יחסר המזג וגו' (שה"ש ז' ג') יג). מה ש ר ר ך זו סנהדרין גדולה שהיתה בירושלים דנה דיני נפשות. ולמה הוא מושלה כטיבור ש ר ר ך. אלא מה הטיבור הזה נתון באמצע של אדם כך היתה סנהדרין יושבת בירושלים שירושלים היא אמצעיתו של עולם יד): ד"א שרך אגן הסהר ש ר ר ך מה הטיבור הוא חייו של תינוק כך כל העם הזה היה בזכותם של סנהדרין שהיו יושבים ועוסקים בהלכות התורה טו): א ג ן ה ס ה ר (לדיו) [אבין] בן חסדא

מאיר מגן דוד עין

פי' בעל המוסף שם. וכן משמע לשון ב ל י ן ל ע ס ק שבתנחומא ובערוך שם בשם הילמדנו ש ט י ר ן הוא שם למושל לחכזר ו ב ל י ן ל ע ס ק ט י ר ו כ י ן כלו' שהם נלקחים לעסק ולעבודת המושלים החכזרים ואולי ל"ל לפניהו בלים ל ע ס ק ט י ר כ ו ס. יח) בתנחומא שם קיטע הלשון וג' משמיע בל' בלדל ונגדת (לשון כ ג ב ת כופל על תרומה ולשון כ ג ב י ס כופל על שקלים) בלשון של כיסן וכמה היו גודין מחלית השקל וכמה היא חלי הסלע. יט) בתנחומא קיטע הלשון וקילרו עיי"ש ושם מסיים כדי שיהא להם כפרה ולא יהיה נגף בפקוד אותם. ופי' ל מ כ י ו ת ב י ה מ " ק כתב בז"א לגוף ביהמ"ק וחכיותיו. או לפי שמקום אחד בהר הבית וחכיות שמו וכו' (עיי' בערוך ערך חכות) ויותר נראה שר"ל מלשון ויסן פני העיר שדרשו חז"ל מעבע תיקן להם וכו' וכן כאן לחכיות ביהמ"ק ר"ל לגרכיו של ביהמ"ק עכ"ל. ולי נראה פירושו עפ"י הגמרא דמגילה כ"ע ע"ב דפריך התם אלא למ"ד כי תשא (פי' דהוא פרשת שקלים) קרבנות מי כתיבי שקלים לאדנים כתיבי. ומשני כדתני ר' יוסף שלש תרומות הן של מזבח למזבח ושל אדנים לאדנים וכו'. ופי' ל מ כ י ו ת היא ל א ד נ י ס ל ג ו ר ך מ כ י י ת ביהמ"ק וכדפריך התם ומשני לה כדמשני התם. מ מ ש " ש מקבנון לשון התנחומא מוכח שהוא הועתק מהפסיקתא שלפניהו אולם דרשת ר' יעקב במקרא דרך עגל וגו' נראה שהועתקה לכאן מהפסיקתא או במיני הוא ליה ממקום אחר. יג) פתיחתא זו היא רמוזה בשמות רבה פ' כי תשא וקיצעה שם הסופר לפי שכבר היא שנויה. ולשון המדרש לפניהו שם. כ י ת ש א כך פתח ר' תנחומא בר אבא ו כ ל ה פ ת י מ ו ת ב ו ל ן כ ע נ י ן ה כ ת ו ב ב פ ר ש י ו ת (ועוד) [עד] א"ל הקב"ה משה חייבין לי ישראל מה שלוו הימני שנ' כ י ת ש א כמה דתימא כ י ת ש ה ב ר ע ב ך אמור להם שיפרעו מה שהם חייבים לי הוי כי תשא ואשלמה להם שנ' והיה מספר בני"י כחול הים. והועתקה בתנחומא פ' כי תשא. והיא כמלאת בשה"ש רבה פ"ז ובבמדבר רבה פ"א ובתנחומא פ' במדבר שם ומקצתה במדרש תהלים מזמור ב'. יד) הז"א הגיה ולמה ה י א מ ש ו ל ה ל ע ב ו ר ו כו' ה ע ב ו ר וכו' וא"ל. ובלשון חכמים הוא ט י ב ו ר בכמה מקומות והלשון קטועה קלת וכלו' ולמה הוא מושלה בטיבור ש א מ ר ש ר ר ך וילאה של"ל ב ט י ב ו ר ועיי' באות דלקמן. טו) הז"א הגיה ח י י ס בזכותם וכו' וא"ל. ובשה"ש רבה ג' לה הכי שרך אלו סנהדרין מה תינוק זה כל זמן שהוא במעי אמו אינו אי אלא מטיבורו כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם. ובתנחומא דכי תשא ג' זא"ה שרך זה סנהדרין ולמה נקראו שרר מה השרר הזה נתון באמצעותו של אדם כך סנהדרין יושבין בלשכת הגזית שהוא באמצע ביהמ"ק. מה השרר הזה כ"ז שהתינוק נתון במעי אמו פיו סתום ומן השרר הוא אוכל כך ישראל אין אוכלין אלא מסנהדרין לפיכך נמשלו כשרר. ובתנחומא דפ' במדבר ובדבה במדבר פ"א לא גרסו רק שיטה א' וגרסו לה בנוסחת התנחומא דכי תשא. והמתרגם תרגמו ולית מתיבתך די בזכותיה מתפרנסין כל עלמא היכמא דעובדא מתפרנס מן פרתיה במעיהא דאמיה. ועיי' יומא כ"ד ע"ב דליון היא אמצעיתו של עולם והנקודה האמצעית היתה האבן שתייה שבקדשי הקדשים שממנה הושתת העולם. גם היו שלשה בתי דינין בהר הבית. ועי"כ שינו הנוסחא בתנחומא ובמדבר רבה. ובפסיקתא דילן לאו דוקא נקט ועיי' סנהדרין ל"ז ע"א ועיי' בגדה ל' ע"ב בענין ילדת הולד. ועובר במעי אמו כמי ת י כ ו ק קרי ליה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אמר קורין לירח ס י ה ר א טז) זו סנהדרין שלא היו יושבים (בוטלגוכין עולה מלוכה) [בטריגונין] אלא אסטרונגילון כחצי גורן ענולה כדי שיהיו רואין זה את זה. שאם היו יושבין (בוטלגוכין) [בטריגונין] היושבין בזויות מצטערים לראות אילו את אילו ואינן יכולין לשאול זה את זה הוי א ג ן ה ס ה ר יז): [דבר אחר] מהו אגן הסהר א ג ן זה הספל כדכתיב ויקח משה חצי הדם וישם באגנות (שמות כ"ד ו') מה הספל הזה עגול איסטרונגילון כך היו יושבים. מהו ה ס ה ר שבשעה שהיו יושבים הסחורה והשכר היו בעולם יח): א ל י ח ס ר ה מ ז ג שהיו יושבים ומוזגים ההלכות זה אסור

מאיר מגן דוד עין

מ מ ש ע רמיתי לי כאן מקום לבאר מאמר זר בדברי חז"ל בדרך שאומר. הנה לפי התרגום נקרא הסרל פ ר ת וכן תרגם ואומו בשרירי בעמו (איוב מ') ותוקפיה ב פ ר ת דכריעיה. וכן תרגם כי לא קגר דלתי בעני (שם ג') ארום לא אחד פרתי דלקתי דהיכון דשי כרסי (עיי' במתורגמן ערך פרת ובכדפסים הוא מעוצם). ויפה פירשו הראב"ע שם ד ל ת י ב ט ן י העבור שממנו יצא המאכל לולד קודם שיולד. מעתה לא ולמד עכין שם הנהר פ ר ת. שהשם הוא מיוסד בלשון הארמי שדברו בה יושבי עבר הנהר. ויסוד השם הוא על מה שמסופר (בראשית ג') ונהר יולא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים וגו' והנהר הרביעי הוא פרת. ופירוש המקרא לאמתו הוא כמו שפירשוהו בבכורות כ"ח ע"ב. א"ר כהנא בר יאחק ואיתימא ר' אסא בר יעקב ה ו א פ ר ת דמעיקרא. כלו' דהנהר הרביעי הוא הנהר היולא מעדן להשקות את הגן. והוא פרת כי הוא הסרל שסאר הנהרות יונקים ממנו והוא מוליך להם המים ממעיינות התהום. ועל יסוד אלו המקראות אמר ר' יהודה אמר רב בבכורות שם כל הנהרות למעה מג' נהרות (חדקל פישון וגיחון) וג' נהרות למעה מפרת. כי שמו מוכים עליו כי הוא הסרל שכל הנהרות יונקים על ידו וכמו שאמרו שם ז כ ר ו ת א ד מ י א פ ר ת. והיתה האמונה הזאת מפורסמת בין יושבי הנהר ההוא להגדיל את נהר אדלס וע"כ קראוהו פ ר ת. וכיון שבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם ובני אדם קוראים אותו פ ר ת על שם עיבו ע"כ אמר רב יהודה אמר רב הנודר ממימי פרת אסור בכל מימות שבעולם. וכדמפרש שם דאמר לא שתיא מ מ י ס ד א ת ו מ פ ר ת. לפי שבלשון בני אדם היה הדבר כן בעבדי נהר פרת בזמנם. ולפי דרכנו אנו למידין שהסיפור מגן עדן כבר היה מפורסם בימי האבות יושבי עבר הנהר. טז) בשם"ש רבה שם ג' א ג ן ה ס ה ר אדאה דאזהרה א ב ו ן ב ר מ ס ד י אמר אית לתרון דקיין ונוחין לזהרה בהרה. פי' א ד ר א ד א ז ה ר ה גורן הירח. ו א ד ר א הוא תרגום ג ו ר ן (והגורן היא עגולה) ותרגום י ר ח הוא בירושלמי ז י ה ו ר א. כלו' עגולת הירח. והוסיף ר' אבון שבאיזה מקומות אומרים תחת זהרה בהרה שמחליפין הזי"ן בבמ"ך. וכן בתרגום שלנו תרגום י ר ח סיהרא עיי' במתורגמן ערך ז ה ר. ובפי' המדרש הגיה הז"א כאן א ב י ן בן חבדא. ועיי' בנהדרין ל"ז ע"א דשם דרשו אגן שהיא מגינה על כל העולם כולו ה ס ה ר שהוא דומה לסהר. יז) וכן הגיה הז"א ופי' טליגון הוא משולש עיי' בערוך ערך ד י ג ו ן וערך ט ר י ג ו ן. ומלות ס ו ר ה א ר ו כ ה הם תוספות מגליון מפרש ואינו ככון. ואולי שלף המלות כ ח ל י ג ו ר ן ע ג ו ל ה הם ג"כ תוספות. יח) כנ"ל להגיה. ובתכמומא דפ' כי תשא ג' א ג ן מה אגן עגול אף כך בנהדרין היתה כחצי גורן עגולה. ה ס ה ר שדומה לסוהר מה הסוהר כל דבר שאתה צריך אתה מולא בו כך בנהדרין מטהרין ומטמאין פוסלין ומכשירין מתירין ואוסרין. ודברים אילו אינם אלא הלאבת המאמר שלפנינו. ובילקוט שה"ש ז' ר' תתקל"ב העתיק המאמר וכרשם עליו שהוא מהתכמומא ושם ג' מהו אגן הסהר פ ת ר ו ן ש ל פ ר ק מ ע י א כל מה (ובקצת דפוסים בשבוש כ ל ו מ ר ול"ל כל מה) שצריך הוא יולא ממנו ואין הלשון הזה אלא פתרון שנאמר ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וכו'. ודברים אלו צריכים פתרון. וכ"ל שמלת פ ת ר ו ן בכאן היא פ ת ו ר תרגומו של שלחן וכ"ל שלחן של פרקמטיא. והיו אלו השלחנות כחצי גורן עגולה והמוכר עומד מצפנים בתוך העגול והקונים מצחוץ סביבות העגול ובשפת העגלה של השלחן לבזבזין כדי שלא תשמע הפרקמטיא ותפול לארץ. וע"כ הוא כמו חבל. ואלו השלחנות היו נקראים ג"כ ס ה ר לפי שהם בדמות ירח. ולפי שאגן הוא חבל כדמובא ממקרא דויהס הדם בבאגנות. א"כ אין הלשון הזה של א ג ן ה ס ה ר אלא פ ת ר ו ן. וכמו שאמרנו. ובוונת בעל המאמר שלפנינו הוא שבשעה שהסנהדרין יושבין בתיקונן דין ומשטר בארץ וע"כ הסחורה והשכר בעולם. אמנם כשבטלו הסנהדרין וכל

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

וזה מותר זה טמא וזה טהור: ד"א אל יחסר המזג המוזג כשאומן נותן שלישית של כוס יין ושנים חלקים של מים יט). כך לא היתה סנהדרין חסרים לעולם מעשרים ושלשה. כיצד שבעים סנהדרין היו יושבים בה וכיון שהיו מבקשים לילך ולאכול לא היו כולהם נפנים כאחד אלא מהם היו הולכים ואוכלין ומהם היו משתמרים עד שיהיו אותם באים ואח"כ היו הולכים ולא חסרה (מקליי) [מניינם] חסר מעשרים ושלשה כ): [דבר אחר] אל יחסר המזג אל תהי קורא כן אלא המוזג. זה הקב"ה שבזכותם לא חסר עולמו אלא היה כבודו שרוי ביניהם. כיון שבטלה סנהדרין נסתלקה השכינה כא): בטנך ערימת חיטים (שה"ש ז ב) אלו ישראל. ולמה נמשלו ישראל כחיטים. שהם סדוקות באמצעיתם. מה שאין את מוצא לא בעדשים לא בשאר כל הפירות. ולמה החיטים סדוקות שכל טפילה להם כב): ד"א בטנך ערימת חיטים א"ר הונא בשם ר' אידי והלא ערימת אסטרובלית או ערימות פלפלים יפה משל חטים. הואיל והקב"ה מחבבם יקרא אותם ערימת פלפלין. אלא (מי) אפשר לעולם בלא איסטרובלית ובלא פלפלין ואי אפשר לעולם בלא חיטים. ואם יחסר העולם איסטרובלית ופלפלין איכפת להם כג) אבל אם חסר הוא חיטים אין להם חיים אפילו שעה אחת כד): ד"א בטנך ערימת חיטים א"ר יוחנן ערימת חטאים. כיצד בא לפני ישראל תמחוי של פיגולים ושל נותרות ושל חלב והוא בא לאכול סבור שהוא שומן ואומר לו חלב הוא מיד כילה ידו מלאכול. מי מעכבו שלא לאכול. איזה סייג בינו לבין התמחוי. אלא שנסתכל בדברי תורה סוגה בשושנים (שה"ש ז ט). אין המקרא אומר אלא דרשני יש אדם גודר בשושנים.

מגן דוד

מאיר עין

דמלים גדר לין קמורה ולין סכל בעולם. ולממת כוונה זו כעלמה למקדר המכמומת ופירם הדברים ומדלן כמו שהם בילקוט ולמ"כ בלו מעתיקים לחרים שכבר כעלמה מהם הבנת הדברים ומידלו הנוקמת כמו שהיל בתכמומת לפניכו. ומלת לקטרוכגילון לא מלאתי ולפי עניכה היל כמו שכתפרשה עגול. ומלת עגול כרלה שהיל הוקפה מגליון. יט) כלו' המוזג כשהוא לומן והז"ל הגיה המוזג הלומן כותן שליש וכו' ולא"ל. ועיי' כדה י"ט ע"ל ובמנהדרין י"ד ע"ב בתו' ד"ה לל יחסר ובנמקמן שם. כ) כנ"ל להגיה והז"ל הגיה ולל חסרה מכ"ג והשאר השמיט. וכלו' ולא חסרה פחות מכ"ג ועיי' בתוספתא דסנהדרין פ"ז. ובמנהדרין ל"ז ע"ל. כא) כ"כ להגיה וכן הגיה הז"ל ובשה"ש רבה שם ג' לל יחסר המזג לל תחסר סנהדרין מכ"ג. ד"ל לל יחסר המזג לל תחסר סנהדרין מופלא שבה. ד"ל לל יחסר המזג לל תחסר סנהדרין זה שהוא ממזג לה לת ההלכה כהוא דתניכן תמן (כדה י"ט ע"ל) מזג ג' חלקים מים ול' יין מיין הסרוכי. ד"ל לל יחסר המזג לא כחסר מזגא דעלמא המל"ל ה' רועי לא לחסר. וכרלה דמשבשתא הוא והכי ל"ל לל תחסר סנכדרין מכ"ג כהיל דתניכן וכו'. והכהו ד"ל לל תחסר מופלא שבה ולל תחסר זה שהוא ממזג וכו' ג' כוקמלות הם בעכין ל'. ודל"ל בתרא היל היל דג' בפסיקתא דילן המוזג זה הקב"ה. ובתכומא דכי תשא ל"ג ללא פירושא קמא ובכופתה הגמרא דסנהדרין שם עיי"ש. ובתכומא ובכבה דבמדבר כמי לא נקטי ללא פירושא קמא שלא היו חסרים לחד משליעתן והרחיבו קלת הדבר עיי"ש. ועיי' בתרגום יוכתן דמתרגם כולא קרא על מופלא שבב"ד. כב) כלו' שהכל נפלה להם ומז"ל הגיה שכל הפירות טפילות להם. ודוגמת מלילה זו היל שהחטים סדוקות שלא להתערב עם זרעים לחרים שכולם לינם ללא טפילים להם וכמו כן ישרלל ובשה"ש. רבה ג' ל"ר לידי מה חטה זו סדוקה כך ישרלל סדוקה מילתן. ובמדרש תהלים מזמור ג' ג' נשקו בר זש"ה ערך לגן הסכר וגו' למה כמשלו ישרלל בחיטים דכתיב בטנך ערימת חטים ל"ר לידי מה חטה זו סדוקה מלמלעיתה ומסוימת מכל הפירות שהכל טפילין לה כך ישרלל מלויכין בלומות העולם בתילה ובלילית והכל טפל להם. ועיי' לקמן פי"ח לות כ"ו ובמדרש תהלים הרחיבו הדבר עפ"י כוונת הענין. כג) בתמיה. ופי' לי קטרוגלית הוא פירא דלרזא והיתה חביבה להם כדמוכח בע"ז י"ג ע"ב ועיי' בערפא לשון שם ובמוסף הערוך ערך לסטרגיל. כד) ובשה"ש רבה ג' לה קממא ובתכומא דכי תשא ג' לה בשם ר' לידי והיל מסובשת שם קלת עיי"ש. וכבונה היל בהעתקת הילקוט בשה"ש ושם ג' בשם ר' יעקב בר לידי. ובמדרש תהלים שם הנוקמא כמו שהיל לפניכו לכלא שהרחיבו שם קלת כוונת הענין שבשם שמי

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

דרך בני אדם נודרים כרמיהם או שדותיהם בקוצין ובדרדרים בסירים ובחוחים שמא ראית אדם מימך שהוא נודר שדה בשושנים. אלא אילו הן דברי תורה שהם רכים כשושנים. כיצד היה מתאוה לראות חופתו אין לו יום גדול הימנו ששמח עם אשתו. הוציא יציאתו והציע חופתו בא להיזקק עם אשתו אמרה לו שושנה ארומה ראיתי מיד פירש הימנה זה הפך פניו לכאן וזו היפכת פניה לכאן. מי הפרישו הימנה איזה נחש עוקצו איזה עקרב (עקלמו) [עוקצתה] איזה גדר עמד בפניהם. אלא אלו הם דברי תורה שרכים הם כשושנה בטנך ערימת חיטים סוגה בשושנים כה): דבר אחר בטנך ערימת [חטים] א"ר לוי למה נמשלו כנסת ישראל בחיטים אלא בעל הבית יש לו בן בית כשבא לחשוב עמו מה הוא מחשב מה הוא אומר לו תן דעתך כמה משפלות של תבן אתה מכנים לאוצר או כמה משפלות קש או כמה משפלות של קוצים אתה מכנים לאוצר. להיכן הוא נותן את הקוצים באש. [להיכן] הוא משליך את הזבל מכנים לאשפה כו). להיכן הוא זורה את התבן לרוח. אבל מהו אומר לבן ביתו תן דעתך כמה חיטים אתה מכנים לאוצר. למה שהם חיותם של עולם. כך הקב"ה בעל הבית שכל העולם כולו שלו שנאמר לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה (תהלים כ"ד ח') ובן ביתו זה משה בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ב ז'). אמר לו הקב"ה תן דעתך למנות את האומות. (לאומות) [לאו]. שהם נמשלו בקש כז). מי היו אילו המצרים תשלח חרונך יאכלמו כקש (שמות ט"ו ז') ובית עשו לקש (עובדיה א' י"ח). מה עושים לקש מציפים אותם למים וניער פרעה וחילו בים סוף (תהלים קל"ו ט"ו) כח). נמשלו כקוצים שנאמר והיה עמים משרפות סיד קוצים וגו' (ישעיה ל"ג י"ב) מה עושים לקוצים משליכין אותן לאש

לפסל לעולם בלא חטים כך א"א לעולם בלא ישראל. כה) המאמר הזה קטוע הוא קלת לפניכו והכי גרים לה בשה"ש רבה. אלא שני' לה קמאא. בטנך ערמת חטים זו תורת כהנים מה כרם זו הלב מבאן והכרעים מכאן והיא באמצע כך תו"כ שכי קפרים מכאן וב' קפרים מכאן והיא באמצע. ערמת חטים ערמה על חטאים סוגה בשושנים אלו ד"ת שהם רכים כשושנים כמה מלות ודקדוקים יש בתו"כ כמה קלין וחמורין פגולים וכותרות יש בתו"כ. א"ר לוי בהגב שבעולם אדם כושא אשה בן ל' שנה בן מ' שנה משמוליא יליאותיו הוא בא ליזקק לה והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ופורש ממנה מיד מי גרם לו שלא יקרב לה איזה כותל ברזל יש ביניהם ואיזה עמוד ברזל ביניהם אי זה נחש כשכו איזה עקרב עקלו שלא יקרב לה דברי תורה שרכין כשושנה של' בה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב וכן מי שהבילו לו תמחוי של סתיכות א"ל מלב כפל שם ומשך ידו ולא טעמו מי גרם לו שלא לטעום איזה נחש כשכו שלא יטעום ואיזה עקרב עקלו שלא יקרב ויטעם אותו ד"ת שרכין כשושנה שכתוב בה כל מלב וגו' לא תאכלו. וקיעב אומו הדורש כאן כדי להמשיך המקרא בטנך ערמת חטים על ישראל. ובאדר"נ פ"ב גרסינן הדי הוא אומר בטנך ערמת חטים וגו' בטנך וגו' זו כנסת ישראל סוגה בשושנים אלו שבטים זקנים. דבר אחר בטנך ערמת חטים אלו מלות קלות הרכות סוגה בשושנים בזמן שישראל עושין אותן היו מביאין אותן לחיי העוה"ב הא כיצד אשתו בדה עמו בביתו בלה משמש בלה איבו משמש וכי אדם רואהו או אדם יודע בו שיאמר לו בלום הא איבו מתירא אלא ממי שפוקד על העבילה וכן אתה אומר בחלה וכן א"א בראשית הבז אלו מלות קלות הרכות בשושנים וכו'. ובמדרש תהלים ב' העתיק המאמר כמו שהוא בשה"ש רבה אלא דג' ר' יודן אמר ערמת חטים זו תורת כהנים שכל חטאות ואשמות וכו'. ולא דרש מלת בטנך. ובתנחומא דבי חשא גרים לה בשם ר' יוחנן וכעין שהוא בשה"ש רבה והפסיק הדבר בשיטות אחרות ואח"כ סעתיק הדרוש סוגה בשושנים כמו שהוא לפניכו. ודרש זה דסוגה בשושנים הזכירו בבבלי סנהדרין ל"ז ע"א ועיי"ש בתוספות. והנכון כמו שפירשו רש"י שם. ועיי' בתרגום יונתן שתרגם המקרא בענין אחר. ומלינו אין המקרא אומר אלא דרשני כשמש בה רש"י עה"ת בכמה מקומות. כו) כנ"ל להגיה והז"א הגיה בלא הוא משליך ולא הזבל מכניסו וכו'. כז) וכיה בדל"פ וכן הגיה הז"א וכלו' וכי א"ל הקב"ה וכו' בתמיה ומשני לא ו. ופנכון רגיל הוא בפסיקתא. כח) הז"א הגיה מפילים אותם על המים.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

קוצים כסוחים באש יוצתו (שם). נמשלו כתבן מה עושין לתבן זורין אותו לרוח שנאמר יהיו כתבן לפני רוח כמוץ גנבתו סופה (איוב כ"ז י"ח) כט). אבל ישראל נמשלו לחיטים שהם דגנו של עולם בטנך ערימת חיטים. לפיכך אמר לו הקב"ה משה תן דעתך למנות את ישראל לידע כמה יש בהם כי תשא [את] ראש בני ישראל ל): [דבר אחר בטנך ערמת חטים] לא) (הסיבולים) [השבולת] של חיטים מתמרת ועולה (והקנים) [והקנה] ארוך ועליה רחבים וארוכים והשיבולת בראש הקנה לב) והקנה שלה מתגאה ואומרת בשבילי נזרעה השדה. אמרה להם השיבולת (הכי) [הרי] הגורן בא והכל מתפייסים בשביל מי נזרעה השדה לג). באתה הגורן מכניסין את הקש לאור וזורין את המוץ לרוח ומשיירים את החיטים לגורן וכל העובר נוטל ומנשקם לד). כך או"ה אומרין לישראל בעולם הזה בשבילם נברא העולם לה) לעתיד לבא והיו העמים משרפות סיד [קוצים כסוחים באש יצתו] (ישעיה ל"ג י"ב). אבל ישראל ה' בדד ינחנו וגו' (דברים ל"ב י"ב). שלחו

מאיר מגן דוד עין

כט) במקלא כתיב ז כ מ ו ץ. ל) כעין שיטה זו בשה"ש רבה שם דמייתי שיטה דר' ילמק דלהלן וגרים עלה ר' חוניא אמר על הדא דר' ילחק כשם שאין בעה"ב משגיח לא על משפלות של זבל ולא על משפלות של תבן ולא על הקש ולא על המוץ למה שאין כחשבין לכלום כך אין הקב"ה משגיח על או"ה למה שאינן כלום עכ' כל הגוים כאין נגדו ועל מי הוא משגיח על ישראל עכ' כי תשא את ראש בנ"י (שמות כ"א) שאו את ראש כל עדת בנ"י (במדבר א') ר"כ בשם ר' אבון אמר או"ה אין להם כעיעה אין להם זריעה אין להם שרש וכו' אבל ישראל וכו' מלה"ד התבן והמוץ והקש וכו'. ובמדרש תהלים שם מייתי להא דר' ילחק דלהלן בשם א"ר ש מ ע ו ן ב ן ל ק י ש וגרים עלה ר' א כ י ב א א מ ר על הדא דרשב"ל למה כמשלו ישראל בחטים לומר לך בעה"ב שיש לו בן בית אם בא לחשב עמו אין אומר לו כמה משפלות וכו'. וכמו שהוא לפניכו אלא שהסגנון שם ברור יותר. ובתכחומא דכי תשא שלפניכו ליתא להא שיטה כלל. אולם בתכחומא ובבבא דבמדבר אייתי לשיטה דר' ילחק דלהלן וערבבו דברים משיטה זו עיי"ש. אבל בתכחומא שלפני הילקוט היתה שיטה זו בסגנון אחר וגרים לה בשם ר' ילחק. וה"ג לה הילקוט בשה"ש שם ד"א ערמת חטים אמר ר' ילחק אין אדם מוכה עם בן ביתו לא משפלות של זבל ולא של מוץ ולא של קש והוא מוכה משפלות של חטים. אינו מוכה משפלות של זבל אהו עושה ממחה אותם במים וכן דור המבול ויאמר ה' אמחה את האדם ולא משפלות של מוץ ואהו עושה מזרה אותו לרוח וכן דור הפלגה ויפץ ה' אותם משם וכן תבילות של קש אה עושה כיתן אותן בקמון וכן עשה למצרים יאכלמו כקש ואהו מוכה מבילות של חטים אלו ישראל לפיכך הוא סופרן כי תשא את ראש בנ"י. ועיי' עוד בילקוט ריש כי תשא דאייתי לה נמי וג' קודש נזה מאמר בשם ר"ל עיי"ש. ופי' מ ש פ ל ו ת קופות בערוך ערך מ ש פ ל. לא) כנ"ל להגיה וכ"ה בילקוט שה"ש שם ובמדרש תהלים שם. לב) כנ"ל וכן הגיה הז"א וכ"ה במדרש תהלים. לג) כנ"ל וכ"ה בד"פ ובמדרש תהלים והז"א הגיה ת ר י וכו' והכל מ פ י ס י ן וכו'. והיא בפי' הילקוט שנוסחתו מ פ י י ס י ן. ולשון מפיסין הוא הטלת גורל כמו מאן מ פ י ס. לאנס כלאה עיקר שהיא מלשון פ י ו ס שמבטל המחלוקת והכל מתפייסין. לד) בשה"ש רבה שם. ובב"ר פב"ג מביים המד"א כ ש ק ו צ ר. ובמדרש תהלים ליתא. אבל עיקר המדרש שם על המקרא כשקו בר. ועיי' בב"ר שם דג' התבן והקש והמוץ מריבים זה עם זה וכו'. א מ א " ש בחינך מקומות גרים כל מי שרוחהו מנשקו. כמלאת למד שכך היתה מנהגם שכל מי שעובר ורואה הכרי של החיטים מתבואה החדשה היה מנשקו. ופשוטו של מקרא כ ש ק ו ב ר הוא כמו שפירשוהו בעלי המדרש והיא מליצה כאותה. לה) הז"א הוסיף וישראל אומרים בשבילנו נברא העולם אומרים ישראל המתינו עד שיצא יום של הקב"ה לע"ל וכו'. וכעין זו היא בב"ר ובשה"ש רבה וא"ל. ובילקוט ליתא וה"ג כ ך לע"ל וכו'. ובמדרש תהלים נמי ליתא והתם ג' או"ה אומרים ב ש ב י ל כ ו נברא העולם וישראל אומרים להם והלא כתוב והיו עמים משרפות וגו' אבל ישראל לע"ל משתיירין לבד שכ' ה' בדד ינחנו וגו'. ומו ליתא. אולם בב"ר ובשה"ש רבה מביים בקרא כי הנה היום בא בוער. וע"ז שייכה המאמר יום ש ל ה ק ב " ה. ומביים שם עוד במקרא תזרם ורוח תשאם אבל ישראל נאמר עליהם ואתה תגיל בה' וגו'.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מגל בשל קציר (יואל ד' י"ג) נו). לכן נמשלו כחיטים: ד"א [ב ט נ ך ע ר מ ת ח ט י ם] רבי יצחק אומר למה כחיטים אלא מה עיסקן של חיטים הללו כשהן נכנסין לאוצר הם נכנסין במדה וחשבון. כאו ליטול אותם מן האוצר מוציאין אותן בחשבון ובמידה. בא לזרוע אותם זורעים אותם בחשבון ובמידה. כך כשנכנסו במצרים מנאם הקב"ה בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה (דברים י' כ"ב) כל הנפש הבאים מצרימה שבעים (בראשית מ"ו כ"ז) נז). באו לצאת מנאם שנאמר ויסעו מרעמסס סוכותה כשש מאות אלף רגלי (שמות י"ב נ"ז) נח). וכן יצאו למדבר שוב מנאם וידבר ה' אל משה במדבר סיני [וגו'] שאו את ראש בני ישראל (במדבר א' א' וב') נט) ואף כאן כ י ת ש א א ת ר א ש מ):

ד"א [כי תשא את ראש בנ"י] אמר ר' לוי למה מנה אותם בכל שעה. למלך שהיו לו תסבריות מא) ולא היה משגיח עליהם למנות. היה לו פלומטרין אחד של זהב קטן מב) והיה בכל שעה נוטלו ומונה אותן כמה יש בו ומניחו. אחר (כך) כמה ימים (מולאו) [מוציאו] ומונה אותן מג). אמרו לו מרי מכל תסבריות שיש לך (ואין) [אין] אתה משגיח עליהם למנותם אלא לזה הקטן. אמר (נו) [להם] כל אילו אינן שלי יורדין לטמיון של טמיון הם מד). אבל זה עמד לי בכמה צער עד שלא סיגלתי (אותן) [אותו] מה) לפיכך איני נזקק לכל אילו אלא לזה שסיגלתי. כך הקב"ה כמה אומות יש בעולם כמה אוכלוסים של אומות ואינו משגיח עליהם. א"ל מרי רבונו של עולם כמה אומות יש לך בעולם ואין אתה משגיח עליהם למנותם אלא בכל שעה ש א ו א ת ד א ש ב נ י י ש ר א ל. א"ל הקדוש ברוך הוא כל אילו אוכלוסים שאתם רואים אותם אינם שלי של טמיון הם ושל גיהנם הם ו ה י ו ע מ י ם מ ש ר ס ו ת ס י ד (ישעיה ל"ג י"ב). אבל אלו ישראל שאני מונה אותם בכל שעה סגולתי הם שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים (שמות י"ט ה') וכמה (סגולתו) [סגולותיו] מו)

לו) במדרש תהלים ליתא ובילקוט מייתי עוד קראי יהיו כמוץ לפני רוח (וא"ל בחצן) ומקרא יאכלמו בקש ומסיים במקרא ה' בדד ינחנו וגו' ותו ליתא. והז"א סדר המקראות לפניו והקדים מקרא דשלחו מגל וגו' וא"כ. אלא עיקר כוסחא שלפניו והיא בעין תפלה שמסיים בה הדורש ועיי' בהגדת בראשית פב"ג בעין זה המשל לזוכין שאמרו לחטים אנו יפים מכם עיי"ש. לז) במקרא כתוב כל הנפש ל ב י ת י ע ק ב ה ב א ה וגו'. לח) במקרא כתוב ויקעו ב נ י י ש ר א ל וגו'. לט) במקרא כתוב כ ל ע ד ת ב נ"י. מ) הז"א הגיה וכן ב א ו למדבר וא"ל. ושיטה זו היא לר' יצחק בשה"ש רבה שם אלא שבאן הרחיב הענין עיי"ש. ובעין שהיא בשה"ש רבה כך היא במדרש תהלים שם אלא דברש בה ארשב"ל ובבר רמזתי ע"ז לעיל אות ל'. ואולי כתרבב זה השם להמעתיק מדלעיל בשה"ש רבה שם דג' בשם ארשב"ל מה חטים הללו פקולת וכו' עיי"ש. ובריבה ובתנחומא דבמדבר העתיקוהו קתמא והרחיבו אותו בעניינים אחרים עיי"ש. א מ א " ש מתוך קבוץ המדרשים אתה מביל שעיקר אלו המדרשים הם בשה"ש רבה. ושם עוד שינוי אחרות. וא' תנחומא עשאם פתיחתא לפ' שקלים. ובמדרש תהלים ובתנחומא ובריבה העתיקו מן הפסיקתא והרחיבו בה וגם שינו בה בעפ"י המדרש דשה"ש רבה. מא) ת ס ב ר י ו ת אולרות עיי' לעיל פ"ז אות ק"א. מב) פ ל ו מ ט ר י ן בערוך ערך ד פ ל י מ ט ר הביא מן הילמדנו ד פ ל י מ ט ר מ ל א מ ר ג ל י ו ת ומי' כלי בעין תיבה וכתב עליו בעל המוסיף פי' בלשון יוני ארגז קטן ו כ פ ו ל. ולפ"ז פ ל ו מ ט ר י ן הוא ארגז קטן שאינו כפול. מג) וכ"ה בז"א. מד) וכן הגיה הז"א ועוד הגיה ו י ו ר ד י ן לטמיון ו ש ל טמיון הם. ומלת ט מ י ו ן פי' בערוך ערך ט מ י ו ן ובמוסף שם שהיא אולר הן של מלכים הן של מזון ועיי"ש הלונמאות שהביא שמוכח מהם שטמיון הוא אולר של מלך ושל מדינה והביא שם ג"כ בשביל ד' דברים בכמי בעלי בתים יורדין לטמיון סוכה כ"ט ע"ב אבל רש"י פי' שם ש כ ט מ מ י ן וכלין מאליהם. ואולי ל"ל ש כ ט מ ע י ן עיי' בערוך ובמתורגמן ערך ט מ ע. ועכ"פ מלת ט מ י ו ן משמשת בב' דברים. ש ל ט מ י ו ן הם ר"ל של אולר המדינה הם ו י ו ר ד י ן ל ט מ י ו ן. כמו לטמעיון. ר"ל שהם באים לידי כליה. וכלו' כל אילו התסבריות איכן שלי אלא של אולר המדינה והן עומדין לכלות בארכי המדינה. מה) וכ"ה בז"א. עוד הגיה ע ד ש ס י ג ל ת י וא"ל. מו) כן נראה להגיה והז"א הגיה ו כ מ ו שסגולתו של אדם מ ב י ב וכו'.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

של אדם חביבין עליו כך הם חביבין עלי בצער שעמדו לי. בכמה יציאה עמדו לאל אוהנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי (דברים ד' ל"ד) מז). אמר הקב"ה הבן יקיר לי אפרים (ירמיה ל"א כ') הבן (שעמדה) [שעמד] לי ביוקר לפיכך איני נזקק לכל האומות למנות אלא לישראל כי תשא את ראש בני ישראל:

דבר אחר כי תשא את ראש כך פתח ר' יונתן רבית (גבריו) [גוברין] וישח אדם וישפל איש ואל תשא להם (ישעיה ב' ט') מהו וישח אדם אילו ישראל שנקראו אדם שנאמר ואתן צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל ל"ד ל"א) מח). איתתי שחו ונשפלו. בשעה שעשו אותו מעשה השפילם הקדוש ברוך הוא. כשעמדו בסיני ואמרו נעשה ונשמע ניתן להם עטרת בראשם מט). א"ר אבא בר כהנא בשם ר' לוי כיון שקיבלו ישראל עשרת הדברות ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי השרת וזוניאות ועטרות בידיהם. והיו שנים מהן נזקקים לכל אחד ואחד. אחד נותן עטרות ואחד תוגרו בזוניאות. וכיון שעשו אותו מעשה ירדו המלאכים והעבירו את העטרות (והמיכו) [והתירו] את הזוניאות נ). ויתנצלו בני ישראל [את עדים מהר חורב] (שמות ל"ג ו') וינצלו אין כתב כאן אלא ויתנצלו בטוכתם ושלא בטוכתם. מהו עדיים לשון תכשיט ואעדך עדי (יחזקאל ט"ז י"א) נא). אותה שעה נעשו ישראל שפלים. וישח אדם אילו ישראל אדם אתם (שם ל"ד ל"א). וישפל איש זה משה והאיש משה עניו מאד (במדבר י"ב ג'). למה שבשעה שעלה להוריד הלוחות מלמעלה קילקלו ישראל למטה מיד עמדו המלאכים להורגו נב). מה עשה לו הקב"ה אמר עמוד כאן אין בכוחך להם נג) קום רד מהר מזה כי שחת עמך וגו' (דברים ט' י"ב) כשזכו ונתעלו אתה נתעלית עמהם שנאמר ומשה עלה (שמות י"ט ג') עכשיו שחטאו הם בירידה אף אתה ל"ך. למה. בהם אתה תלוי נד). מיד ירד משה נטל את העגל ושחקו וזירה [אותו על פני המים והשקה] את הסרוחים נה) ואחר כך מלמד סנגוריא למה ה' יחרה וגו' (שם ל"ב י"א) ולמה יאמרו מצרים וגו' (שם שם י"ב) ואם את הורגם האיך אתה מקיים מה שהתנית עם האבות זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך (שם שם י"ג). כיון שנתקבל משה ונתרצה לו הקב"ה התחיל משה אומר לו רבש"ע הודיעני נא את דרכיך (שם ל"ג י"ג). אמר לו במה (פשעתנו) [שפטתנו] וזכיתנו נו). השיבו הקב"ה ויאמר ה' אל משה גם את הדבר אשר דברת אעשה (שם שם י"ז). למה. כי מצאת חן בעיני (שם). כיון שנתקבל

מאיר מגן דוד עין

מז) הז"ל הגיה עמדן לי וא"ל. מח) נמקלא כתוב ואתן לאכי לאן וגו'. מט) הז"ל הגיה שכשנעמדו וא"ל. נ) כן הגיה הז"ל ופי' זוכיאות חגורה ואבנט בערוך ערך זן. נא) עיי' לקמן פי' כ"א אות ל"ע ופי' דאכבי אות ל"ב ובשמות רבה פמ"ה ובפדר"א פמ"ז עיי"ש. נב) בשמות רבה פמ"ב א"ל ילמק בשעה שאמר לו הקב"ה לך רד משכו פניו של משה ונעשה כסומא מן הלרות ולא היה יודע מאיזה מקום לילך וסיו מלאכי השרת מבקשים להרגו. אמרו הרי השעה להרגו. ידע הקב"ה מה המלאכים מבקשים לעשות לו מה עשה הקב"ה. א"ל ברכיה בשם ר' אלעזר בשם ר' חנן בר יוסף בשם ר' אבא בר אינו פתח לו הקב"ה פשפש מתחת כסא הכבוד ואמר לך רד שכי ויאמר ה' אלי קום רד מהר מזה. ועיי"ש שכן אמרו בשם ר' יהודה בר אלעאי כיון שבא משה לילך בא המלאכים להרגו וכו'. נג) בד"פ ג' עומד כאן והז"ל הגיה לעמוד וכו' והשמיט אלת לה ס וא"כ ויאלה שעיקר הנוסחא עומד כאן וכאו' במעמד הזה אין בכוחך להם וגם נוסחתיו מתפרשת כך. נד) הז"ל הגיה אף אתה לך רד וא"כ דבכיון השמיטו הדורש. ובשמות רבה שם לך רד למה כי שחת עמך א"ל הואיל וחטאו אתה והם בירידה. ובבראשית ל"ב ע"א אלי לך רד א"ל הקב"ה למשה לך רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל עכשיו שישראל חטאו למה לך גדולה. וכוונו חז"ל לפרש כל העליות והירידות שנאמרו במשה ע"ד משל. ע"כ אמרו כאן ונתעלו וכו' כתעלים ובעיי' בפדר"א פמ"ה. נה) כ"כ להגיה והז"ל הגיה וחירה אתה הפרחון למים ואח"כ למד עליהם וכו' וא"כ ובפירושו כתב ובילקוט ג' וזירה ע"פ המים והשקה את הפורחים (ובדברי הילקוט אלו בעלמו ממכי ולא מלאתים) ולשון פרוחים הוא ג"כ בתנחומא פ' כי תשא מיד דן את הפרוחין והוציב סנהדראות וכו'. נו) כ"כ להגיה ובד"פ במה שפשעתכו והוא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

בראשונה התחיל תובע אחרת הראני נא את כבודך (שם שם י"ח). אמר לו אין אתה יכול ויאמר לא תוכל לראות את פני (שם שם כ'). דחק משה בתפלה וקיבלו הקב"ה. אמר לו הואיל ודחקת בזו (ולכי) [אני] נותנך בנקרת הצור והיאך שאני עובר אני מסכך את ידי עליך מפני מלאכי הזעף שלא יפגעון בך והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור וסכותי כפי עליך עד עברי (שם שם כ"ג). מה עשה משה ישב לו בנקרת הצור עד שהקב"ה עובר. באו מלאכים לפגוע במשה. מה עשה הקב"ה הגין ידיו עליו כז). ומשם נטל משה קרני ההוד שנאמר וקרנים [וגו'] (חבקוק ג' ד'). מהיכן. מידו לו (שם) כח). וכיון שירד משה לקראת ישראל ראו אותו דבר מעולה ומשובח. כמה שאין אדם יכול להסתכל ביום כשהוא עולה כך לא היה אדם יכול להביט במשה אלא א"כ נותן סורר על פניו שנאמר ויתן על פניו מסוה (שמות ל"ד ל"ג) כט). באותה שעה היה רע על ישראל. אמרו אנחנו בירידה מפני שעשינו אותו מעשה ואף הקב"ה נתרצה לנו וסלח לעונותינו ואף אתה משה היית עמנו וקרניו של משה זקף וקרניני שפלות ל). מיד בא לו משה אצל הקב"ה אמר לו רבש"ע כשהשפלת אותם אף אני נשפלתי עמהם. שנאמר וישח אדם וישפל איש זה משה. ועכשיו שזקפת ראשי אף כך רומם ראשם. אמר לו הקב"ה לך רומם ראשם. א"ר יונתן דבית (גבריו) [נוברין] אמר לאו רבוני אלא כשם שזקפת כך את תה תלה ראשם של בניך לא). מניין שנאמר ואל תשא להם אל תהי קורא ואל אלא ולו אתה תשא להם את ראשם לב). אמר לו הקב"ה לאו אלא אני זקפתי את ראשך (לך) [כך] אף אני אזקיף את ראשם של בניי לג) כי תשא את ראש בני ישראל לד):

ד"א כי תשא את ראש כי תפקיד אין כתב כאן אלא כי תשא. מהו. לשון נטילת ראש. למה הדבר דומה לכן מלכים שסרח על אביו אמר המלך לכו

פ"ק והז"ל הגיה הודיעני דמה שפעתכו ול"ל והרז"ו הגיה הוסעתמו ול"ל. כ) וכן פרש"י עה"ת שם ובתו"כ ציג מדות פ"ח ושכתי כפי וגו' מלמד שנתנה רשות למלאכים לחבל. כא) במקלא כתיב קרכיס. הז"ל הגיה שכ' קרכיס מידו לו והשמיע מלת מהיכן ול"ל. ובשמות רבה פמ"ז ומהיכן נטל משה קרני ההוד רבנן אמרי מן המערה שכ' והיה בעצור כבודי וגו' ובתנחומא דכי תשא מביים בה נתן הקב"ה כף ידו עליו ומשם זכה לקרני ההוד וכה"ל קרכיס מידו לו וגו'. כב) הז"ל הגיה שאין אדם יכול לראות ולהתבל ביום בבלבל ממה כשהוא עולה ול"ל. כג) הז"ל הגיה ולף שהקב"ה כתרלה וכו' ול"ל ולשון וקרכיו של משה היא דרך כבוד. כד) כלו' לא כמו שאמרת שאני ארומם ראשם אלא כשם שאתה הוא שזקפת כך אתה תתלה את ראשם ותז"ל הגיה כשם שזקפת ראשי ול"ל. ופי' תלה הוא כמו כשא כמו עיניכו לך תלויות. ובמס' ד' דמכילתא בשלח פ"א פרשתי המלה באלוכה במ"ע שם אות כ"א ותלוי ראש הוא הגבהת הראש והרוחו לעובדה. כה) כלו' שמלת ואל אותיותיה מקורקות וקרי לו והתי"ו מן משא כמשכת ג"כ לעיל וקרי לו אתמשא ולו אתה תשא הלוואי שאתה תשא את ראשם והז"ל הגיה אל תהי קורא ואל אלא ועל תשא להם את ראשם ופי' שהוא מלשון הוקש על. ולף שהגהה זו לוכדת הלב לא יקכיס לה המתחקה אל אמתת הדברים. כג) כנ"ל להגיה וכלו' לא כמו שאמרתי אלא כמו שאמרת אתה כה) בפסיקתא ג' לה לשיעה זו. והיא שם שיעה ג'. וה"ג התם ר' יוחנן (ובפ"א ר' יוכתן) פתח ויעתר אדם וגו' ויעתר אדם זה ישראל דכתיב בהון ואתנה לאחי וגו' ויפול איש זה משה דכתיב ביה והאיש משה וגו' אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע יודע אני שעמו ישראל לעגל והשפלתי אני והם (ובפ"א ליתא ו ה ס) ואל תשא להם א"ל אשא להם כדכתיב כי תשא וגו'. והועתקה בתנחומא דכי תשא אלא דשם ג' והשפלת אותי ואל תשא להם א"ל תשא להם א"ל כי תשא את ראש. ודברים אלו מעוצשים הם. והתם ג' לה בשם ר' נעקב בר יוחאי בשם ר' יוכתן. וכמו שהיא בפסיקתא כן העתיקה בילקוט פ' כי תשא אלא דליתא שם מלת ו ה ס. ובילקוט ישעיה ר' ריש העתיקה ג"כ והתם ג' אמר ר' יוכתן וכו' והושפלתי ואל תשא כי אם למענך וזהו כי תשא וגו' ושינה בה בדרכו. ועיי' לעיל אות י'. ואולי שכתבש בתנחומא שהעתיק מהפסיקתא שיעה ב' ושיעה ג'. ושיעה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שאו את ראשו. לכו תלו את ראשו סה). שמעו הקוסטנרי׳ סו) ונטלוהו להתוך את ראשו. כיון ששמע פידגוגו אמר לו אתה מארי מאבד את בנך מן העולם סז). לא הוא שיש לך מונגינוס הוא סח) אין אתה צריך לעשות כך. א״ל המלך והיאך אני עושה שכבר הוצאתי קילוני׳ עליו שישאו את ראשו ויתלו אותו סט). אמר לו יכולה קילוילוסיו שלך קיימת ובנך במקומו ואינו נזוק ע). אמר לו. בלשון הזה שהוצאת עליו בו אתה מגדלו בעולם מה (אמר לכו) [אמרת לכו] שאו את ראשו ילכו ירוממו את ראשו ממה שהוא ונמצא קלווסים שלך קיימת ולבנך הגדולה עא). אמר לו המלך חייך הואיל ולמדת אותי סניגורא ונתת לו נפשו על ידך אני זוקפו ותולה לו את ראשו. כך הבן אילו ישראל בנים אתם לה׳ אלהיכם (דברים י״ד ו׳) סרחו על הקדוש ברוך הוא והכעיסוהו אמר הקב״ה מאברם אני מן העולם הרף ממני ואשמידם (שם ט׳ י״ד). כיון ששמע משה כך חגר את מתניו בסניגורא ובא לו אצל הקב״ה אמר לו רבונו של עולם מאבד אתה את בניך מן העולם הזכיר כמה (טרחתי) [טרחת] בהם עד שהוצאתם ממצרים ולא עוד הזכיר לאבותיהם עב). כיון שלימד עליהם התנחם הקב״ה וכבר יצתה בגזירה שינשאו את ראשם עג). הפוך את הלשון ורומם את ראשם עד). אמר לו הקב״ה חייך הואיל ואתה למדת עליהם סניגורא על ידיך אני מרומם ונושא את ראשם כי תשא את ראש בני ישראל עה):

[דבר אחר] כי תשא את ראש בני ישראל כך פתח ר׳ תנחומא בי רבי יונה ממצוצרא כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים ע״ה ח׳) עו). מהו כי אלהים שופט אלא בשעה שעשו ישראל אותה המעשה מיד ירד משה ושחקה וזירה אותו על פני המים וישק וגו׳ (שמות ל״ב כ׳). אמרו רבותינו כל מי שהיה לו עדים והתראה היה נהרג. עדים ולא התראה היה שותה (אותם) מאותם המים ונבדקו בסוטות. וכל מי שלא היה [לו] עדים ולא התראה היה מת במגפה עז). שנאמר כי אלהים שופט זה

ב׳ היא לר׳ יעקב על מקלא דרך עגל וקיטעוהו הסופרים לפי שכבר היא כתובה בגיסא בפי׳ ילמדכו ועי״ז בא העגבוב בשמות. וילאה שעיקרה היא לר׳ יונתן ובית גבריו היא בית גוברין והז״א הגיה בית גוברין. סה) הדורש מפרש שהוא כלו׳ לכו תלו וכו׳. סו) בד״פ הקוסטנרי ובז״א הקוסטנכרים ועיי׳ בערוך ערך קסטינל שפי׳ במוסף קסטינל דיין החוקר ע״י יסורים לת המחייבים. ובמתורגמן ערך קלסכתל הביא נוס׳ ס״א קוסטנכרין ופי׳ של הנצחים. סז) הז״א הגיה אהה מאלי מאבד אתה לת בנך וא״ל. סח) מונגינוס פי׳ בעל המשביל בן יחיד וכלו׳ לא זה שיש לך הוא בן יחיד לך. סט) בד״פ קילווסי׳ ובז״א קילווסין ועיי׳ בערוך ערך קלווס ופי׳ שם במוסף שהוא מלשון ליווי עיי״ש. ע) הז״א הגיה קילווסין שלך. עא) כן הגיה הז״א. עב) בד״פ הזכל. עג) הז״א הגיה כיון שלמד עליהם סניגוריא התחם על הרעה א״ל הקב״ה ומה אעשה וכבר יצתה הגזירה שישאו את לשם הפך וכו׳ וא״ל. עד) דברי הדורש הם כלו׳ שלילת הגזירה ליכה מעכבת. עה) הז״א הגיה מרומם אותם וכו׳ וא״ל. עו) בד״פ שמבולרה וכן הגיה הז״א. עז) הז״א הגיה כל שהיה לו עדים והתראה היה נהרג לא עדים ולא התראה היה שותה אותם המים והיה נבדק בסוטות וכל מי שהיה לו עדים ולא התראה היה מת במגפה. והגיה כן עפ״י רש״י עה״ת. וכל הנוסחאות שוין בעדים והתראה שנהרג. ואיפלגו. א׳ במי שלא היה בו כלל לא עדים ולא התראה דלנוסחא דידן מיתתו בידי שמים ולכו׳ רש״י מת בהדרוקן שבדקוהו המים בסוטה. וב׳ במי שהיו בו עדים בלא התראה דלנוסחא דידן נבדק בסוטה ולנוס׳ רש״י במגפה בידי שמים. ובמוג זה הנוסחה בתנחומא פ׳ כי תשא התראה בלא עדים. וכגון שהותרה מעצמו או מפקולי עדות. ועכ״פ נוסחת התנחומא מסכמת עם נוסחא דידן דבלא עדים ובלא התראה כלל הוא דמיתתו בידי שמים. ויעוד נוסחת רש״י הוא בגמרא דיומא ס״ז ע״ב. ועיי׳ ע״ז מ״ד ע״א ברש״י עם דמשמע דלף לותן שהשקם היו הורגים אותם וכן הוא בתנחומא עם עיי״ש. ולפ״ז מתבדא יותר נוסחא דידן דמי שלא היו בו כלל עדים והתראה ממש דינו לשמים ובעדים בלא התראה היה נבדק בסוטה. וההדרוקן הוא מוכיח

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ישפיל וזה ירים משפיל לכל מי שנשתתף במעשה העגל ומרומם לכל מי שלא נשתתף במעשה העגל (כי תשא) עח):

ד"א [כי תשא וגו' כך] פתח ר' תנחומא בי ר' מנחם בן יעקב שאמר בשם אביו זש"ה אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו' (איוב ל"ג כ"ג). איוב מדבר כנגד בני אדם בשעה שעונותיהם גורמים והם חולין רומם שבשרו מנוער ישוב לימי עלומיו (שם שם כ"ה) ותקרב לשחת נפשו וחייתו למתים (שם שם כ"ג) עט). מהו כן. אלא שמיד מלאכי חבלה באים ומקטריגים אותו והקב"ה אמר אין מלאך שילמד עליו זכות שנאמר אם יש עליו מלאך [מליץ] אחד מני אלף. רבותינו אמרו אפי' יש שם תשע מאות ותשעים ותשעה מחייבין ואחד מזכה הקב"ה כביכול מטה לזכות ור' אליעזר בי ר' יוסי הגלילי אומר אפילו יש באותו מלאך המזכה תשע מאות ותשעים ותשע חלקים מחייבים ואחד מזכה הקב"ה כביכול מטה לזכות פ). ולמה. א"ר יוחנן כשתהא שומע הדבר משם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי הרעישה אזנך כאפרכסת הזו לקבלו מיד פא) ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר (שם שם כ"ד) מהו פדעהו אלא אותו המלאך שמלמד עליו זכות אמר להקב"ה פדעהו בייסורים ואתה מביאו לתשובה פב): [דבר אחר] ותקרב לשחת נפשו פג) מדבר כנגד ישראל בשעה שעשו את העגל באו המלאכים והיו מקטרגים אותם (בלומו) [באותה] שעה והוא שמשה אמר כי יגורתי מפני האף והחמה (דברים ט' י'). מיד עמד משה (בלומו) [באותה] שעה חגר מתניו בתפלה והיה מלמד זכות על ישראל ומבקש רחמים לפני הקב"ה. ואיוב מפרשו אם יש עליו מלאך מליץ. ואין מלאך אלא משה שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ' ט"ז) פד). ומה רחמים בקש עליהם אלא אמר לפני הקב"ה רבון העולמים למה ה' יחרה אפך בעמך (שמות ל"ב י"א). ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת. מהו כן. אלא אמר לו משה רבון העולמים יודע אני שהם חייבי מיתה שכך אמרת לי זובח לאלהים יחרם (שם כ"ב י"ט) אלא בבקשה ממך פדה אותם ממלאכי חבלה הזכר זכות אבותם זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך (שם ל"ב י"ג) פה):

כי תשא את ראש כך פתח רבי תנחומא בי ר' בשם רבי שמואל רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי (תהלים

עליו שהיה סבר ויודע חומר העבירה ופושעה וכהרג. עח) עיי' לקמן סוף פי'. עט) כלו' לו שהוא כילל לו שתקרב כפשו לשמת וע"כ פירש המקרלות. פ) בשבת ל"ב ע"ל ופיי"ש ברש"י שפי' שלותו המלאך כמי ליכו חלא מליץ אחד מכי אלף שלף הוא מטה תתקל"ט לחוב. פא) וכדמסיק לה. פב) ול"כ לף לותו המלאך כמי מלמד עליו חוב ליפרו ביסורין והקב"ה מעה לזכות כדמסיק בקרא דוטפש בשרו וגו' ומפרש לקרא דוימוכו וגו' שהוא מדברי המלאך. ובילושלמי דקידושין פפ"ל נרסינן לה הכי ל"ר יומנן לם שמעה דבר מר' ליעזר בנו של ריה"ג כ ק ב לזכך כאפרכם הזו ושמע דאר"י ר' ליעזר בנו של ריה"ג לומר לפי' תתקל"ט מלאכים מלמדין עליו חובה ומלאך ל' מלמד עליו זכות הקב"ה מכריעו לכף זכות. ולא סוף דבר כל לותו המלאך אלא לפי' תתקל"ט לדדין מלותו המלאך מלמדין עליו חובה וכו' מה טעם אם יש עליו מלאך [מליץ] אחד מ ל ף לין כתיב אלא אחד מ כ י אלף מאלף לדדין של לותו המלאך מה כתיב בתריה ויחוננו וגו' פ ד ע ה ו ביסורין מ ל ת י כ פ ר מלא כופר לעלמו כלו' שע"י הייסורין מלאתי לו כופר. ופי' בז"ל פ ד ע ה ו הוא תרגום של פ ל ט. ועיי' חולין פ"ט ע"ל ל"ר יומנן מ ש ו ס ר ל ל י ע ז ר ב ר' ש מ ע ו ן כל מקום שאתה מולא דבריו של ר"ל בנו של ריה"ג בהגדה ע ש ה לזכיך כ ל ר פ כ פ ת וכו'. ובחגיגה ג' ע"ב לף לתה ע ש ה לזכיך כאפרכסת וכו'. והערך ערדס בערך ל ר פ כ ס. ולשון הרע י ש ה לימו ברור ולולי ל"ל ה ר י ע ש ה. פג) כל"ל להגיה והז"ל הגים ה ו י ותקרב לשמת כפשו ד ב ר ל ח ר ל י ו ב מדבר וכו' ול"כ. פד) וכן פרש"י עפ"ת עס וכ"ה בויקרא רבה ריש פ"ל ובמדבר רבה ריש פט"ז ובתנחומא ריש פ' ויקרא וריש פ' שלח ועיי' בפ' השלוס בתפ' דרך ארץ. פה) שיבה ז קטיעה פיפא דלא מפיים בעכין כי תשא ובשלח

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ג' ג' וד') פו). רבים אומרים כשנכשל דוד באותה מעשה היו שונאים שמחים עליו ואומרים אין לזה ישועה מעתה. הוא אומר על עצמו רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו [וגו'] ואתה ה' פז) ועוד שאמרת בתורה מות יומת הנואף והנואפת (ויקרא כ' י') וכיון שבא נתן אמר (לו) [לי] גם ה' העביר חטאתך ולא תמות (שמואל ב' י"ב י"ג) פח) ידעתי שהיגנת בעדי ואתה ה' מגן בעדי ולא עוד אלא כבודי ומרים ראשי. כבודי זה מלכות ומרים ראשי זה שמן המשחה פט): ד"א רבים אומרים לנפשי מדבר בישראל אימתי כשעשו העגל התחילו כל או"ה שמחים עליהם ומשיחים בהם לומר מעתה אין לאלו עמידה ולא ישועה רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו [וגו'] ואתה ה' ועוד אתה עמהם שכתבת בתורה זובח לאלהים יחרם (שמות כ"ב י"ט) וכיון שאמר משה זכור לעבדיך (דברים ט' כ"ז) שוב מחרון אפך והנחם (שמות ל"ב י"ב) ונתנחם וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שם שם י"ד) (ידענו) [ידענו] שהגנת בעדינו ואתה ה' מגן בעדי ולא עוד אלא כבודי ומרים ראשי. כבודי זה המשכן ועשו לי מקדש (שם כ"ה מ') ומרים ראשי כי תשא את ראש ג):

ד"א כי תשא אנו (מוליכים שבמקומות) [מוצאים במקומות] הרבה שהקב"ה אמר למשה שאו את ראש בני' (במדבר א' ב') לא) כי תשא את ראש. ולמה כן. אלא אמר

מאיר מגן דוד עין

המלכים לא מלחמה. פו) שיטה זו היא בפסיקתא שיטה א' ובתנחומא דכי תשא והועתק במדרש תהלים שם. פז) דמלות ואתה ה' מידרשי למעלה ולמטה וכלו' ועוד שגם אתה ה' מקבים עמם ומיי לקמן אות פ"ט. פח) במקרא כתיב לא. פט) בפסיקתא גרים לה קמתא כי תשא [זש"ס] רבים אומרים וגו' ר' שמואל בר אמי ורבנן [ר' שמואל בר אמי] פתר קרא בדוגא ואחיתופל ר ב י ס שהיו רבים במולה אומרים לכפשי אומרים לדוד אדם שעבה את הבבעה והרג את הרועה והפיל את ישראל בחרב יש לו תשועה אין ישועתה לו באלהים סלה אמר דוד ואתה [ה'] הקמת עמהם וכתבת בתורתך מות יומת הנואף וגו' מגן בעדי שהגנת עלי בזכות אבותי כבודי שהחזרת עלי מלכותי ומרים ראשי תחת שהייתי מייב לך הרעת ראש ע"י כתן הנביא שאמר לי גם ה' העביר וגו'. והועתק כן בתנחומא דפ' כי תשא ובס ג' ואתה ה' אמר דוד ואתה רבון העולם הקמת בתורתך עמהם ואמרת וכו'. והועתק כן במדרש תהלים שם והתם ג' קתמא ר' שמואל פתר קרא בדוגא וכו'. ודרוש ואתה ה' קעוב התם. וג' ואתה ה' מגן בעדי כל אלו שהגנת עלי בזכות אבותי כבודי ע"י חוטי שנתבקקה מלכותי על ידו ומרים ראשי ע"י כתן הנביא שאמר לי בשמך גם ה' וגו' והשאר ליתא. ומס' הילקוט שם כתוב' הפסיקתא אלא דג' לה בשם ר' שמואל קמתא. ואף שהעתיק במדרש תהלים הוסיף בו בפ"י הפסיקתא כדרכו. וירא שהא תמתא שהיימי מיינב לך הרעת ראש וכו' דליתא במדרש תהלים באמת תוספות הוא ממדרש דלהלן דמדבר בישראל. דהתם שייך שפיר לכי תשא אבל כאן אין לו מקום ואורך. ופי' הרעת ראש הוא לרעה ומלוי ראש הוא הגבהה לטובה ולשון מקרא לחוד ולשון חכמים לחוד. לב) הז"א הגיה והתחסם כמ"ש וינחם וגו' ידענו שהגנת וכו' וא"ל. ובפסיקתא שם ג' לה הכי ורבנן פתרין קרא באו"ה רבים לאה הוא קורא אותן רבים שר' ויה המון עמים רבים אומרים לכפשי אומרים לישראל אומה שמעבה מפי הקב"ה בהר סיני לא יהי' וגו' ולבסוף מ' יום אמרו לעגל אלה אלהיך וגו' יש להם תשועה אין ישועתה לו באלהים סלה ואתה ה' אמרו ישראל אתה ה' הקמת עמהם וכתבת בתורה זובח וגו' מגן בעדי שהגנת עלינו בזכות אבותינו כבודי שהשרית שכינתך בתוכנו ועשו לי מקדש וגו' ומרים ראשי תחת שהיינו חייבין לך הרעת ראש כתן הנביא ואמרת כי תשא וגו'. והועתק כן בתנחומא שם. וכ"ה במדרש תהלים אלא שהוסיף שם מגן בעדי אלו לוחות ד אבהרת לי מגבהון דאבהתי שהגנת עלינו. ובילקוט שם שהעתיקה ליתא להוספה זו. והעתיקה הילקוט ב"כ בפ' תרומה ר' שע"ה. אמ"ש מפגנון הדברים ירא שעיקר המאמר הוא כמו שהוא לפנינו ור' שמואל מירש המקראות ע"פ פשוטן ור' תנחומא הדורש פתח ביה והוסיף עליו ד"א לפי הענין שלריך בו ואח"כ הרחיבו הדברים ועשאום תפלוגתא ר' שמואל ורבנן והועתק כן בפסיקתא ולאיכך מקומות. לא) במקרא כתוב ראש כ ל ע ד ת בנ"י.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הקב"ה למשה. משה כל מה שאתה יכול לרומם את האומה הזו רוממה שכאילו לי אתה רומם לג). שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל. כי תשא בני ישראל אין כתב כאן אלא את ראש. ואין ראשם של ישראל אלא הקב"ה שנאמר ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם (מיכה ב' י"ג). למה הדבר דומה למי שהיה יושב ועושה עטרה ומקביע בה אבנים טובות ומרגליות. עבר אחד וראה אותו. אמר לו כל מה שאתה יכול לקבוע בו קבע שהיא עתידה להינתן בראשו של מלך לד). משל לזקן שהיה לו מלית אחת והיה מנערה בכל שעה ומקפלה. אמר לו לה) בזו אני זהיר שבשביל (שהלביש בי) [שהלביש בי] לבשניתמניתי זקן (לבשתי בלותו שעה) לו). כך אמר הקב"ה למשה הוי זהיר באומה זו. מכל האומות שבראתי בעולמי היא ממליכה אותי תחלה שנאמר זה אלי ואנוהו (שמות ט"ו ב') לו). למלך שהיה לו פורפראות הרבה והיה לו עוד פורפירא אחת והיה מפקיד בכל שעה את הבסתייר שלו על אותו הפורפירא לז). אמר לו אדוני המלך כמה פורפריאות יש לך ועל זו אתה מצווני יותר מכולם. אמר לו בזו אני זהיר שבשביל זו נשאתי בת מלך היא לבשתי באותה שעה לח). כך אמר הקב"ה למשה הוי זהיר באומה זו שהמליכה אותי תחלה על הים לכל האומות ואמרה לי זה אלי ואנוהו (שם). לפיכך רומם את ראשם כי תשא את ראש לט):

ד"א כי תשא את ראש א"ר שמואל בן נחמן שלש תרומות יש כאן. תרומה הראשונה של ארני המשכן. אמר הקב"ה למשה אמור להם שיביאו שקלים. מיד הביאו

מאיר מגן דוד עין

לג) כלו' כאילו אתה מרומם אותי והז"א מגיה עפ"י הד"פ ש נ מ י ל ו וא"כ. לג) זה המשל הוא בויקרא רבה פ"ב ובפסיקתא ל ר' י ה ו ד ה ב ר ס י מ ו ן. והוא שם לענין אחר שנכל מקום אין הקב"ה מלוה אלא על ישראל ושם מסיים כך א"ל הקב"ה למשה כל מה שאתה יכול לעבד את ישראל שבש לגדלן ולפארן פאר למה שאני עתיד להתפאר בהם שנ' ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. והועתק ג"כ בתנחומא דכי תשא והילקוט העתיקה מהפסיקתא בפ אלוה. לד) כלו' אמר לאמר ולאולי מלת ל ו מיותרת ונשתרבבה באשגירת ליבנא מאיך משלים. לה) כ"ה בד"פ וכל"ל ושתי כוסאות כאן שנתערבו כוס' א' שבשביל שהלביש בי לבשתמניתי זקן וגו' ב' שבשביל לבשתמניתי זקן לבשתי בלותה שעה. והז"א הגיה משל וכו' ומקפלה והיה מ ל ו ה א ת ע ב ד ו כ ע ר ה ו ק פ ל ה ו ת ן ד ע ת ך ע ל י ה א מ ר ל ו א ד ו נ י מ כ ל ע ל י ת ו ת ש י ש ל ך א י א ת ה מ ל ו נ י א ל ז ו א מ ר ל ו ב ז ו א נ י ז ה י ר ב ש ב י ל ש ע ל י ת ז ו נ ש ת מ נ י ת י ז ק ן ל ב ש ת י ב ל ו ת ה ש ע ה וא"כ ועיי' לקמן. לו) הז"א הגיה ה מ ל י כ ה אותי תחילה ש נ' וכו' וזה המשל גיב בהגך מקומות שרמזתי בלות ל"ג. והי"ג בפסיקתא ל' ב ר כ י ה א מ ר לזקן שהיה לו מעפורת והיה מלוה למשרתו וא"ל כערה קפלה תן דעתך עליה א"ל אדוני זקן מכל מעפוריות שיש לך אין את מלוני אלא על זו א"ל מפני שבה כתעטפתי בשנתמניתי זקן תחלה כך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע מע' אומות אוותנטיאות שברא בעולמך אי אתה מלוה אותי אלא על ישראל וכו' א"ל מפני שקיבלו עליהם עול מלכותי בסיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. וכ"ה ברבה שם. והתנחומא שם השמיטו. ובילקוט שם אמר ר ב י משל לזקן והיא ע"ם שהיה בר"ת ר"ב. לז) ב ס ת י י ר פי' הז"א ממוכה על הבגדים ויקד פירושו על המוסף ערך ב ס ע י א שפי' שהוא בלשון רומי מלבושים ו ב ס ת י י ר כמו ב ס ע י י ר. לח) כלו' כשהמלכתי באותה פורפירא זכיתי לישא בת מלך ואותה פורפירא לבשתי באותה שעה והז"א הגיה שבשביל ש פ ו ר פ י ר א ז ו ב י ו ס ש נ ע ש י ת י מ ל ך ז ו ל ב ש ת י באותה שעה וא"ל ועיי' לקמן. לט) גם זה המשל במקומות שרמזתי לעיל. והי"ג בפסיקתא ר' א ב י ן א מ ר למלך שהיה לו פורפירון והיה מלוה את עבדו וא"ל כערה קפלה תן דעתך עליה א"ל אדוני המלך מכל פורפירון שיש לך אין אתה מלוני אלא על זו א"ל מפני שאותה לבשתי בשעה שמלכתי תחלה כך אמר משה לפני הקב"ה מע' אומות אוותנטיות שיש לך וכו' א"ל מפני שהמלכתי עליהם על הים ואמרו ה' יימלוך לעולם ועד. וכ"ה ברבה שם. ומקדר התנחומא הרכיב זה המשל עם משל אחר שהוא לר' יהודה בשם ר' שמואל בר נחמני למלך שהיה לו אפיקרסין עיי"ש. ומפיק אפיקרסין ומעייל פורפרין עיי"ש. (וברבה ר' שמעאל והוא ט"ס ול"ל ר' שמואל). א מ א " ש עפ"י פגנון הענין כראה שעיקר אלו המשלים הם בויקרא רבה שם. ונכפלו ג"כ בפ' כ"ד שם. אלא שקיצרום המעתיק שם. והעתיקם בעל

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ועשו אדנים. ביון שנעשו אדנים נעשו הקרשים ואחר כך חיפו את היריעות. ולמה כן. אמר הקב"ה בשקלים שהביאו (לת) ישראל עשו [את] אדני המשכן ק). וכל כך למה אלא שהשכינה באה לתוך המשכן והם נושאים אותה כי תשא את ר א ש קל). ואין אתה למד מכאן יש לך מניין ללמד כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו (במדבר ז' ט') קג): ד"א [ז ה] י ת נ ו קג) כמה (טולפין) [פורטין] שאמר לו הקב"ה ז ה י ת נ ו ששה גרמיסין של כסף קד). אמר הקב"ה הם חטאו מ ש ש שעות ולמעלה כ י ב ש ש מ ש ה (שמות ל"ב ל') לפיכך יביאו ששה גרמיסין קה). ורבותינו אמרו הם חטאו מחצי היום ולמעלה יביאו מחצית השקל ויתכפר להם זה יתנו [וגו'] מ ח צ י ת ה ש ק ל קו). וכמה הוא מחצית השקל. עשר מעין. אמר הקב"ה ז ה י ת נ ו עשר מעין שהם מחצית השקל כדי שיכפרו על עשרת הדברות שעברו עליהם זה יתנו [וגו'] כ ל ה ע ו ב ר קז): ד"א ז ה י ת נ ו נטל הקב"ה כמין מטבע של שערה של אש ואמר לו כ ז ה יתנו כל העובר קח): ד"א ז ה י ת נ ו בא וראה חיבתם של ישראל

מאיר מגן דוד עין

הפסיקתא בפ' שקלים וממנו העמיק המחמאה וקיטע בדברים והלכינם ושיכה לת סגנונם עיי"ש. ועכ"פ לין ענינם עולה יפה לדרוש בפ' שקלים. ובא בעל הפסיקתא רבתי ושיכה לת המשלים בסגנונם. וע"כ השמיט שמות האומרים. והלכינם יפה יפה עם כי חטא. ק) כנ"ל והז"ל הגיה מ י פ ו ל ו ת ם צ י ר י ע ו ת לומר הקב"ה בשקלים שהביאו ישראל י ע ש ו וכו' והשמיט מלות ו ל מ ה כ ן ול"ל. ומלת ע ש ו היא ליווי. קא) וכלו' ראשם של ישראל שהיא השכינה וכדלעיל. קב) הז"ל הגיה ו ל י ל י ן לתה למד וכו' ול"ל. ועיקר המאמר בירושלמי וה"ג התם ר' חגי בשם ר' שמואל בר נחמן שלש תרומות נאמרו בפרשה הזאת תרומת אדנים ותרומת שקלים ותרומת המשכן ד ב ר ל ב"י ו י ק ח ו ל י ת ר ו מ ה זו תרומת אדנים מ ל ת כ ל ל י ש ו ג ו' ת ק ח ו ל ת ת ר ו מ ת י זו תרומת שקלים ו ז ל ת ה ת ר ו מ ה ל ש ר ת ק ח ו ו ג ו' זו תרומת המשכן וכו' ל"ר לבון לף בפרשה הזאת נאמרו בה ב' תרומות מחלית השקל תרומה לה' וגו' יתן תרומת ה' וגו' לתת לת תרומת ה'. ובלש"י עה"ת בפ' תשא נקט להא דר' לבון עיי"ש. ולשון רש"י שם לחת תרומת אדנים שמנחן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל לו"ל מחלית השקל וכו'. ובלשה דהמאמר שלפנינו הוא קטוע דלא מסיים לינך ב' תרומות. קג) מלות ד"ל מוכיחים שהמאמר קטוע וחסר ריש"ל דרוש שלש על זה יתנו וזה מוכיח שנפלה קטועה בספר. ודרוש הקודם קטוע סיפא ודרוש זה קטוע ריש"ל. קד) כנ"ל להגיה וכלו' כמה פורטו מחלית השקל בטבע קטנה והרז"ו הגיה עודפין ולולי שהיתה הנוסחא כמה ע ו ר פ י ן כהא דג' בספרי דברים פי' ש"ו ולין יערף אלא לשון כנעני משל לין אדם לומר לחבירו פרוט לי סלע זו אלא ערוף לי סלע זו. והז"ל פי' ענין מ ס ולא הביא שום ראיה ונס לין ענין המאמר מוכיח על זה. ומלת ג ר מ י ס י ן הביא בערוך ערך ג ר מ ס ופי' באופן שהיא אין משקל בלשון יוני ושיער שם חשבונו עיי"ש קה) עיי' ברש"י עה"ת בפ' כי בשש משה וכ"ה ברבה ובתנחומא שם ובקרו לריב"ל בשבת פ"ט ע"א עיי"ש. קו) שהרי ביום המחרת בא משה ולא שהו בחטאם אלא מחלי היום ולמעלה. ובתנחומא פ' כי תשא הרכיב אלו הב' מאמרים לאחד עיי"ש. ובירושלמי דשקלים פ"ב ה"ד גרסינן זה יתנו וגו' ר' יודה ור' נחמיה ח"א לפי שחטאו במחלית היום יתנו מחלית השקל והלכה אמר לפי שחטאו בשש שעות יתנו מחלית השקל דעביד שיתא גרמיסין. ועיי' בילקוט כי תשא שהעתיק המאמר אלא שהשמיט מלות ח ד א מ ר ובתב השיטה הא' לר"י והב' לר"נ. ובפסיקתא גרסינן מחלית השקל ר' יודה ור"נ לפי שחטאו בחלי היום לפיכך יתנו מחלית השקל דעביד שיתא גרמיסין. ובלי ספק שהמאמר משובש כאשר העיר ע"ז המפרש החכם מוהר"ש בלבער. ובלשה שמקדר זה המאמר לפנינו העתיק מהפסיקתא המשובשת וע"כ ייחס השיטה הב' לרבותינו. קז) ג"ז בירושלמי שם והנ"ב התם ר' יהושע בי ר' נחמיה בשם ר' יוחנן בן זכאי לפי שעברו על עשרת הדברות יהא נותן כל אחד ואחד עשרת גרה והועתק ג"כ בפסיקתא שם. והעתיקה בילקוט שם אלא שב' ר' י ו ד ה ב ר נ ח מ נ י בשם ריב"ז והועתק ג"כ בתנחומא אלא שב' ר' י ו ח נ ן אמר בתם והוא ריב"ז. ומשמע הכא דדרים כל ה ע ו ב ר ובאיכך מקומות ליתא. קח) כלו' שנטל כמין מטבע של אש שהיא כשערה של מטבע מחלית השקל. ולשון ש ע ר היא מ מ י ר בדחז"ל. והז"ל פי' של שערה דקה כשערה ול"נ וג"ז בירושלמי שם ובפסיקתא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שעבירותיהם מביאות אותם לידי מעלות גדולות כ"ש זכיותיהן. כשיוסף נשתלח מאביו לילך אצל אחיו כיון שראו אותו חשבו עליו להרגו שנאמר ויאמרו איש אל אחיו [וגו'] ועתה לכו ונהרגהו (בראשית ל"ז י"ט וכ') והם עומדים ומשליכין אותו לבור ואומרים נאכל ונשתה ואחר כך אנו מושכים אותו ומעלים והורגים אותו. אכלו ושתו באו לברך אמר להם יהודה באים להנוג ומברכים להקב"ה אין אנו אלא מנאצים. מהו [מ ה ב צ ע] כי נהרוג את אחינו (שם שם כ"ו) אמר להם יהודה בוצע בירך ניאץ ה' (תהלים י' ג') אלא לכו ונמכרנו לישמעאלים (בראשית ל"ז כ"ז) קט). ו י ש ב ו ל א כ ו ל ל ח ם (שם שם כ"ד) א"ר יהודה הלוי בי רבי שלום הסיבה אחת שישבו השבטים ונטלו עצה על יוסף למוכרו זיכה את כל העולם כולו שנמכר למצרים וכלכל את כל העולם בשני הרעב. וישבו ל א כ ל לחם ל ה א כ י ל לחם לכל העולם קי). ואם עבירתם שלהם גרמה לכל העולם שיחיו זכותם על אחת כמה וכמה. אף כאן מי גרם לפרשת שקלים העבירה של עגל. ואם עבירתם למצוה. זכותם על אחת כמה וכמה כולך יפה רעייתי ומום אין בך (שה"ש ד' ז') קיח):

ד"א כי תשא בעשרה מקומות נימנו ישראל. אחת בירידתם למצרים שנאמר כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים (בראשית מ"ו כ"ז). ואחת בעלותם ממצרים שנאמר כשש מאות אלף רגלי (שמות י"ב ל"ז) ואחת כאן כ י ת ש א. ושני פעמים בספר וידבר קיט). ושני פעמים בימי שאול ויפקדם בבזק (שמואל א' י"א ח') ויפקדם בטלאים (שם ט"ו ל'). ואחת בימי דוד ויתן יואב את מספר מפקד העם (שמואל ב' כ"ד ט'). [ואחת בימי עזרא שנאמר כל הקהל כאחד ארבע רבוא וגו'] (עזרא ב' ס"ד) קיג). ואחת לעתיד לבא עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר ה' (ירמיה ל"ג י"ג). וכל זמן שנימנו מפי הדיבור לא נגע בהם מגפה. וכל זמן שנמנו שלא מפי הדיבור נגעה בהם מגפה. ואימתי נימנו שלא מפי הדיבור ונגעה בהם מגפה בימי דוד שנאמר ויעמוד שטן לישראל ויסת את דוד (דה"א כ"א א') קיד). מיד נגע בהם המגפה שנאמר ויתן ה' דבר בישראל (שם שם י"ד). ומה שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה י ה ו ד ה ו י ש ר א ל ר ב י ם כ ח ו ל א ש ר ע ל ש פ ת ה י ם (מלכים א' ד' כ') קטו) ממה שקראו בענין ור' תנחומא כי ר' פותר אל גינת אגוז ירדתי לראות באיבי הנחל (שה"ש ו' י"א) קטז):

ד"א כי תשא [וגו'] ונתנו איש כופר נפשו אמר לו הקב"ה משה מיתה הם חייבים על שעשו את העגל אלא יתנו כפרת נפשם ו נ ת נ ו א י ש כ ו פ ר נ פ ש ו.

מאיר מגן דוד עין

ובתנחומא דכי תשא ודפ' כשא בויהי ביום כלות והוא שם לר' מאיר וכ"ה לקמן בסוף פ' ועיי' לקמן פע"ז אות כ"ח ועיי' בריש מכילתא פ"א ובתנחומא בא"ב אות ב'. קנ) ופי' מ ה ג ל פ כ לו' מה גודל העול והחטא ובשבחו של יהודה ספר לך הכתוב. וכלפי זה הפי' אמר ר' מאיר בסנהדרין ו' ע"ב כל המגרך את יהודה ה"ז מנאץ עיי"ש. קי) וכיולא בזו דרשו בב"ר פפ"ד ושבו לאכל לחם א"ר אחוה בר זעירא עבירתן של שבטים גרולה היא לעולם תקוה היא לעולם ושבו לאכל לחם אמר לכל בני העולם. קיא) כל שיטה זו הועתקה בתנחומא דכי תשא. קיב) לענין הדגלים בפ' במדבר ולענין כבוש הארץ בפ' פנחס. קיג) כנ"ל וכן הגיה הז"א. קיד) במקרא כתוב ע ל ישראל. קטו) במקרא כתוב אשר על הים. קטז) כלו' ממה שקראו בענין כי תשא אתה למד שכ"ז שנמנים שלא ע"פ הדיבור שלטה בהם מגפה ור' תנחומא פתר בזה הענין את המקרא אל גבת אגוז וגו'. ודרוש זה היא לקמן בפי"א. והז"א השמיט מלות וגו' ת נ ח ו מ א וכו' והעיר הוא ע"ם ושייך לפיסקא שאח"ז עכ"ל. אבל מלות מ מ ה ש ק ר א ו ב ע נ י ן נא השמיט ופי' שהיה מפטירין לפ' כי תשא בהפטרה זו עכ"ל. אמנם מדלא קאמר ש ה ש ל י ש בענין מוכח דעל פרשת התורה קאי ומלת פ ו ת ר מוכחת שאין כאן ע"ם שאילו כשתרגנה הדבר לאיזה מעתיק היה כותב מ מ ה ש ה ש ל י ש ב ע נ י ן כ ך פ ת ח ר' ת נ ח ו מ א וכו'. ומאמר זה די' מקומות הוא בפסיקתא שם באיזה שינויים. ומן הפסיקתא הועתק בתנחומא פ' כי תשא ובשמדש (ובבר העיר ע"ז בז"א). והועתק משם יפה בבמדבר רבה פ"ב. א מ א" ש מקבון המאמר שלפניכו אתה למד שלא הועתק מהפסיקתא אלא שמעלמו דרש כן. ואולי שזה הענין שבי' מקומות כמנו היתה מ ס ו ר ה מקובלת בפיהם.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

כיון ששמעו ישראל היצירו קיז). אמרו על חנם היינו יגיעים ובוזזים בתי מצרים ונוטלים את ממונם ולהשליך את ממונם קיח). כתב בתורה שיתן קנס וענשו מאה כסף קיט) ואנחנו אנסנו את הדבור קבלנו אותו ועברנו עליו עכשיו צריך כל אחד ואחד ממנו ליתן חמשים כסף כאונס אשה קכ). אלא כמי שמפתה את הבתולה כי יפתה איש בתולה אשר לא אורשה (ממות כ"ב ט"ו) קכא) מהו קטריקי שלו כסף ישקול כמהר הבתולות (שם שם ט"ז) קכב) הרי כל אחד ואחד מישראל צריך ליתן לו חמשים סלע שנעשינו כמפתה ופתינו את הדיבר ולא שמרנו אותו ו י פ ת ו ה ו ב פ י ה ם ו ב ל ש ו נ ם י כ ז ב ו ל ו ו ל ב ם ב ל נ כ ו ן ע מ ו (תהלים ע"ח ל"ו ולי"ז) קכג). ולא זוולא זואלא מי שישלו שור נגח ונגח אדם עבד מהו עונשו אדונו נותן קכד). שלשים שקלים יתן לאדוניו (שמות כ"א ל"ב). ואנחנו עשינו שור ו י מ י ר ו [את] כ ב ו ד ם ב ת ב נ י ת ש ו ר א ו כ ל ע ש ב (תהלים ק"ו כ') עכשיו כל אחד ואחד מישראל צריך ליתן שלשים שקלים של כסף. אלא כמוציא שם רע ו ע נ ש ו א ו ת ו מ א ה כ ס ף (דברים כ"ב י"ט) קכה) ואנחנו הוציאנו שם רע על הקב"ה שהוא העלנו מארץ מצרים ואמרנו לעגל ז ה א ל ה י ך אשר העלוך מארץ מצרים (נחמיה ט"ו י"ח) קכו). ידע הקב"ה מה בלבם אמר למשה אמור להם למה אתם מתיראים איני מבקש מכם שתתנו לי לא כאונס לא כמפתה ולא כמוציא שם רע ולא כשור נגח אלא ז ה י ת נ ו. א"ר מאיר נטל הקב"ה מטבע של אש קטן וקרא לו למשה ואמר לו ז ה י ת נ ו. כיון שראה דוד ש ב ז ה כפרה יש להם קכז) התחיל אומר בואו וראו נפלאותיו של הקב"ה ומעשיו שבדבר שהכעיסוהו בו בדבר נתן להם כפרה כ י א ל ה י ם ש ו פ ט ז ה י ש פ י ל ו ז ה י ר י ם (תהלים ע"ה ס') ז ה שהשפיל ישראל לבאר שחת ז ה א ל ה י ך (ירמיה ל') ו ז ה י ר י ם [ישראל] שרומם קרנם ב ז ה ז ה י ת נ ו קכח):

מאיר **מגן דוד** עין

קיז) כלעגלו. קיח) כלו' שלא לקחנוהו אלא ל ה ש ל י כ ו בעונש המגיע לנו וכמו שמפרש. והז"א מחקו והגיה ו ל ש ל ס א ת ה ק נ ס ו"ל. קיט) כלו' תשלום קנס כאלא כתוב בתורה וענשו מאה כסף והוא במוציא שם רע אבל כ ו פ ר זה אינו מפורש. מעתה איך אנו כדונים וכדמפרש והולך והז"א מוחק ומגיה כתוב בתורה שיתן ה מ א כ ס ק נ ס ו כ ת ן ה א י ש ה ש ו כ ב ל א ב י ה כ ע ר ה מ מ ש י ס כ ס ף ואנחנו אנסנו וכו' וא"ל ועיי' לקמן אות קכ"ח. קכ) כלו' אפשר שאנו כדונים כאלנס שמשלם כ' כסף. בל"פ איתא מ א ה והוא ט"ס והז"א הגיהו ג"כ. קכא) במקרא כתוב ו כ י. קכב) כלו' אי לא כידון כאלנס שאין אנו דומין א ל א כמו שמפתה וכו'. ומלת כתוב ו כ י. הוא ט"ס וצ"ל ק ע ד י ק י וכ"ה בשאר מקומות הנילאס העליך ערך ק ט ד י ק ו ק ט ר י ע י הוא ט"ס ו ק ע ד י ק ו ס ועכינו עוכס ממון. קכג) במקרא כתוב ל א נכון. קכד) כלו' ולא זו כאלנס ולא זו כמפתה ואין עכינו דומה אלא לשור נגח שנגח אדם שהוא עבד מהו עכשו שאדונו נותן עכ"פ שלשים שקלים וגו'. והז"א הגיה ו כ נ ח ע ב ד מ ה ע כ ש ו ל' ש ק ל י ם ש ל' שלשים וגו' וא"ל. קכה) כלו' אי לא כידון א ל א כמוציא שם רע. קכו) נקט מקרא דנחמיה משום דבעי למדרשיה להלן. במקרא כתוב ה ע ל ך מ מ ל ר י ם. קכז) הז"א הגיה שבזה י ש ל ה ס כ פ ר ה וא"ל. קכח) שיטה זו ג' לה בפסיקתא הבי כי תשא וגו' ונתנו איש כפר נפשו כיון ש ש מ ע מ ש ה כן נתיירא אמר משה עור בעבד עור וכל אשר לאיש יתן בעבד נפשו (איוב ב') א"ל י ה ו ד ה ב ר א ל ע א י בעבד משה ואמר בלבו מ ל י כ ו שפדיון נפשו של אדם ככר כסף שכ' והיתה נפשך תחת נפשו אי ככר כסף תשקול (מ"א כ') כאי"א מישראל צריך להיות נותן ככר כסף. א"ר י ו ס כ ן מני אתה למד ממי שהוא מוציא שם רע וכו' ואנחנו שהוצאנו שם רע על הקב"ה ואמרנו לעגל אלה אלהיך וגו' וכו' ר י ש ל ק י ש א מ ר מאונס נערה בתולה ל מ ד מ ש ה ממה שכתוב וכו' ואנחנו אנסנו דבולו של מקום שאמר לא יהיה וגו' וכו' ר' יודה ור' שמעון א מ ר מ ש ה משור נגח אנו למדים וכו' ידע הקב"ה מה בלבו של משה א"ל חייך לא ככר כסף ולא מאה כסף ולא חמשים שקלים ולא עשרה ולא אחד אלא זה יתנו. וכרמז שם על שיטה זו שהועתקה מ ס פ ר ה ה ו צ א מ ל ו מ ב ר ד י ה. והועתקה כך שיטה זו בתנחומא דכי תשא. אלא שאחר מאמרו של רשב"ל הוסיף וי"א מן המפתה למד שנ' כי יפתה וגו' ואנו ויפתוהו בפיהם וגו' לפיכך יתן כאו"א כ' כסף. וג' שם כ' י ה ו ד ה ב ר ש מ ו ן אומר משור נגח וכו'. ובילקוט דכי תשא הפתיקו מן התנחומא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פ"יא

יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרב (מלכים א' ד' כ') ח)

ילמדנו רבינו מאימתי משמיעים על השקלים. כך שנו רבותינו באחד באדר משמיעים על [השקלים ועל] הכלאים (שקלים פ"ל מ"ח) ב). ולמה באחד באדר [כדי שיביאו ישראל את שקליהן בעונתן ותיתרם תרומת הלשכה מן החדש בזמנה באחד בניסן, ועל הכלאים למה באחד באדר] ג) שכל החדשים הזרעים קטנים הם ואינם ניכרים מה הם אם חיטים אם שעורים לפיכך היו משמיעים מאחד באדר ד) שכשם שאסור לזרוע כלאים כך אסור לקיים ה): אתה מוצא שאין ישראל עומדים בעולם אלא בזכות המצות שהם עושים בארץ. אמר בלעם מי מנה עפר יעקב (במדבר כ"ג י') מי יכול למנות מצות שישראל עושים [בעפר]. זורע ומקיים לא תזרע כרמך כלאים (דברים כ"ב ט'). וחורש בשור ומקיים לא תחרוש בשור וחמור יחדיו (שם שם י'). העמיד הכרי נותן תרומה. כך מי יכול למנות מצות שישראל עושים בעפר ו). לפיכך הם מתרבים בארץ. כך הוא אומר למען תחזקו ובאתם ורביתם וירשתם את הארץ (שם י"ל מ') ז) שאפילו ישראל באים לידי (מפרון) [סרחון] והקב"ה כועס עליהם ומביא עליהם מרדות והם באים לידי חיסרון אלא חוזרים ומתרבים ח). כן אתה מוצא בימי

אלא דשם איתא בטעות ר' יוסי תחת ר' יוחנן ומאמר היש אומרים קיבוץ הילקוט והשמיטו עיי"ש. אמנם מקגנון הדברים אנו למדים שהתנחומא העתיק מפסיקתא לומבדלית והרמיבם מהפסיקתא רבתי שלפניהו ושיבה בה קלת בקגנון הדברים. והדורש שלפניהו שיבה כל קגנון הענינים ולכך השמיט שמות האומרים ועשה לו מדרש לעצמו. והרמיבו בדרוש זה יפיל חם ילים. והנה לעיל הובאה שיבה לר' תנחומא בי ר' יוחנן שמבולרה ושיבה זו היא בפסיקתא לר' יוחנן בן לוויה (ובספרים אחרים בר לדיא וכבר העיר החכם מוהר"ש בלבער בהערותיו להגיה ר' יוחנן בלריא). ומאריך שם בפיפור ר' יוסי בן חלפתא שאלה אותו מערוכה אחת. ואח"כ ב' ר' יוחנן בר לדיא (בלריא) ורבנן. רבנן פתרין קרא באהרן בלשון זה הוספל ובלשון זה הוגבה בלשון זה הוספל ויצא העגל הזה ובלשון זה הוגבה שב' זה קרבן אהרן ר' יוחנן בר לדיא פתר קרא בישראל בלשון זה הוספלו וכו' כי זה משה האיש ובלשון זה הוגבהו שב' זה יתכו. והעתיקה בתנחומא דכי תשא מהפסיקתא ושבק לפסיקתא רבתי. וגם במדרש תהלים מזמור ע"ה הועתק דרוש של ר' יוחנן בתם עפ"י הפסיקתא. גם יש עוד בפסיקתא שיטות אחרות. שיטה בלדקה תרומת גוי. שיטה דכסף נבחר לשון לדיק. ושאר דרשות. והועתקו בתנחומא דכי תשא. וכמלאה בתנחומא שיטה לר' תנחומא בר אבא מחוקה שבת העובד שלא הוזכרה בפסיקתות. ומלשון המדרש רבה שהעתקתיו לעיל אות י"ג מובן שהיתה לפני המעתיק פסיקתא אחרת שאינה לפנינו. דקיומא דהתם לא הוזכרה לא בפסיקתא ולא בפסיקתא רבתי. עוד אני רואה להעיר שלבל אילו השיטות עדר הפרשיות שבתורה הוא מקולם ואין מוקדם ומאוחר בהם וליווי מלאכת המשכן ומכין השקלים אחר מעשה העגל הוי.

פ"יא א) עיי' לעיל פ"י אות א' דלבבלי מפטירין ביהוידע ולעדר הפסיקתא רבתי מפטירין בי"ב כליבים דשלמה. ודרשו על המקרא האחרון כעין שמלינו בהפטרה דשבת ור"ח. במקרא כתוב אשר על הים ועיי' בדר"ק שם. ב) כ"ה במשנה והגיה הז"ח כן. ג) הגהתי כן על פי הירושלמי דיש שקלים והז"ח הגיה ולמה על הכלאים בא' בחדר ותו לא וא"כ. דעיקרה דמילתא הכא הוא לשבת שקלים. וילמדנו דקבעי הוא על שקלים. אם לא שגיה בתחלת המאמר יל"ר מאימתי משמיעים על הכלאים. ויעלה הכל כהוגן בלי שום הגהה עוד והגיה כן הרז"וו. אולם לעפ"י שכן כתיתי אל מה שהגהתי לפי שעיקרו של ענין הוא לפ' שקלים. ד) הז"ח הגיה בחחד בחדר. ולשון הירושלמי שם כדי שיהו הלמחין נכרין וכו' עד כדון איכון דקיקין. ועיי' מגילה בבלי כ"ט ע"ב ובמו' שם ד"ה על הכלאים. ה) ומשמיעין עליהם לעקרן. ו) כלו' וכענין זה יש הרבה מלות. והז"ח הגיה כיון שרלה כך אמר מי יכול וכו' וא"כ. ועיי' ברבה ובתנחומא פ' בלק שם שפירשו כן המקרא ומבו עוד מלוות אחרות. ועיי' בילקוט שם בשם הילמדבו. ז) במקרא ליתא ורביתם ואולי של"ל למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם וגו' והוא שם מ' א'. אולם מענין הדרוש כולה דמקרא דמיון י"ל קדיש דהתם אייבי בבעבו של הקב"ה עליהם ועהבילם לידי מפרון. ח) כל"ל

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

דוד שמנה יואב את ישראל והלך מהם שבעים [אלף] איש. וחזרו ורבו בימי שלמה יותר ממה שהיו ט). מניין ממה שהשלים הנביא יהודה וישראל [רבים] כחול [אשר] על שפת הים לרוב י):

[יהודה וישראל רבים] כך פתח רבי תנחומא בי ר' אבא זה שאמר רוח הקודש על ידי שלמה אל גינת אגוז ירדתי לראות באיבי הנחל (שה"ש ו' י"א). למה נמשלו ישראל כאגוז אמר רבי יהושע דסיכנן בשם רבי לוי כל האילנות בשעה שהם לוקים מכסים עיקריהם והם חיים אבל האגוז הזה כשלוקה מגלה שרשיו והוא חי כך ישראל מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם (משלי כ"ח י"ג) יח): ד"א למה כאגוז מה האגוז הזה עשוי ארבע אגורות כך כשיצאו למדבר עשאם משה ארבעה דגלים והשכינה באמצעם שנאמר ונסע אהל מועד [מחנה הלוים] בתוך המחנות (במדבר ב' י"ז) יב): [דבר אחר] מה האגוז הזה שחוק לתינוק ותענוג למלכים כך ישראל כשהם זוכין והיו מלכים אומנייך (ישעיה מ"ט כ"ג) וכשהם חוטאים הייתי שחוק לכל העמים (איכה ג' י"ד) יג): דבר אחר האגוז הזה עצו משמר פריו כך ישראל עוסקים בתורה וחבריהם שלהם עוסקים בגמילות חסדים יד): ד"א האגוז הזה כל זמן שעצו דבוק לפריו הוא משומר פירש הימנו משליכים אותו לאשפות כך ישראל כל זמן שחבריהם דבוקים לחכמים ושומעים דבריהם הם זוכים לקנות שני עולמים העולם הזה והעולם הבא פרשו מהם אבדו מן העולם טו): דבר אחר האגוז חזה נקלף שני קלפים לכך משל ישראל בו. א"ר אבין שהם מוהלים ופורעים טז): ד"א למה כאגוז אלא כל הפירות שנופלין בארץ אין להם קול והאגוז כשנופל לארץ קולו הולך כך הצדיק מת קולו הולך בכל העולם יז): ד"א כל הפירות יכול אדם ליטול מהם מתוך השק ואין חביריהם מרגישים בין תמרים בין תותים בין תאנים אבל האגוז כיון שאתה נותן ידיך ונוטל מהם מעט כולם מתרעמים ומרגישים כך הם ישראל איש אחד חוטא כולם מרגישים האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף (במדבר ט"ז כ"ב) יח): ד"א כל הפירות נופלים לארץ מתלכלכים ונפשו של אדם חתה מהם (לאוכלו) [לאכלם] אבל האגוז אם נופל ומתלכלך מרחיצו ואוכלו כך ישראל אפילו מתלכלכים בעונות כל ימות השנה יום הכיפורים בא ומרחיצים

מאיר מגן דוד עין

להגיה והז"ל הגיה שאפי' אם ישראל נאים לגרי חסרון, שהם חוטאים והקב"ה כועס וכו' וא"כ. ופי' מלת אל לא איננו כפי הרגיל בתלמוד וזה בכמה מקומות בזה המדרש וכלו' אל לא לאפי"כ. ט) הגיהו כן הז"ל והרז"ו וכ"ה בשמואל ב' כ"ד שם. י) הז"ל הגיה שהשלים בנציא. יא) וכ"ה בילקוט שה"ש שם, אלא דשם איתא בשם ר' יהושע בן לוי וכראה שהוא ט"ס. ובשה"ש רבה שם ג' ר"י דסכנין בשם ר"ל אמר מה הנטיעות הללו אם את מכסה עקריהם בשעת כשיעתן הן מגליות ואם לאו אין מגליות אבל האגוז הזה אם אתה מכסה עקריו בשעת כשיעתו איננו מגליה כך ישראל מכסה פשעיו וגו'. יב) הז"ל הגיה ד' מגורות וכ"ה בילקוט שה"ש שם. והתם ג' כך ישראל כשילאו ממצרים וכו'. ובשה"ש רבה ג' לה הכי א"ל בכי יה מה אגוז זה עשוי ד' מגורות והקיר בא מלבן כן היו ישראל עריין במדבר ד' דגלים ד' מחנות ואוהל מועד באמצע וכו' והגיה כן הרז"ו וא"ל. יג) במקרא כתוב לכל בא מ י. וכן הנוסחא בילקוט שם אלא שהוסיף אחר והיו מלכים אומנייך בארדין נבוכדנצר כפל על אכפוהי ולדניאל קניד. ועיי' לקמן אות ל"א. ובדרבה שם ג' דבר אחר מר אל גנת וגו' וכו' ושבעו למלכים כך הן ישראל בעוה"ז עי' עונות דכתיב הייתי שמוק וגו' אבל לע"ל והיו מלכים וגו' ומה שהגהתי הוא עפ"י הרבה. יד) וכן הנתיק הילקוט. ובדרבה ג' ר' עזריה אמר תרתי מה אגוז זה עלו משמר פריו כך עמי הארץ שבישראל מחזיקין בדברי תורה הה"ד עץ חיים הוא למחזיקים בה ואמר חזרי מה אגוז אם נופל לתוך הטנופת את נעלו ומריקו ושוטפו ומדיחו והוא יפה לאכילה כך כל מה שישראל מתלכלכין בעונות כל ימות השנה בא יום"כ ומכפר עליהם הה"ד כי ביום הזה וגו' ועיי' לקמן אות י"ט. טו) והועתק כן בילקוט. ובדרבה ליתא. ועיין חולין ל"ב ע"א מה שדרשו אומה זו כנפן נמשלה ובויקרא רבה פכ"ה ובתוספות קי"ל ע"ב בדרוש ואתם הדבקים. טז) בילקוט שם. ובדרבה שם ג' ר' יהודה בר' סימון אומר מה אגוז יש לו ב' קליפות כך ישראל יש להן ב' אלות חילה ופריעה. יז) בילקוט שם. ובדרבה שם ליתא. יח) בילקוט שם

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מעוונותיהם שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וגו' (ויקרא ט"ז ל' יט): ד"א האגוז הזה נותן בקופה אם מבקש אדם שומשמין ליתן או פילפלין [וקטניות] ביניהם מחזיקים הם. מה שאין אתה מוצא בשאר הפירות. שאין אתה יכול לעשות כך בתמרים ובתאנים אלא באגוזים כן ישראל מקבלים כל מי שבא להתגייר כ). א"ר לוי האגוז הזה יש בו שלשה מינים אגוזי פרך וכינונים וקטרונים כא). של פרך שניפרך מעצמו כב) . והכינונים אתה מקיש עליו והוא נשבר. והקטרונים (יש) מתקשה לשבר כג) ואתה מקיש עליו באבן ושברו אעפ"כ אין בו תוחלת כד). כך הוא ישראל יש בהם בני אדם שהם עושים מצוה מעצמם אילו של פרך. ויש בהן שאתה תובעם למצוה ומיד הם נותנים אילו הכינונים. ויש בהם שאפילו אתה מקיש עליו כמה פעמים אין מועיל הימנו כלום אעפ"כ א"ר לוי הפתח שאינו פתוח למצוה פתוח לרופא כה): ד"א אל גינת אגוז האגוז הזה חלוק. מי שאינו אומן לעלות בו מיד הוא נופל. שצריך לשמור עצמו שלא יפול הימנו. כך כל מי שמשרת את ישראל צריך לשמור עצמו שלא יטול את שלו מתחת ידיהם כגון משה וישעיה ואליהו. משה אמר שמעו נא המורים (במדבר כ' י') ונאמר לא תביאו את הקהל הזה (שם שם י"ב). ישעיה אמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב (ישעיה ו' ה') מיד ובידו רצפה (שם שם ו'). אליהו כי עזבו בריתך בית ישראל (מלכים א' י"ט י' וי"ד) כו) ונאמר ואת אלישע בן שפט [מאבל מחולה] תמשח לנביא תחתיך (שם שם ט"ז) כז): ד"א צריך לשמור שלא יאבד כדואג ואחיתופל כח): ד"א אל גינת אגוז האגוז הזה שחוק לתינוקות ותענוג

מאיר מגן דוד עין

קיטע קלת. ובדבה שם ג' ד"א אל גנת אגוז וגו' מה אגוז זה אם נוטל א' מהכרי וכולן מדלדלין ומתגלגלין זה אחר זה כך הן ישראל לקה א' מהן כולן מרגישין הה"ד הלוים אחד וגו'. יט) הז"א הגיה ומרמילס וכ"ה בילקוט שם ולעיל אות י"ד העתקתי נוסח הרבה. כ) וכ"ה בד"פ וכן הגיה הז"א ונוסח הילקוט כתון בקופסא אם מבקש לדם ליתן פלפלין או שומשמין ביניהם מחזיקים הם מה שאין כן בתאנים ותמרים כך ישראל וכו'. ובדבה שם ג' מה אגוז זה הסק מלא אגוזים בידך אתן לתוכו כמה שומשמין כמה חרדלים והן מחזיקין כך כמה גרים באו ונתוספו בישראל הה"ד מי מנה עפר יעקב. כא) בילקוט קטורכים ובדבה קנטרכין והגיה כן הרז"וו. ופי' הז"א מלשון קשר עיי' בערוך ערך קטר. אי כמי מלשון סלע שהם קשים כסלעים עיי' ערך קחר. כב) עיין בערוך ערך אדן וערך פרך. ועיי' בר"ש בפ"ג דערלה מ"ז שהביא דברי הפסיקתא רבתי. כג) הגהתי עפ"י הילקוט ולשבר הוא בנפעל ובילקוט ג' לי שבר ובז"א הגיה להשבר כד) בילקוט אין תועלת בו. כה) וכ"ה בילקוט אלא שקיטע קלת בלשון המאמר עיי"ש. ובד"פ אעפ"פ אמר ר"ל וכו'. והז"א הגיה אעפ"כ אין מועיל הימנו כלום אר"ל הפתח וכו'. ואף בלי הגהה אפשר לפרש כן ולהמשיך מלות אעפ"כ אדלעיל. ובדבה ג' מה האגוז הזה יש בו אגוזי פרך אגוזים בינונים ואגוזים קנטרכין כך ישראל יש מהן עושין לדקה מאליהן ויש שאם אתה תובעם הם נותנים ויש שאת תובעם ואין עושים א"ל לוי מתלא אמר תרעא דלא פתיח לאתיה יהא פתוח לאסיא. ועכ"פ מאמר קטרון הוא זה דמה ענין דברי ר' לוי אם דברי המשל לבאן. ע"כ כראה שגי' אעפי"כ אר"ל הפתח וכו' עיקר. וכוונת המשל היא שהוא פתוח לאסיא להוליא לדקה מנכסיו שמביון שהם חולים הם מודים ומתכבדים למנוה ואעפי"כ הוא נותן כשיאלה. וזה הדמיון שם מין הג' מן האגוזים שאגוז הזה יש בו אוכל עכ"פ אלא שאם אתה מקיש עליו באבן ושברו אין בו תוחלת שצריך לנפלו או להסיר האוכל ממוך קליפתו עיי' כלי וכך הם המין הג' שבישראל. ומשב הענין לגעלת ישראל כלפי שאר או"ה שאין עושים מצוה אפי' בחנם. כו) בעקרא בחוב בני ישראל. כז) בילקוט ליתא למלות שלריך לשמור עצמו שלא יפול הימנו וכראה שב' נוסחאות הם שנתערבו. ובדבה גר' לה הכי ד"א אל גנת אגוז אמר ר"ל מה אגוז זה חלק דמכינן ר"ש אומר אף בחלקי אגוזים וכל מי שעולה לראשו ואינו נותן דעתו האיך יעלה הוא נופל ומת ונוטל שלו מן האגוז כך כל מי שהוא מנהיג שררה על הציבור בישראל ואינו נותן דעתו היאך הוא מנהיג את ישראל סוף שהוא נופל ונוטל שלו מתחת ידיהם הה"ד קדש ישראל לה' וגו' כל אוכליו יאשמו וגו' ועיי' לקמן בפ' דאנכי אנכי ובילקוט ישעיה ר' רע"ג הרביב המאמרים כדרכו ועיי' בשה"ש רבה בפ' אל תראוני שאני שחרחורת. כח) בילקוט

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

למלכים כך ישראל כשעושים רצונו של מקום מתחטאים על המלכים כט) באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד (דניאל ב' מ"ו) וכן מתחטא מ ת נ ת ך ל ך ל ה ו י י ן (מס ה' י"ז) ל) וכשאינם עושים רצונו של מקום נעשים שחוק לאומות ה י י ת י ש ח ו ק ל כ ל ה ע מ י ם (איכה ג' י"ד) לא): ד"א א ל ג י נ ת א ג ו ז א"ר יהושע בן [לוי] (מכי') [הגינה] שאני גוזז אותה כל שעה לב). אומות העולם חוטאים ואני מאריך רוחי עמהם אבל ישראל איני מקיף להם אלא חטאו מיד אני גוזזם. אף על פי כן כל דבר שהוא נגזז מיד הוא מחליף ומשבח. אמר הקב"ה אע"פ שגזזתי אותם מיד הרביתי אותם יותר ממה שהיו וכחול שאין לו מניין י ה ו ד ה ו י ש ר א ל ר ב י ם [וגו']. אמר הקב"ה ישראל סגולתי הם ו ה י י ת ם ל י ס ג ו ל ה (שמות י"ט ה'). ומה עיסקה של סגולה זו. אין ערב לבעליה ליגע בה. ואם נדחקה יד ונטל הימנה מיד הוא טרוד להחזיר כל מה שנטל הימנה. כך אמר הקב"ה אע"פ שעונות גורמים ומתמעטים ישראל עלי לעשות [אותם] הרבה ממה שהיו י ה ו ד ה ו י ש ר א ל ר ב י ם לג):

ד"א יהודה וישראל רבים מהיכן נתמעטו ישראל לד). כיון ששמואל אמר לשאול שילכו למחות שמו של אגג עברו על הדבר [והיו] ישראל מאתים ועשרים אלף לה) שנ' ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשר' אלפים איש יהודה (שמואל א' ט"ו ד') לו). באותה שעה נתחייבו כלייה. אמר הקב"ה אם הולכים בבת אחת לז) אין עמידה לישראל הריני נוטלם קימעה קימעה ושבעים אלף מתים מהם בדבר לח) והשאר בהר הגלבוע עם שאול לט). ובימי דוד היאך מתו אלא מהו ו י ו ס ף א ף ה' ל ח ר ו ת ב י ש ר א ל (שמואל ב' כ"ד ל') מ). והיאך חרה אף אלהים בישראל אלא מה כתב מא) כשבא דוד למנות (הגבוריו) [את גבוריו] היה מונה והולך כיון שהגיע [אל] אוריה החיתי [נאמר] כ ל ש ל ש י ם ו ש ב ע (שם כ"ג ל"ט) מב) מיד ו י ו ס ף א ף ה' ל ח ר ו ת ב י ש ר א ל. ואתה מוצא שלא מנה עוד שבעה עשר גיבורים לך קרא בדברי הימים ואתה מוצא אותם עוד שבעה עשר. אלא כיון שהגיע [אל] אוריה החיתי מיד ו י ו ס ף א ף ה' מג).

ובשה"ש רבה ליתא. ועיי' בפ' חלק בירושלמי ובבלי בענין דואג ואחיתופל והם היו להם למשל לגבורי תורה ולגדולי תורה שחוטאין על הליצור עיי"ש. כט) פי' הז"ל מתגנגעים בענין שלמרו כ ב ן ה מ ת ח ט א ל א ב י ו ו ע ו ש ה ל ו ל ל ו נ ו כן המלכים ממלאים להם רצונם ומכבדים אותם ועיי' בערוך ערך מ ט א. ל) הז"ל הגיה וכן ד כ י א ל מ ת מ ט א ע " י ו א ו מ ר ל ו וכו' וא"ל. לא) עיי' לעיל אות י"ג. וכעין שיטה זו לעיל שם והילקוט הרביב שחיכן לאחת. לב) כן הגיה הז"ל וכן נכון. ובד"פ בן הגי' ובילקוט בן מכניה אבל ברבה איתא בן ל ו י. לג) בילקוט קיטע קצת עיי"ש. וברבה ג' אריב"ל כמשלו ישראל כאגוזה מה האגוזה נגזזת ונחלפת ולעובתה היא נגזזת למה שהיא מחלפת בשעבר הזה שנגזז ונחלף וכלפרכים הללו שנגזזין ונתחלפין כך כל מה שישראל נגזזין מעמלן ומותכין לעמלי תורה בעה"ז לעובתן הן נגזזין ונחלפין להם ומרבין להם עוכר בעה"ז ושבר עוד לעוה"ב. וסיום הדרוש שם הוא בענין אחר. וברבה שם יש עוד שיטות אחרות עיי"ש. וגם בילקוט שם יש עוד שיטות אחרות שלא הוזכרו לא כאן ולא ברבה. ועיי' ברש"י שה"ש שם והתרגום תרגמו בענין אחר עיי"ש. א מ א "ש עפ"י סגנון הדברים וסיומם אנו למדים שלא הועתקה הפסיקתא רבתי מן מדרש שה"ש ולא המדרש מן הפסיקתא אמנם עכ"פ סגנון הפסיקתא הוא מאוחר לסגנון המדרש. לד) בד"פ ובז"ל מ א י כ ן כתוצאתו. לה) כ"ה בד"פ וכן הגיה הז"ל. לו) במקרא כתוב ו ע ש ר ת אלפים אלפי איש יהודה. לז) ה ו ל כ י ם למיתה והז"ל הגיה אם א כ ל ם וא"ל. לח) בימי דוד. לט) ואז נפלו ק"מ (או ק"כ) אלף והמקרא חס ולא פירש ועיי' בילקוט תהלים מזמור כ"א בפ' הללוי מדמים. מ) הז"ל הגיה א ל א מ ה כ ת י ב ומחקו להלן וא"כ. והאמת שאין סגנון לשון המדרש כסגנון הרגיל בתלמוד. והאי א ל א מ ה ו שיטיא הוא ובניחותא קאמר אלא מהו ו י ו ס ף כלו' שהוסיף עוד לחרות בהם אף שכבר נפלו הרבה עם שאול והדר מפרש האיך לירע שחרה בהם דוקא בעת ההיא ועיי' ברש"י ורד"ק שם וע"ע ברבות ס"ב ע"ב. מא) הז"ל השמיטו וג' והאיך חרה כשבא דוד וכו' וא"כ. ובילקוט שמואל ר' קס"ה ג' ויוסף אף ה' וגו' מה כתיב ל מ ע ל ה כשבא דוד למנות א ת ג ב ו ר י ו וכו'. מב) הנהתי עפ"י הילקוט שם. מג) בילקוט שם הגי' א ת ה מ ו נ ל א שלא מנה עוד י"ו ג ב ו ר י ם ו ב ד ב ר י ה י מ י ם

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

למלך שהיה יושב וקורא בדיפתרא כל גיבוריו היה קורא פלוני ופלוני היה קורא והולך כיון שהגיע (עוד) [עד] פלוני אמרו לו מת מיד השליך הדיפתרא והעלה חמה מד). כך הקדוש ברוך הוא היה קורא ומונה גיבוריו (כלן) [כיון] שהזכיר אוריה החתי מיד ו י ו ס ף א ף ה' מה): ויסת א ת ד ו ד ל מ ג ו ת ו י א מ ר ד ו ד א ל י ו א ב ש ר ה ח י ל ל ך מ נ ה א ת י ש ר א ל מ ד ן ו ע ד ב א ר ש ב ע (סס כ"ד ל' וב' ובדה"י כ"ל ל') מו) אמר לו י ו ס ף ה' ע ל ה ע ם כ ה ם ו כ ה ם מ א ה פ ע מ י ם (שמואל סס ג') מז). ולמה לא אמר כברכת משה רבו. משה אמר יוסף עליכם בכם א ל ף פ ע מ י ם (דברים ל' י"ל) ויואב אמר מ א ה פ ע מ י ם. אלא ברכתו של יואב הייתה טובה משל מ ש ה. אמר ו ע י נ י א ד נ י ה מ ל ך ר ו א ו ת (שמואל סס סס) אמר לו בימיך יהא כן מח). אמר יואב מניין שהוא לצורך אין בו חיסרון מניין שאינו לצורך יש בו חיסרון. ואתה מוצא חכם יושב ראשו של סנהדרין היה מט) י ו ש ב כ ש ב ת ת ח כ מ ו נ י (סס כ"ג מ') הוא היה יואב שהיה גדול בתורה וגיבור במלחמה נ): ל מ ה י ב ק ש א ד ו נ י ו ל מ ה י ה י ה ל א ש מ ה ע ל י ש ר א ל (דה"ל כ"ל ג') נא) ו ד ב ר ה מ ל ך ח ז ק ע ל י ו א ב (סס סס ל') אמר לו דוד או אתה מלך ואני שר צבא או אתה שר הצבא ואני מלך. כיון שראה כן יצא שלא בטובתו. אעפ"כ הלך לשבט גד. אמר יודע אני שהם קשים שמא יזרקו עלי אבנים ונמצא הדבר בטל. ואעפ"כ לא סייעה אותה שעה אחר כך הלך לו לשבט דן אמר יודע אני שהם עובדי עכו"ם שמא תפגע השעה בבני אדם עובדי עכו"ם. כיון שלא עמד אחד מהם בפניו הלך לו אצל כל ישראל נב) (לעי"פ) [ולפי] שלא היה חפץ כדבר נשתהא. תדע לך מה שבא אתה יודע ו י ב ו א ו מ ק צ ה ת ש ע ה ח ד ש י ם ע ש ר י ם י ו ם (שמואל סס ח') נג) מדן ועד באר שבע מקצה תשעה חדשים נד) אלא שעשה משתהא: ו י ת ן י ו א ב א ת מ ס פ ר מ פ ק ד ה ע ם (סס סס ט') אם מספר למה מפקד אלא אמרו רבותינו שתי אפונראות נה) עשה אחת גדולה ואחת קטנה והניח את הגדולה בפונדתו. אמר הריני נותן את הקטנה. אם יעלה חימה אז אומר הרי כולהם. הריני נותן לו את הגדולה נו): ד"א א ת מ ס פ ר מ פ ק ד אלא כיון שהלך

מ מ ל ל ע ו ד י"ו אלא כיון שהגיע ל א ו ר י ה מיד ויוסף אף ה' מ ש ל למלך וכו' וכלה שעפ"י המקרא דדה"י סס כוסחת הילקוט עיקר דע"ז הס. מד) הגהתי עפ"י הילקוט ופי' ד י פ ת ר א עור שכותבין עליו. המוסף בערוך ערך ד פ ת ר. מה) הז"ל הגיה ומונה גבוריו ש ל ד ו ד כ י ו ן וכו' ובילקוט הגי' והעלה חמה כ ך כ י ו ן שהזכיר וכו'. מו) אין לשון המקרא ו י ו ס ף ה' א ל ה י ך א ל ה ע ם וגו'. מח) גי' הילקוט אלא בלכתו של יואב ג ד ו ל ה משל משה ש א מ ר ל ו וכו' ועיי' ברש"י סס ובמדרש שמואל פ"ל. מט) כלו' אתה מולא שהיה יואב מכס ויושב בראשו של סנהדרין ובדמפרש לה. ועיי' ירושלמי מכות פ"ב ה"ז. נ) הז"ל הגיה ואתה מולא י ו א ב ר א ש ש ל סנהדרין היה יושב בשבת וכו' וא"ל. ובילקוט קיטע עיי"ש. נא) במקרא כתוב למה יבקש ז א ת אדוני ל מ ה וגו' ל י ש ר א ל. נב) מקראות דשמואל סס דרש כן ועיי' ברש"י סס ובמדרש שמואל פ"ל. נג) בילקוט הגי' ו ל פ י וכו' כ ש ת ה א ד כ ת י ב ויבואו וגו' ועפ"ז הגהתי וכן הגיה הז"ל. נד) בתמיה. נה) בד"פ א פ ו כ ד א ו ת ובילקוט א כ פ ו ר א ו ת וכ"ה בפסיקתא דפ' שקלים ומשם הועתק בבמדבר רבה פ"ב ושם הגי' א כ פ ר י א ו ת וברש"י שמואל שם א כ פ י ר א ו ת. ופי' בעל המוסף בערך אכפורא בלשון יווני חשבון ומספר דבר מה. נו) שתי נוסחאות כאן שנתערבו. הנוסחא העתיקה היא א ז א ו מ ר ה ר י נ ו ל ה ס. והוסיפו המעתיקים נוסחא ב' ה ר י נ י נ ו ת ן ל ו א ת ה ג ד ו ל ה. ובנוסחא ב' כן היא בילקוט. והז"ל הגיה מעלה חימה ו י א מ ר הרי כולהם ופירשו בלשון בתמיה וא"כ. ובפסיקתא ובבמדבר רבה שם ג' אם מספר למה מפקד ו א ם מ פ ק ד ל מ ה מ ס פ ר אלא עשה שני אכפורות גדולה וקטנה הראה לדוד והגדולה לא הראה לו וכו'. ולשון רש"י בשמואל שם אם מספר למה מפקד שני אכפירות עשה גדולה וקטנה אמר אראנו את הקטנה אם יקלוף אראנו את הגדולה לכך נאמר מ פ ק ד לשון מסרון כך נדרש בפסיקתא. ומלשון זו אנו למדין שהעתיק מהפסיקתא רבתי. ובמדרש שמואל פ"ל ג' הבא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

למנות היה משלח למי שהיה לו חמשה בנים לך והטמין וספור מה שאתה מבקש. ומה שהיה אומר היה כותב לפיכך את מספר מפקד העם מ): ותהי ישראל (פס) למה אמרו לשון נקבה, אמר הקב"ה לא עמד אחד מכם כנגד יואב לומר לו למה אתה סופר (לומו) [אותי] אלא עשיתם עצמיכם כנשים כמ): ותהי [ישראל] שמונה מאות אלף איש (ולים יהודה ארבע מלות ושבעים אלף איש שולף חרב) [חיל שלף חרב ואיש יהודה חמש מאות אלף איש] (סס) ובדברי הימים כתב אלף אלפים [ומאה אלף איש שלף חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש שלף חרב] (סס כ"מ ה') כט) א"ר יהושע ב"ל [אין] הכתובים מכזבים מה שחיסרם כאן שמתו אותה שעה מ): ולוי ובנימין לא פקד בתוכם (דהי"מ כ"מ ו')· למה כן אלא אמר יואב אם יאמר לי למה לא ספרת אותם. אומר לו משה רבינו לא סיפר אותם שנאמר אך את מטה לוי לא תפקד (בנדבר ל' מ"ט) לפיכך לוי לא פקד בתוכם. ואת בנימן אמר יואב אתמול הלך מהם כמה אלפים בפלגש בגבעה ואני מונה אותם לפיכך לוי ובנימן לא פקד מא): ד"א לוי שמשו של הקב"ה ובנימן בעל אכסניא שלו ואני מונה אותם לפיכך לוי ובנימן לא פקד מב): כי נתעב דבר המלך (דה"י סס סס) מהו נתעב שלא ערב עליו הדבר מג). באותה שעה בא גד הנביא אצלו ואמר לו מה אתה מבקש שלש שנים רעב או שלשה חדשים בורח מפני שונאיך או שלשה ימים חרב ה' ודבר שנאמר אם שלש שנים רעב וגו' (סס סס י"ב) ומיד השיבו דוד צר לי מאד (סס סס י"ג ושמואל ב' כ"ד י"ד). למי שאמרו לו היכן אתה מבקש ליתנך אצל אביך או אצל אמך. אוי להם לאזנים שכך שומעים. כך היה דוד כשנאמר לו שלש אני נוטל עליך וגו' (סס סס י"ג) מד). ולמה שלש אמר לו שלשה דברים אמרת על שאול כי ה' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה [וגו'] (שמואל א' כ"ז י') מה) לכך שלש כנגד שלש מו): ד"א שלשים וכתב

את אמר ותהי כל ישראל מ' מלות אלף איש ולהלן את אמר ויהיו כל ישראל אלפים ומלת אלף איש. אמור מעתה שני מתקיין עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם מקבל את המועט אם אני נותן לו את המרובה. והוא משובש קלת. וברד"ק העתיקו אם מקבל הוא את מועט טוב ואם לא לו אני נותן וכו'. ופי' פוכדתו הוא כלי מלבוש עשוי להטמין בו. עיי' בערוך ערך אפנדה. מז) כלו' מה שפקד העם. ועיי' בשה"ש רבה פ"ו בפ' שמים המס מלכות שפי' מפל זה המנין מפקד זה הפכוס. ודכוותייהו התם עובדא עייש. מח) כנ"ל להגיה. ולשון רש"י שם חשש כאן בנקידה. מט) הגהתי עפ"י המקראות שלפניו אבל גם הילקוט העתיק כמו שהיה לפניו. נ) כ"ה בילקוט וכן הגיה הז"א. ובילקוט הגי' מתו. ועיי' לעיל אות כ"ו מה שהעתקתי ממדרש שמואל (והעתיקה הרד"ק ג"כ ונעלם דבר זה מן הז"א). וברש"י שם כתב. בלגדת אמורלאים מלמו אל"ל יהושע בן לוי הכתובים מוסיפין כאן מה שחסרו כאן אלו ג' שבטים שלא נמנו שכך כתיב בדה"י ולוי ובנימין לא פקד וגו' וכו'. ועיי"ש שהביא עוד מל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג על עניין זה והעתיקו הרד"ק ג"כ. וטיב אגדה זו לא ידעתי מה היא. והיא עכ"פ חולקת על המדרש שלפנינו. ובמדרש שמואל ליתא. נא) וברש"י שמואל מביים באגדת האמוראים דלעיל. אמר יואב בלו אני יכול להשמע ולומר שבט לוי אינו כמנה במנין שאר שבטים כ"א מבן סודם ומעלה ובנימין היו שנמכר וכלה בפלגש בגבעה. נב) עיי' במדבר רבה פ"א שאמרו שם שבטו של לוי פלטיכין היו. משל למלך וכו' מכה את הלגיונות חוץ מן הלגיון העומד לפני. ועיי' בספרי דברים פי' שנ"ב שהשכינה במלקו של בנימין. נג) כלו' שלא ערב היה הדבר ליואב. נד) במקרא כתוב אכי ובדה"י כתוב אכי כתה. וגי' הילקוט משל למולה שאמרו לו וכו' אמר אוי לאזנים שכך שומעות. ובמדרש שמואל ג' ויאמר דוד אל גד אני לי מצי רשב"י למה היה דוד דומה באותה שעה למולה שבאה למיתה א"ל אין את בעי כיתביכך בני אבוך או בני אמך ווי להון לאודניה דהכדין שמעין כך ויאמר אל דוד גד אני לי (ובז"א העתיקו וז"ל ובמדרש ש"ע מביים זה אפיי אמר אל אבי טב לי כך ויאמר דוד. ובדפוס ויכילאה שלפני ליתא גם אין לו ענין ועיקר). ועכ"פ אנו למידין שהמאמרים שלפנינו הועתקו ממקום אחר. נה) במקרא כתוב כי אם וגו'. נו) וכן פרש"י שם.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אחד אומר התבוא לך שבע שנים (שם ג' כ"ד י"ג) אם ש ב ע למה ש ל ש ואם ש ל ש למה ש ב ע. אלא אמר לו מה אתה מבקש שלש למלחמה או שבע לבצורת פז). אמר דוד אם אני אומר ר ע ב. ישראל אומרים מפני ישהוא מלך ואוצרותיו מליאים. אם אומר אני נ ס פ ה מ פ נ י צ ר. ישראל אומרים מפני שיש לו גיבורים שיעמדו עליו. הריני שואל את המות שמשוה לגדולים ולקטנים אפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה (שם שם י"ד) פח) הוי שלש שנים ואחר כך נעשו שלשה חדשים ואחר כך שלשה ימים פט) ושלש ימים עושים שלשים וששת שעות ע). באו סניגורים מובים לישראל. באו שבעת ימי השבת ושמנה ימי המילה הרי חמשה עשר. חמשה ספרי תורה ושלשה האבות הרי עשרים ושלשה. א"ר תנחומא בי ר' אבא עוד עשרת הדברות ושני לחות הברית הרי ל"ה כנגד ל"ה שעות ורבי אבין הלוי בי רבי [אמר] י"ב שבטים. נשתייר שם שעה אחת [בא] וראה כמה אוכלוסים באותה שעה מתו פא): ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד (שם שם כ"ו) מהו מ ה ב ק ר ו ע ד ע ת מ ו ע ד רבי חייא הגדול אומר משחיטת התמיד ועד זריקת דמו עג) ורבותינו אמרו משהאיר המזרח ועד הנץ החמה ור' שמואל בר נחמן אומר משיתחיל גלגל החמה לעלות עד שיגמור. כולם מתו באותה שעה הקטנה שבעים אלף איש עג). מה כתב בסוף. גד אמר לדוד ע ל ה ו ה ק ם מ ז ב ח ל ה' ב ג ו ר ן א ר ו נ ה (שם שם י"ח) עד) ומיד עלה ו י ע ל ד ו ד כ ד ב ר ג ד (שם שם י"ט). וכיון שבנה מזבח וקירב מה כתב ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל (שם שם כ"ה) מהו ו י ע ת ר אמר רבי יהודא בי רבי סימון אני לא שמעתי אותה מאבי. החבירים אמרו אותה לי. ר' יהודה בי רבי סימון בשם ריש לקיש כתב ביצחק ו י ע ת ר ל ו ה' ותהר רבקה אשתו (בראשית כ"ה כ"א) וכתב כאן ו י ע ת ר ה' לארץ מה ע ת י ר ה שנאמר להלן תאומים אף ע ת י ר ה האמור כאן תאומים. מה שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה הה"ד י ה ו ד ה ו י ש ר א ל ר ב י ם כ ח ו ל [וגו'] עה):

פז) בראשונה בנ"ל פפ"ד ובדות רבה פ"ח רעב שבא בימי אליהו רעב של בצורת היה שבה עבדה ושבה לא עבדה רעב שבא בימי אליעא רעב של מהומה היה עד היות לאש חמור בשמונים כסף. ופי' מ ה ו מ ה הוא כמו שפי' בעל מגן אבות בשם הר"מ בפ"ה דאבות שהוא הרעב מחמת מהומת המלחמות והוא קשה מרעב של בצורת. וג' מיני רעב הם של בצורת ושל מהומה ושל כליה. והכא קמפרש להו למקראות. דבשמואל כתיב ש ב ע ש נ י ם רעב ב א ר ל ך דהיינו רעב של בצורת ובדה"י כתוב אם ש ל ש ש נ י ם רעב ואם שלשה חדשים נספה מפני אויביך. היינו רעב של מהומה מחמת מלחמה. פח) במקרא כתוב כ פ ל ה כא ובדה"י כתוב א פ ל ה וגו' רחמיו מ א ד וגו' אל אפל. ועיי' במדרש תהילים שהאריכו בזה הענין ודרשו בו עוד. ובדש"י שמואל שם הביא זה הדרוש בשם ר' א ל כ ס נ ד ר י שלא הוזכר לא כאן ולא במדרש שמואל ואולי הוא ב"כ מ א ג ד ת א מ ו ר א י ם דלעיל אות ס'. פט) בילקוט ג' ה ר י ג' שנים והז"א הגיה ה י ו ג' שנים. ע) י"ב שעות ליום בלא לילות. עא) וכ"ה בילקוט ושם ג' ל"מ ב ר אבא וא"א הלוי פתס. ובמדרש שמואל ג' ויתן ה' וגו' מהבקר ועד עת מועד ת כ י רשב"י ל"ו שעות של פורענות כנגד עליהם באותה שעה ועמדו פרקליטין גדולים וצעקו אותן אלו שבעת ימי השבת וח' ימי מילה וה' עפרי תורה וזכות ג' אבות ונשתיירו שם י"ג שעות מי בעלן תרי אמולאין מ"א זכות י"ב שבטים ומלכה אמר זכות י' הדברות וב' הלוחות נשתיירה שם שעה א'. ובדר"ק העתיקו ובכ"פ אבו למידין שהמאמרים כאן הועתקו ממקום אחר. עב) במדרש שמואל ר' חייא ר ב ה אמר וכו'. וכן תרגמו המתרגם מעידן דמתכבים תמידא ועד דמתפק. ובנדרכות פ"ב ע"ב גרים לה בשם שמואל בבא מתניה דר' מניכא משמיה דר' מניכא. ותו ג' התם ר' יוחנן אמר עד אבות ממש. עג) בילקוט ג' עד שיגמור כ ו ל ו והעלר השמיט. ובמדרש משלי הגי' שוויה ומפורקת וה"ג ר' שמואל בר נחמן אמר מ ש ח ז ר ק ד מ ו ועד שתכן החמה ולבכן אמרין מעתבן החמה עד שיתמלא כל הגלגל בא וראה כמה אוכלסין נפלו מהם אילו היתה שעה שלימה עאכ"ו. עד) במקרא כתוב ס ק ס ל ה' מ ז ב ח. עה) ובדלעיל פ"י עיי"ש אות קע"ז ובמדרש שמואל פל"ב המאמר מסורם וקצוע עיי"ש. והתם גרים אר"י בר"ם אבא לא שמעתה מפומיה דאבא. מבריה אימון שמעוכה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

[דבר אחר יהודה וישראל רבים כחול וגו'] עו) א"ר מנחמא בי ר' חייא הגדול בשם רבי אליעזר בן יעקב נמשלו ישראל בחול שנאמר והיה מספר ישראל כחול הים (הושע ב' ח') עז) מה עסקו של חול הזה אתה חופר גומץ בו מבערב ובשחרית אתה מוצא אותה שנתמלאת כך ישראל מה שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה שנאמר יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב וכן הוא אומר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר (שם). מהו ולא יספר עח) אלא שהראה הקב"ה להושע כשם שהראה לאברהם. הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם (בראשית ט"ו ה') משאמר לו: ספור חזר ואמר לו אם תוכל לספור. להודיעך שהראה אותו במספר חזר והראה לו שלא במספר. כיצד. מתחילה הראה לו מזל אחד ואח"כ הראה לו שנים ואח"כ הראה לו שלשה ואח"כ שנים עשר ואח"כ שבעים וא"כ הראה לו מזלות שאין להם מספר. ולמה הראה לו כך. אלא סימן הראה לו היאך הוא מרבה אותם בעולם. הראה לו אחד שמתחילה היה יחידי בעולם אחד היה אברהם (יחזקאל ל"ג כ"ד) שבא לחסות תחת כנפי השכינה תחילה. חזר והראה לו שנים כנגד אברהם ויצחק. חזר והראה לו שלשה כנגד אברהם יצחק ויעקב. חזר והראה לו שנים עשר שבטים ואח"כ שבעים ואח"כ הראהו מזלות שאין להם סוף. שישראל עתידים לפרות ולהרבות עד שאין להם סוף (שישראל עתידים לפרות ולהרבות עד שאין להם מספר) עט) ובני ישראל פרו וישרצו (שמות א' ז'). ואף להושע (שהראהו) [הראהו] במספר ושלא במספר שתחילתם היו מספר וחזרו ורבו עד שהיו שלא במספר פ): [דבר אחר] והיה מספר בני ישראל כחול הים נמשלו כחול (נמשלו כעפר) נמשלו ככוכבים. למה בכוכבים. אברהם נמשל בחמה ויצחק נמשל (בחמה) [בלבנה] פא) ויעקב נמשל בכוכבים. ולעתיד לבא החמה והלבנה בושים פב) והכוכבים אין להם בושה. כך אברהם ויצחק פניהם מתכרכמות בשביל בניהם. אברהם בשביל ישמעאל ובני קטורה. ויצחק בשביל עשו ואלופיו. הכוכבים אין להם בושת כך יעקב אין לו בושה לא עתה יבוש יעקב (ישעיה כ"ט כ"ג). למה. כי בראותו ילדיו מעשה ידיו וגו' (שם שם כ"ג) שכולם צדיקים. כולך יפה רעיתי ומום אין בך (שה"ש ד' ז') פג): ד"א מה הכוכבים אינן שולטין אלא בלילה כך ישראל אינן מושלין בתורה אלא בלילה פד): ד"א מה הכוכבים חולקים כבוד זה לזה ושלום

מאיר מגן דוד עין

מפומיה דאבא ועיי"ש דלעיל מינה גרים כהאי גוונא בענין אחר א"ר אלעזר בן שמוע אבא לא שמעתה מפומיה דאבא וכו'. אמא"ש מקגכון לשון המאמרים ודכוותייהו במדרש שמואל אמו למידין שאלו המאמרים הועתקו ממקום אחר. עו) כנ"ל להגיה. עז) במקרא כתוב בני ישראל. במדרש שמואל שם ג' ל' תכמומא ולב ביבי בשם ראב"י כמשלו ישראל כחול מה החול הזה אתה חופר בו ומא וכו' עיי"ש. ובילקוט שם העתיקו ל' מכמימא ול' ביבי בשם רבי כמשלו ישראל וכו' ובילקוט מלבים ל' קע"ה הגי' כמו שמוא לפנינו. ובבמדבר רבה פ"ב ג' ל' מכמא בשם ראב"י. עח) בילקוט הושע העתיקו וגרים מהו הדבר משהוא כותן קלבה והיה מספר וגו' חוזר ואומר אפר לא יחד ולא יספר. והוא ג"כ בבמדבר רבה פ"ב והחם ג' חוזר ואומר אין להם קלבה וכו'. ועיי' יומא כ"ב ע"ב. עט) ב' כוחאות הן וכתרגו. פ) ובילקוט שם קיטע המאמר. פא) כ"ה בבמדבר רבה שם וכן הגיה הז"א ומה שמחקתי כאן עיי' להלן אות פ"ז. פב) ברבה שם מסיים שב' וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' וגו' (ישעיה כ"ד). פג) כעין זה הדרש הוא ג"כ בדברים רבה פ"א עיי"ש. ולדמיון אברהם בחמה וילחק בלבנה לא מלאתי דוגמא מבואלת. וחולקת הגדה זו אל ב"ר פס"ח בדרוש כי בא השמש דיעקב שמש שמו. פד) וכ"ה בילקוט מלבים שם. ובבמדבר רבה שם ג' איכן שולטים אלא בלילה מפני עולגלות. ומלת בתורה ליתא. ופי' הז"א כלו' ע"י גירסת הלילה כדאמרינן לא איצרי לילה אלא לגירסא וכן אמרו אין דינה של תורה אלא בלילה עכ"ל. ואפשר שכוון לענין מה שאמר לעיל פ"ה בדרוש אכתב לו רוני תורתי שעיקרן של ישראל הוא תורה שבע"פ ואמרו במדרש תהלים י"ט ומכין היה יודע משה מתי יום ומתי לילה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ביניהם עושה שלום במרומיו (איוב כ"ה ב') כך הצדיקים חולקים [כבוד] זה לזה ואוהבים זה לזה. כשם שהכוכבים אין להם מריבה כך הצדיקים יצר טוב ביניהם פה): ד"א מה הכוכבים יכול אחד מהם לשרוף את כל העולם כך הם הצדיקים. כגון אליהו שהיתה האש יורדת בדיבורו אם איש האלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמישיך וגו' (מלכים ב' א' י"ב) פו): ונמשלו כחול והאומות בסיד והיו עמים משרפות סיד (ישעיה ל"ג י"ב) ואם אין אתה נותן חול בסיד אינו עומד כך אם אין ישראל אין האומות יכולים לעמוד. אילולי יוסף המצרים מתו ברעב וכן אילולי דניאל חכימי [בבל] אבורים: [דבר אחר] והיה מספר [וגו'] מושלם בעפר מושלם בחול מושלם בכוכבים. בעולם הזה משולים בעפר מה עפר דייש עשה לכל באי עולם כך ישראל עשויים דייש לכל באי עולם כי איבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש (מלכים ב' י"ג ז') פז): ד"א מה עפר הארץ אם אינו אין העולם מתקיימת. אם אין עפר אין אילנות ואין תבואה. כך אם אין ישראל אין אומות העולם מתקיימים והתברכו בזרעך כל גוי הארץ (בראשית כ"ב י"ח). בעולם הזה הם משולים בעפר הארץ לימות המשיח הם משולים בחול הים. מה דרכו של חול מקהה שיני אדם כך ישראל לימות המשיח מכלים את כל האומות וירד מיעקב והאביד שריד מעיר (במדבר כ"ד י"ח) וכן נתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל (יחזקאל כ"ה י"ד) פח). לעתיד לבא משולים בכוכבים מה הכוכבים מזהירים ברקיע כך הם לעתיד לבא והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וגו' (דניאל י"ב ג') פט): ד"א למה משולים כחול הים מה חול הים אדם נוטל הימנו מלא קומצו ונותן לתוך העיסה או לתוך התבשיל ואין בריה יכולה לטעמה שמקהה שיניו כך ישראל כל מי שנוזלם או בוזזם בעולם הזה הוא מקהה שיניו לעתיד לבא. למה. מפני שהם קודש וכל הנוגע בהם מתחייב ג): ד"א כחול הים מה דרכו של חול אדם מכניסו לאור ומוציאו בולום ועושה הימנו כלי זכוכית כך ישראל נכנסים לאור ויוצאים חיים עבדוהי די אלהי עילאה פוקו (סס ג' כ"ו). ואף לעתיד לבא ישראל נכנסים לגיהנם ואומות העולם. ואלה הם בתוכה ואובדים גא) וישראל יוצאים מתוכה בשלום כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך (ישעיה מ"ג ב'). למה. כי ה' אלהיך מחזיק ימינך (סס מ"א י"ג) גב) לכך מושלם כחול גג): והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם (הושע סס) והיכן נאמר להם. כשעשו אותו מעשה קרא אותם עמו של משה לך רד כי שחת עמך (שמות ל"ב ז'). מיד חגר עצמו בתפלה ויחל משה את פני ה'

וכו' משנה שהקב"ה מלמדו תורה יודע שהוא יום ונשנה שהוא מלמדו משנה יודע שהוא לילה. ועיי' בשמות רבה פמ"ז. פה) כן הגיה הז"א וברבה שם ג' כך הם הצדיקים אזהבים זה לזה כשם שהכוכבים אין מריבין זה עם זה כך הם הצדיקים ואולי שליל וכשם שהכוכבים וכו'. פו) ברבה שם. פז) בתחלה דרש דמיונם בכוכבים ובחול. והשתא מוסיף ע"ז דמיונם בעפר וברבה שם שיכו כל הקדל עיי"ש. והז"א הגיה מה עפר עשוי דייש וברבה שם מה עפר הארץ עשוי דייש. ועיי' בב"ר פמ"א ופס"ע ובמדרש תהלים קי"ט בפ' דבקה לעפר נפשי מה שדרשו עוד בענין דמיון העפר וע"ע בפפלי דברים פי' מ"ז. פח) במקרא כתוב את נקמתי. פט) ולע"ל הייכו אחר ימות המשיח וג' זמנים עוה"ז וימות המשיח ועוה"ב הם נמשלים בעפר ובחול ובכוכבים ועיי' ברבה עם שפדר העניכים שם מעורבב. ג) וברבה שם ג' למה שהוא קדש שכ' קדש ישראל לה' וגו' כל אוכליו יאשמו (ירמיה ב') וכל מי שנוגע בקדשים חייב מיתה. גא) כלו' האומות הם בתוכה ואובדים. וברבה שם ג' ואף לע"ל הם נכנסים לגיהנם ועכו"ם נכנסים שם ואלו הם כ כ כ ס י ס ל ת ו כ ה ואובדים והז"א הגיה ואו"ה ו א ל ה י ה ס כ ש א ר י ס בתוכה וא"כ. ופי' ב ו ל ו ם עיי' בערוך ערך ב ל ם ובמכילתא דבשלח מס' ב' פ"ד בא"ע אות ד'. ולפי הענין הוא מדרה של זכוכית. וברבה שם הגי' ב ו ל י ס ואולי שכן עיקר עיי' בערוך ערך ב ל ס. ובילקוט מלכים ר' קע"ו ג' דרכו של חול מכניסו לאור ומוליא כ ל י ס. גב) במקרא כתוב כי אכי ה' וגו'. גג) ועיין בילקוט מלכים שם שפירש

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אלהיו ויאמר למה ה' [וגו'] (שם שם י"ח). למלך שנכנס לביתו וראה לאשתו מנשקת (נשריס) [לסרים] אמר לשושבינה מגרשה אני טורפה אני תלך לבית אביה. אמר לו מארי למה. אמר לו שמצאתי אותה מנשקת (נשריס) [לסרים]. אמר לו עכשיו מעמדת לך בנים נאים וגבורים ויורדים עמך למלחמה. אמר לו אין הימנה תוחלת אלא מוולדות לד). אמר [לו] ועל דבר שאין בה הנאה אתה כועס לה). כך אמר לו משה זה שעשו ישראל עכשיו מוריד גשמים עמך ועונה חיות לו). אמר לו הקב"ה אין בו ממש. הוא אומר לו למה ועל מה אתה כועסו למה ה' יחרה אפך לז) למה יאמרו מצרים [וגו'] (שם שם י"ג) זכר לעבדך [וגו'] (דברים ט' כ"ז) לח). מה כתב אחריו וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שמות שם י"ד). [לעם] שלמשה אין כתב כאן אלא לעמו. הוי במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם. כי שחת עמך. יאמר להם בני אל חי. על הרעה אשר דבר לעשות [לעמו] לט):

[דבר אחר יהודה וישראל רבים וגו'] ק) אמר ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי נקראו ישראל סגולתו של הקב"ה (ממה) [כמה] קא) שכתב והייתם לי סגולה (שמות י"ט ה'). מה הסגולה הזאת בשעה שהיא חסירה בעלה רואה היאך למלאותה כך ישראל קשה לפני הקב"ה ליגע בהם. תדע מה שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה

מאיר מגן דוד עין

המלאכים כדרכו. והס ג"כ מסורקים בנמדבר רבה שם. לד) בתמיה. ולשון התול הוא שהרי לי לפשר שהלך מפלים. והז"א הגיה אין הימנו תוחלת לא מולדת וא"כ. ובנמדבר רבה שם ג' מיד חגר משה מתכיו בתפלה וכו' משל למלך שרחה את אשתו מנשקת לסרים וכו' אמר אין הימנו תוחלת אין מולידה לי. אולם לפי טיב הסגנון הענין נופחתימו עיקר. לה) ברבה שם ג' שאין הימנו הנאה וכו' והז"א הגיה הוכאה וא"ל. וכלו' דבר שאינו של כלום. כיון שהוא פרים. לו) ברבה שם זה הענגל שעשו ישראל עכשיו הוא מפייעך הוא מוריד גשמים ואתה מפרים עלליס א"ל הקב"ה וכי יש בו תוחלת. לז) כלו' כיון שאמר הקב"ה שאין בו ממש אמר לו משה למה. כלו' ועל מה אתה כועס עליו. ובד"פ הגי' א"ל הקב"ה אין בו ממש למה הוא אמר לו ועל מה אתה כועס עליו. וכד"פ הגי' א"ל הקב"ה אין בו ממש למה אתה כועס עליו. ומלת למה הוא התחלת לשון המקרא למה ה' יחרה. וברבה שם הגי' א"ל משה ואם אין בו ממש למה אתה כועס למה ה' יחרה. והז"א הגיה אין בו ממש הוא אמר לו ועל מה אתה כועס ופי' למה הוא דבר שאין בו לורך הוא (ועיי' בב"ר פ"ב שהיה נלמה ולא כלום והוא תרגום של הבל) וכו' ואפשר דהכך תיבות למה הוא הס ט"ס עכ"ל. והעיקר נראה כמו שפרשתי שכל עיקר המדרש הוא מיוסד על לשון למה שבמקרא. ודוגמת זה המדרש הוא בשמות רבה פמ"ג. דבר אחר למה ה' יחרה וגו' משל למלך שכעס לבתו ומלא אשתו מנפפת לדלפקי (פי' בעל המעריך כלים חמה) וכעס. א"ל שושבינו אם היה מוליד יפה היית כועס. א"ל המלך אין בו כח לדבר זה. אלא לומדה אלא תעשה כך. כך אמר האלהים יודע אני שאין בו ממש. אלא שלא יאמרו לעשות ע"ז. א"ל ואם אין בו ממש למה אתה כועס על בניך הוי למה יחרה וגו'. וכעין זה המשל בירושלמי דשבת פ"ג ה"ג ובילה פ"ד ה"ה עיי"ש. ועיקר הדרוש הוא לר' נחמיה דפליגי בה ר"י ור"נ בפירוש לשון למה שבמקרא. וגרסינן שם בשמות רבה ור' נחמיה אמר בשעה שעשו ישראל אותו מעשה עמד לו משה מפייס את האלהים אמר רבון העולם עשו לך פיוב ואתה כועס עליהם. העגל הזה שעשו יהי' מפייעך אתה מזריח את החמה והוא הלבנה אתה הכוכבים והוא המזלות אתה מוריד את הטל והוא מביא רוחות אתה מוריד גשמים והוא מגדל לחמים. אמר הקב"ה משה אף אתה טועה כמותם והלא אין בו ממש. א"ל א"כ למה אתה כועס על בניך הוי למה ה' וגו'. וכעין זה המדרש הוא לר' ילחק בדברים רבה פ"א עיי"ש. ובעיני הסגנון מפני הכבוד שלמעלה הוא בחכמה דכי תשא עיי"ש. לח) ערבוב מקראות דדברים ודשמות כאן בהשגירת לישנא. לט) כל"ל. וברבה שם הלשון קצוצה. ועיי' בפסיקתא דנחמו בדרוש ר' ברכיה בשם ר' לוי והעתיקו הילקוט בפ' כי תשא ר' על"א. אמא" ש ברבה במדבר שם כל אילו המאמרים מעורבבים עם מדרשים אחרים. אולם מסגנון לשונם ידאה שהועתקו מהפסיקתא רבתי. ק) כן נראה להגיה. קא) ובן הגיה הז"א ובד"פ מה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שנאמר [יהודה] וישראל רבים כחול. מה הסגולה הזו חביבה על אדם יותר מכל מה שיש לו כך ישראל חביבין לפני הקב"ה מכל האומות שנאמר ונתנך ה' עליון על כל גויי הארץ (דברים כ"ח ז') וכן הוא אומר ברוך תהיה מכל העמים (שם ז' י"ד). אר"י בן קרחה (לו) קג) שמא תפקע האזן של שומע יכול [כמו] שהעבד מסגל מאחר רבו והבן מאחר אביו והאשה מאחר בעלה כן אתם מסוגלים לי ת"ל כי לי כל הארץ (שמות שם) קג). א"ר אבין בשם ר' יהושע והייתם לי למ"ד גדולה מכל האותיות יו"ד קטנה מכל האותיות. נאה לגדול מדבק בקטן. גדול אדונינו ורב כח (תהלים קמ"ז ה') כי אתם המעט מכל העמים (דברים ז' ז') נאה לגדול מדבק בקטן. בעה"ז היו ישראל דבקים להקב"ה שנאמר ואתם הדבקים בה' (שם ד' ד') אבל לעתיד לבא הם הווים ודומים קד) מה הקב"ה אש אכלה אש כמה שכתב כי ה' אש אכלה הוא (שם שם כ"ד) קה) אף הם הווים אש אכלה כמה שכתב והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה (ישעיה י' י"ז) קו).

פ"יב

זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כ"ה י"ז)

ילמדנו רבינו העוכר בין הקברות כיצד הוא חייב לברך. ברוך ל) היודע מספר כולכם. אע"פי שיש מרבותינו אומרים כך הוא חייב לברך ברוך אשר ברא אתכם בדין והמית אתכם בדין ועתיד להעמיד אתכם בדין ג): מעשה בר' חייא ור' נתן שהיו מהלכים בבית הקברות וכירך אחד מהם ברוך היודע מספר כולכם אמר לו חבירו וכי יודעים המתים מאומה ג). אמר לו חבירו אין בין המתים לחיים אלא דיכור בלבד שנאמר

קג) כ' למחוק והוא כ"מ מן מלת אומר וב' מסמלות היו. קג) כן הגיה הז"ל. והמאמר הוא במכילתא מס' דבחדש פ"ב ופייש. קד) בכיכול להקב"ה. והז"ל הגיה להקב"ה וא"ל. קה) במקרא כתוב ה' אלהיך. קו) עיי' ב"ב ע"ה ע"ב. ודברי חכמים וחידותם מפורשים בספרי דברים פי' מ"ע עיי"ש. והוא מיוסד במאמרם הוי זהיר בגחלתן וכו' אבות פ"ב מ"י.

פ"יב ל) אולי קטיעה היא ול"ל כך שמו רבותינו וכו'. ג) בירושלמי פ' הרואה גרסינן הסובר בין הקברות מהו אומר ברוך אתה ה' מחיה המתים. ר' חייא בשם ר' יוחנן ברוך נאמן בדברו (ק"ל בבריתו) ומחיה מתים. ר' חייא בשם ר' יוחנן (אולי שע"ם נפל בספרים) היודע מספרכם הוא יעורר אתכם הוא יגלה את העפר מעל עיניכם (ק"ל עפר מעיניכם) בחיי מחיה המתים. ר' אליעזר בשם ר' חנינא אשר יצר אתכם בדין וכלכל אתכם בדין וקילק אתכם בדין ועתיד להחיותכם בדין היודע מספרכם הוא יגלה עפר מעיניכם ברוך מחיה המתים ובבבלי ברכות כ"מ ע"ב גרסינן ת"ר הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף אתכם בדין (כ"א והמית אתכם בדין וזן אתכם בדין) ועתיד להקימכם בדין. מר בריה דרבינא מפיים בה משמיה דרב נחמן ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם ברוך מחיה המתים. ובתוספתא דברכות פ"ו גרסינן היה הולך בבית הקברות אומר ברוך יודע מספר כולכם הוא יודע הוא עתיד לדין הוא עתיד להקימכם ברוך מחיה מתים במאמרו. כמליכו למידין דתשובת השאלה הוא עפ"י נוסחת התוספתא ועומס הברכה לפניו קצוב. ונוסחת יש מרבותיו אין להכריעה אם היא עפ"י נוסחת הבבלי או עפ"י נוסחת ר"א בשם ר' חנינא דירושלמי. וקבע בעל הפסיקתא רבתי עומס הברכה עפ"י התוספתא. ג) כיון שאומר כולכם משמע שמדבר אליהם דאליב ליתא כולם. וקיפול זה היא בקבוץ אחר בירושלמי דברכות פ"ב ה"ב. ושם ג' דלמא ר' חייא רובא ור' יוחנן היו מהלכין קומי ערביה דר"ש בר' יוסי בר לקוניא. והוה ר' יוחנן מסתע על קברייה א"ל ר"מ רובא כדין אינון מימר. למחר אינון גבן ואינון מעיקין לן. א"ל וסבמין אינון כלום לא כן כתב והמתים אינם יודעים מאומה. א"ל לקרות את יודע לדרוש אין את יודע וכו'. ובקהלת רבה פ"ט בפ' כי החיים יודעים שימותו ג' לה בקבוץ אחר. ר' חייא רבה ור' יוחנן הוון מהלכין קומי ערביה דר"ש בן יוסי בן לקוניא הוה עליתיה דר' יוחנן מהלכא על

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם (תהלים קמ"ט ה') ד): הרי צריך ה). אדם אם היה עובר בין הקברות והיה יורע שצדיק קבור שם צריך להזכירו במעשיו ו). אמר שלמה זכר צדיק לברכה (משלי י' ז') אמר ריש לקיש כשהקב"ה מזכיר לצדיק הוא מזכירו לטובה שנאמר וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה (בראשית י"ח י"ז) מהו אומר ואברהם היו יהיה [לגוי גדול ועצום וגו'] (שם שם י"ח). וכן משה כשהקב"ה מזכירו מזכירו לטובה ויזכור ימי עולמים משה עבדו [וגו'] (ישעיה ס"ג י"א) ז). אבל כשיבא להזכיר הרשע הוא מזכירו לרעה. ומי היה זה. זה היה עמלק. שבשעה שבא לעשות מלחמה עם ישראל מה הקב"ה אמר למשה כתוב זאת ז כ ר ו ן בספר (שמות י"ז י"ד). אמר לו משה רבון העולמים הצדיקים כתב בהם ז כ ר ו ן ח). אמר לו הקב"ה חייך זכרונם של צדיקים כדי ליתן להם מתן שכר לעתיד לבא זכרונם של רשעים כדי ליפרע מהם ולמחות את שמם ממה שקראו בעניין זכור את אשר וגו' ת מ ח ה א ת ז כ ר ע מ ל ק ט):

[זכור וגו'] כך פתח רבי תנחומא בי ר' אבא בשם רבי תנחום בר חנילאי זה שאמר הכתוב זכרוניכם משלי אפר לגבי חומר גביכם (איוב י"ג י"ב). איוב אמר הפסוק הזה כנגד כל חביריו בשעה שאירעו בו אותן היסורים והיו מקשים כנגדו דברים קשים. אמר להם איוב ז כ ר ו נ י כ ם מ ש ל י א פ ר מה אתם מתעים את הבריות שהם רואים אתכם וסבורים שאתם צדיקים כאברהם שמשל עצמו ב א פ ר שנאמר אנכי עפר ואפר (בראשית י"ח כ"ז) ואין אתם אלא ל ג ב י ח ו מ ר ג ב י כ ם כדור המבול וכאותם שכתב בהם ו ה ח מ ר ה י ה ל ה ם ל ח ו מ ר (שם י"א ג') י): דבר אחר ז כ ר ו נ י כ ם מ ש ל י א פ ר מדבר כנגד ישראל שאמר להם הקב"ה אני מצווה לכם שתהיו מזכירים שנים זכרונות שנאמר ז כ ו ר את אשר עשה וגו' תמחה ז כ ר עמלק וגו' הרי שנים יא) אלא הוי יודעים שאם אין אתם עתידים להיות זוכרים אותם וקוראים בכל שנה שאני מחזיר אתכם לשיעבודם של מצרים ל ג ב י ח ו מ ר ג ב י כ ם כעניין שנאמר בחומר ובלבנים (שמות א' י"ד). הוי זכור את אשר עשה לך עמלק יב):

ד"א זכור כך פתח רבי תנחומא בי רבי בשם רבי אייבו זה שאמר הכתוב אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרוב אליך (תהלים ל"ב ט')

ל ר ו כ י ה. ל"ל כ' מ"ל רבה ב כ י טלי טליתך שלא יהו לומרים למחל הן בלין לבליכו וסן מחלפין לותכו. ל"ל ר ב י לא כתיב והמתים לינס יודעים וגו'. ל"ל ב כ י מקלא לת יודע מדרש לין לתה יודע וכו'. ל"ל ברוך שלמדני מדרש ונשקו על רלשו וכו' (ומהכא משמע דר"י לאו מבילו דר"מ הוה אלא תלמידו). ובנבלי צרכות י"מ ע"א ג' לה הכי. ר"מ ור' יוסתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות ה ו ה ק ש ד י ל ת כ ל ת י ס דר"י. ל"ל ר"מ דלייה כדי שלא יאמרו וכו' ל"ל ומי ידעי כולי האי (כ' של"ל כ ל ו ם) והכתיב והמתים אינם יודעים מאומה. ל"ל אם קרית לא שנית וכו'. ועיי"ש במקלאות שדורשים. ומה שהשיב כאן א י ן ב י ן וכו' ליתא בהנהו מקומות המס. ד) עיי' לעיל פ"ב אות י"ז. ובירושלמי דע"ז ריש פ"ב אמר רשב"ל אין ביניהו ולגדיקים אלא דיבור פה בלבד ועיי"ש. ה) כלו' עוד לריך לישאל וכיולא בזה הרבה בשאלתות בענין ב ר ס ל ר י ך. ו) כלו' אם לריך וכו' ומשני אמר שלמה וכו'. ז) במקרא כתיב ימי ע ו ל ם משה ע מ ו. ח) אז כדברו ירא' ה' וגו' ויכתב ספר זכרון וגו' (מלאכי ג'). ט) ועיי' בב"ל פמ"ט ומדרש שמואל פ"א ובמדרש תהלים קי"ח ויומא ל"ח ע"ב. ובשבת המוכה לפוליס קוליס בפ' זכור מגילה כ"ט ע"א. י) בתנחומא פ' תלא ג' בשעה ש י ד ע ו א ו ת ן היסורין (והוא ע"ס ול"ל שלירעו אותו) היו א ו מ ר י ס כנגדו דבריס קשיס וכו' לגבי חומר גביכם כ ד ו ר ה פ ל ג ה שכתוב בתן וכו'. והז"א הניה כ ד ו ר ה פ ל ג ה כ א ו ת ס שכתוב בסס וכו' וא"כ. יא) דתפילה כתב זכור לת לשר עשה וגו' דמשמע בכל זמן ולא"כ הוא לומר והיה בהכיס ה' אלהיך לך וגו' תמחה לת זכר עמלק וגו' והוא ענין ב' התלוי בתכוחה מכל האויבים ועיי' לקמן. יב) וכלו' א ס זכרוניכם משלי אפר א ז לגבי חומר גביכם. ופתיחתא זו ג' לה בפסיקתא וה"ג לה התס ר' ת נ ח ו ס ב ל מ כ י ל א י פ ת ח זכרוניכם וגו' אמר הקב"ה לישראל בני הוו זהירין בשתי זכירות שהכתבתי

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הקב"ה אומר לישראל ישראל יהא בכם בינה אל תהיו כסוס שאין בינה בו. מה עסקו של סוס. ארם הולך ליתן עליו תכשיטים או ליתן לו מאכל והוא עוקם צוארו ומבעטו. וכן אף הפרד. ואתם אל תהיו כן אלא יהי בכם בינה (כשתכנסו) [כשתכנסו] לארץ היו זכורים לפרוע לטוב (טובתן) [את טובתו] ולרע את (רעתן) [רעתו]. כיצד כתב לא תתעב אדומי (דברים כ"ג ח'). למה. כי אחיך הוא (שם) בין טוב ובין רע אחיך הוא. לא תתעב מצרי כי גרים הייתם בארצו (שם) יג) בין טובים בין רעים עשיתם אצלם כמה שנים. אבל עמלק זכור את אשר עשה לך עמלק יד):

ד"א זכור [כך] פתח בו רבי תנחומא בי רבי זש"ה יזכר עון אבותיו אל ה' וחטאת אמו אל תמח (תהלים ק"ט י"ד). אינו אומר עון אביו אלא עון אבותיו. אתה מוצא עשו הרשע שלא חטא על ישראל בלבד אלא הרבה [חטא] טו). חטא על הקב"ה חטא על ישראל חטא על אחיו חטא על (אמו) [אביו] חטא על אברהם יזכר עון אבותיו. כיצד. חטא על הקב"ה שרף את התורה ושרף את הבית המקדש טז). חטא על ישראל שרף הרג והגלה. חטא על אחיו יקרבו ימי אבל אבי [ואהרגה את יעקב אחי] (בראשית כ"ז מ"א) וברח מפניו. חטא על (אמו) [אביו] הלך ונשא עובדות עכו"ם והיו מעשנות לפני עכו"ם ויצחק מריח וכהו עיניו שנאמר ותכהין עיניו מראות (שם שם ט') יז). חטא על אברהם זקינו שאמר לו הקב"ה ואתה תבא אל אבותיך בשלום (שם ט"ו ט"ו) והיה אברהם ראוי להזקין ולהאריך שנים ומפני עשו הרשע נתקצרו ימיו. א"ר אבהו יצא עשו לשדה בן חמש עשרה ובא על נערה מאורסה ושפך דמים. ויבא עשו מן השדה (שם כ"ה כ"ט) וכתיב אם בשדה ימצא האיש הנערה המאורשה (דברים כ"ב כ"ה) יח). והוא עיף (בראשית שם) ששפך דמים דכתיב עייפה נפשי להורגים (ירמיה ד' י"ג). כיון שעשה כן נסתלק אברהם. למה. [אמר הקב"ה] אמרתי ואתה תבא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה (בראשית ט"ו כ"ו) איזה שיבה טובה זו שיהיה אברהם עומד ורואה בן בנו מגלה עריות ושופך דמים לפיכך מיד שעשה נסתלק אברהם. יעקב היה יושב

לכם בתורה תמחה את זכר עמלק (דברים כ"ה) מחה אמחה את זכר עמלק (שמות י"ז). מעלי אבל אם זכיתם הרי אתם בניו של אברהם שהמשיל מלמוד בא אבר שכ' ואבכי עפר ואפר ואם לאו לגבי חומר גביכם התקיכו עלמכם לשיעבודה של מלכים מה כתיב במלכים וימלכו וגו'. ובתנחומא פ' תלא העתיק עפ"י הפסיקתא עיי"ש. והוסיף מהפסיקתא רבתי שיטה א' אלא שמירקה ועשאה לשיטה ב' עיי"ש. ובאמת שבגון מקורם הוא וילאה דר' תנחומא בר אבא דדרש לה משמיה דר' תנחום הוסיף על דבריו ושיכה בגבנונים ובעניכם. ובילקוט פ' תלא שם העתיק מהתנחומא. ושיטה ב' קיטע עיי"ש. יב) במקלא כתיב בר היית אבל היונתן תרגמו אלוס דיירון הוימתון. יד) גם פתיחתא זו היא בפסיקתא ושם ג' ר' אייבו בשם ר' יודן פתח (ובקלא נוקמאות ר' יודן בשם ר' אייבו אל תהיו) וגו' שמה דברים כאמרו בסוף וכו' (מבריתא דמסמיס קי"ג ע"ב ודורש עליה) אל תהיו כסוס וגו' הסוס הזה אם ממתגו והוא בולס (מכשכשו) [משכשכו] והוא בולס מקשטו והוא בולס מאכילו שעורים והוא בולס (לאקריב לגביה) [לא קריב לגביה] והוא בולס (כלו' עדיין לא קריב לגביה וכבר הוא בולס) ואתם אל תהיו כן אלא הוו זהירין למיגזי לבבא עבתיה ולמיגזי לבישא ביעותיה למיגזי לבבא עבתיה לא תתעב אדומי ולמיגזי לבישא ביעותיה זכור את וגו'. וילאה שעיקר הנוקמא ר' יודן בשם ר' אייבו ור' תנחומא פתח בה כמי בשם ר' אייבו ושיכה בגבנון הדרוש וגם השמיט הברייתא. ובמדרש תנחומא דתלא הרכיב ב' המדרשים עיי"ש. ובילקוט תלא קיטע המאמר ושמות הדורשים. וג' תחת מקשטו מ ק ר ד ו וגי' נכונה הוא. והעתיק עפ"י הפסיקתא. וכן בילקוט תהילים שם העתיק עפ"י הפסיקתא ולא קיטע רק שמות הדורשים והלשון משונה שם עיי"ש. ועיי' במס' סופרים פי"ד ה"ז. טו) כל"ל. טז) דעשו הוא אדום הוא מלכות הרשעה. יז) עיי' בלש"י עה"ת שם ובתנחומא פ' תולדות ובב"ר פס"ה ואולי ל"ל וילאה מ י ל ר וכהו עיניו. יח) במקלא כתיב ו א ס וגו' א ת חנעלה וגו'.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ומבשל עדשים. בא עשו ואמר לו מה ראית להיות יושב ומבשל עדשים. ואמר לו מפני שמת זקני ואני יושב ומתאבל ומצטער כדי שיהא יורע היאך נצטערתי עליו וכשיחיו המתים לעתיד לבוא יהא (לוהניס) [אוהבי]. אמר לו שוטה כך אתה סובר משאדם מת וכלה בקבר שעתיד לחיות. והוא כפר בתחית המתים הנה אנכי הולך למות (בראשית כ"ה ל"ב). אמר לו ועוד הבכורה שאתה סבור יש בה כלום תן לי קערה אחת מן העדשים האלו ואני נותנה לך. ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים [וגו'] ויבז עשו את הבכורה (שם שם ל"ד) (לאה) [לא] עשה אלא שמכרה לו. התחיל מבקש (לחורגה) [להרגו] יט) וקבל לאביו הכי קרא שמו יעקב [וגו'] את בכורתי לקח (שם כ"ז ל"ו). הרגישה רבקה שהוא שוטנו ואמרה ליעקב ועתה בני שמע בקולי וקום ברח לך (שם שם מ"ג). הרי יעקב עומד ומניח את אביו ואמו ויצא בגולה מפניו במקומות שלא היה מכיר ועושה עשרים ושתים שנה חוץ מאביו כ). נמצאת אומר כשם שחטא על (לאמו) [אביו] ועל זקינו כך חטא על אחיו. אמר דוד רבש"ע יזכר עון אבותיו כא): וחטאת אמו אל תמח מהו חטאת אמו רבי יהודה אומר שעה שהוא יוצא ממעי אמו חתך מיטרין שלה כה אמר ה' על שלשה פשעי אדום [וגו'] ושחת רחמיו (עמוס א' י"א) ור' נחמיה אומר [גרם לה שלא תעמיד י"ב שבטים ורבותינו

מאיר מגן דוד עין

יט) כן הגיה הז"ל וכלו' לא הסתיק הדבר שמכרה לו אלא שהוא מבקש לא"ב להרגו. כ) כלו' חוץ מצית לציו שהרי כ' שכה היה בצית לבן וב' שכים עשה בחזירתו ועיי' מגילה י"ז ע"א. כא) וכלו' העוון שמטא על לבותיו. גם פתיחתא זו היא בפסיקתא אלא דשם היא שנויה קמתא. והכי ג' לה התם יזכר עוון וגו' וכי לבותיו של עשו רשעים היו והלא לדיקים גמורים היו לברהם זקנו יצחק לציו ולא לאמר יזכר עון לבותיו אלא מטא שמטא על לבותיו. לא מולא יצחק בא מכח לברהם יצחק חי ק"פ שכים ולברהם קע"ה שכים ל' יודן בשם ל' לייבו ול' פכחס בשם ל' לוי בתוך ה' שכים שמכע מחייו של לברהם לציכו עבר עשו הרשע ב' עבירות קשות בא על כערה המאורסה והרג לת הנפש הה"ד וידא עשו מן השדה והוא עיף ולין עיף אלא הורג שב' לוי כא לי כי ביפה נפשי להורגים (והמאמר קטוע הוא קלת) ל' זכאי ר בה אמר אף בגב שב' אם גבים בלו לך וגו' (עובדיה א') אמר הקב"ה אני הבטחתי לאברהם ואתה תבא אל לבותיך בשלום והדא שיבה טבא עד לית מתכבש בשלם שב' כי עוד מקדך מחיים (תהילים ס"ג). ומה חטא חטא על לציו גרם לו שכהו עיניו מכאן אומרו כל המעמיד בן רשע וכו'. והועתק מסם בתנחומא דכי תלא אלא שהרחיב הדברים והוסיף בהם מב"ר פס"ג עיי"ש. ועיקר הדברים הם בב"ר שם ובגרסין שם ויזד יעקב כזיד א"ל מה עיבו של כזיד זה א"ל שמת לותו זקן אמר בלותו הזקן פגעה מדת הדין א"ל כין אמר א"כ לא אתן שכר ולא תחיית המתים וכוה"ק לוותה אל תבכו למת זה לברהם בכו בכה להולך זה עשו. ועיי' בפדר"א פל"ה וב"ב ע"ז ע"ב. והדר גרים ויבא עשו מן השדה ל' יודן בשם ל' לייבו ול' פכחס בשם ל' לוי ורבנן בשם ל' סימון לת מולא לברהם חיה קע"ה שכה וילחק ק"פ אלא לותן ה' שכים שמכע הקב"ה מחייו מפני שעבר עשו שתי עבירות שבא על כערה מאורסה שב' כי בשדה מצאה והוא עיף שהרג לת הנפש המד"א כי ביפה נפשי להורגים ר בי אמר אף בגב המד"א אם גבים בלו וגו' אמר הקב"ה כך הבטחתי לת לברהם ואמרתי לו ואתה תבא אל לבותיך בשלום זו הוא שיבה טובה והוא רואה לבן בנו ע ו ב ד ע ב ו ד ה ז ר ה ומגלה עליות וטופך דמים מוטב לו שיפטר בשלום וזה הוא שכתוב כי עוד מקדך מחיים, ובבבא בתרא שם ג' א"ר יוחנן ה' עבירות עבר לותו רשע בלותו היום בא על כערה מאורסה והרג לת הנפש וכפר בעיקר וכפר בתחית המתים וטע לת הבכורה וכו'. וכן תרגם יונתן ובההוא יומא דמית לברהם בשיל יעקב תבשילי דטלופחי ואזל לכחמא לאבוי ואתא עשו מן ברא והוא משלהי לרוס חמש עבירן עבר בההוא יומא פלח פולחנא כוכבאה וכו'. כמלינו למדין דבנין זה מפורסם היה בפי הרבה מהחכמים. ולולי שר' א ב ו ה ו שלפניכו הוא ר' לייבו דפסיקתא ודרבה. לאנס מיתת לברהם הוא בבגיל ב' עבירות דלינך ג' עביד לחל מיתת לברהם. ו ע ו ב ד ע ב ו ד ה ז ר ה דנקט ברבה הוא בלשגירת ליבא דילפינן לה בב"ב שם ובדבה שם מן ל מ ה ז ה ל י שכתב ב ז ה א ל י. ומוסחת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אמרו] כב) מהו וחטאת אמו שהוציאו אותה בלילה כשמתה מפניו. והיא ציותה כן. אמרה. יעקב הצדיק בני אינו כאן. יצחק הצדיק בעלי יושב בבית מפני שכהו עיניו. יוציאני ביום ויהיה רשע הזה הולך לפני מיטתי ויהיו אומרים אוי מן הדד שזה הניק. לכך ציותה להוציאה בלילה. מפני שכשהיו האמהות מתות היו יוצאות ביום והיה נעשה להם פומבי והיה הכל באים ונומלים לחם חסדים. א"ר יוסי בן חנינא וזו מפני שהוציאוה בלילה לא נכתבה מיתתה כשל שרה שנאמר ותמת שרה וגו' (בראשית כ"ג ב'). ותמת דבורה מנקת רבקה (שם ל"ה ח') דבורה נתפרסמה מיתתה. א"ר אבא בשם ר' יוסי בן חנינא לפי שלא נעשית לה פומבי כאימהות לא נתפרסמה מיתתה אף הכתובים לא פירסמו מיתתה כג). וחטאת אמו אל תמח וזכר חטאת אמו. אמר הקב"ה הכל (שלימי) [שלמו] לו כל רע. אביו שילם לו כל רע. אמו (שלימו) [שילמה] לו כל רע. זקינו (שלימו) [שילם] לו כל רע. אחיו שילם לו כל רע. אני (שילם) [משלם] לו כל רע שעשה בביתי הוו זכורים לו למחות את שמו מן העולם זכור את אשר עשה לך עמלק [וגו'] תמחה את זכר עמלק כד):

דבר אחר זכור זהו שאמר הכתוב גערת גוים אבדת רשע שמם מחית לעולם ועד (תהלים ט' ו'). גערת גוים אלו האומות שהם יועצים עצות רעות בכל שעה

מאיר מגן דוד עין

הרבה רבי למד לף בכב כלהה שע"ם שבפסיקתא ובתנחומא הגי' ל' זכלי רבה. כב) הכי גרסינן לה בפסיקתא ומה חטא חטא על אמו ר' תנחום בר אבא (ובקלת מתחלות בר אבון) אמר. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. רי"א אם כשהוא יולא ממעי אמו מחך מיטרין שלה שלא תלד הה"ד על ידמו בחרב אחיו ואחת רחמיו. ורב"א גרס לה שלא תעמיד י"ב שבטים דא"ל הוכא ראויה היתה רבקה להעמיד י"ב שבטים מן הדין קרא שני גוים בבטנך הרי תרין ושני לאומים הרי אלינה וכו' ואית דמייתי לה מן הדין קרא לא מה זה אכי ז' שבע ה' חמש הרי י"ב. ורבנן אמרין גרס לה שלא תלא מעתה ברבים וכו'. ובב"ל פס"ג גרסינן על ותאמר א"כ למה זה אכי ר' הוכא אמר אם כך אני עתידה להעמיד י"ב שבטים הלואי לא עיברתי. מכין ז ה. תני בשם ר' חמיה רבה רבקה שיעמדו ממנה י"ב שבטים הה"ד ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך הוא תרין וכו' ואית דמייתין לה וכו'. ועיי' בתנחומא דוימי בפ' כל אלה שבטי ישראל. וכמו שהוא בפסיקתא כן העתיק בתנחומא דבי תלא אלא שהוסיף בה בפ"י ב"ר פס"ג שם. וילהה שעיקר המאמר לר"נ הוא ראויה היתה רבקה וכו' ור' הונא אמר בה בעמא ודריש קראי. ור"נ איכו אלא מוסיף אדר"י שחתך מעדין שלה והפסידה י"ב שבטים ובפ"י אלו הדברים הגהתי. כג) בד"פ איתא ע"ל שרה וכו' לף בכתובים. וכל סגנון לשון המאמר הזה איכו ברור ובפסיקתא ג' לה הכי ורבנן אמרין גרס לה שלא תלא מעתה ברבים. אח מולא בשעה שמתה רבקה אמרין מאן יפוק קומה. אברהם מת ילחק עיניו כהות ויושב בתוך הבית יעקב ברח מפני עשו. יפוק עשו רשיעא קומה דיהון ברייתא אמרין ליעין ביזיא דהכדין אוכיק. מה עשו הוליאוה בלילה א"ר יוסי בר חכינא לפי שלא יראה מיתתה ברבים אף הכתובים לא פירסמו מיתתה אלא מן הלד הה"ד ותמת דבורה וגו' ויקרא שמו אלון בכות מהו אלון בכות א"ר יוחנן לשון יוני הוא אלון תרי שמי בכיות בכו וכו'. ובתנחומא דתלא העתיק משם אלא שכתוספו שם דברים עיי"ש. ועיי' בב"ל סוף פפ"א. והוא ג"כ בקהלת רבה פ"ז והביאוהו בתו' יבמות ס"א ע"ב בד"ה וכן (ועיי"ש ולעיל אות כ'). ועיי' ברש"י ובלמב"ן בפ' וישלח ובתרגום יונתן שם. כד) בפסיקתא ג' לה הכי אמר הקב"ה אבוהי שלים ליה ביש אימיה שלים ליה ביש אחוהי שלים ליה ביש (אבוהי) [אביה] שלים ליה ביש אחון (שלים) [שלימון] ליה ביש אליף אכא שלים ליה ביש תהא מזכיר שמו מלמטה וכו'. והועתק בתנחומא שם אלא דשם ג' אחון שלימון ליה ביש ואכא אשלים ליה ביש שהחריבו בכיו את ביתי אבי ואחים נקום עליו שב' קומו ונקומה עליה למלחמה (עובדיה א') אמרו ישראל רבש"ע אין אנו יכולים בו א"ל הקב"ה תהיו אחים מזכירין שמו מלמטה וכו'. והועתקו אלו המאמרים בילקוט דויקלא ר' קל"ה ודבי תלא שם ובילקוט מהלים שם בפ"י התנחומא עיי"ש. ובע"ע ברש"י תהלים שם. אמר מאיר אבישלום סגנון ענין המאמרים מוכיח שלא הועתקו מהפסיקתא אלא שתיהם מתקור אחר שאבו. וכבר נעלם שם הדורש הראשון שפתח בהא פיתחא. ופתח בה ר' תנחומא כמי

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

על ישראל והקדוש ברוך הוא מבטלם (עמוס) כה). אי בדת רשע זה המן הרשע שנשתייר מזרעו של עמלק וביקש לכלות את ישראל. שמם מחית לעולם ועד תמחה את זכר עמלק: זכור כו) את אשר עשה לך עמלק כז): ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים (שמות יז ט') מכאן שצריך אדם לחלק כבוד לתלמידיו כמותו כח): אנשים צדיקים כמה דאת אמר וישארו שני אנשים במחנה וגו' (במדבר יא כו) כט): ד"א אנשים גבורים ל): וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה [ומטה האלהים בידי] (שמות שם) משה אמר ליהושע צא והלחם בעמלק ואנכי נצב על ראש הגבעה לא). א"ר יצחק לליסטים שנכנסו לעיר יצאו חיל להלחם עמהם היה שם בן אלמנה אחת אמר להם הריני עולה לראש הגג ואהיה צופה ואתם נלחמים צא הלחם ואנכי נצב על ראש הגבעה לב): ד"א ואנכי (עומד) [נצב] אין כתיב כאן ואני [עומד] אלא ואנכי [נצב]. (בזכות) אנכי בזכות התורה. (עומד) [נצב] בזכות הדינים דכתיב נצב לריב ה' ועומד לדין עמים (ישעיה ג' יג) לג): ראש בזכות האבות כי מראש צורים אראנו (במדבר כג ט'): הגבעה אילו האימהות שנאמר ומגבעות אשורנו (שם) לד). והמטה בזכות (משה והאלהים) [מטה האלהים] לה) (אילו) [אולי] נוכל לעמוד בו לו). למה. כשאנו באים בזכות האבות כך הם באים בזכות האבות לז): ד"א למה אמר משה ליהושע צא הלחם מפני שהוא מבני בניה של רחל אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך [וגו'] ולא ירא אלהים (דברים כה יח) לח): ד"א למה עשו נפל ביד יוסף אלא יוסף קטן בן זקונים ועשו הנה קטן נתתיך בגוים (עובדיה ל' ב') יבא עשו הקטן (שקלאתו) [שקראתי] ויפול ביד יוסף הקטן לט): ד"א כל השבטים נשתתפו במכירתו של יוסף לפיכך אין אחד מן השבטים (יכלו) [יכול] להזדווג לו שאינם יכולים לישא וליתן עמו מ): ד"א עשו היה בכור ובמעשיו הרעים איבד את בכורתו יוסף הוא היה הקטן ובמעשים הטובים זכה לבכורה יבואו מעשיו הטובים ויפרעו מן עשו שהיה בכור ואיבד את בכורתו במעשים הרעים מא):

מאיר מגן דוד עין

ושיבת בדברים עפ"י סנהדרין הדרוש על שמו. כה) וכ"ה בד"פ ובז"ח. כו) וחוזר ומתחיל זכור את אשר עשה לך עמלק כדי לחזור אל עיקר הסיפור שבפ' בשלח ודורש כל המקראות שם עד שתסיים במקראות דמהלים דפתח בהו. כז) כראה שהמאמר קצוב והיה כאן איזה דרוש על מקרא ויבא עמלק וילחם עם ישראל וגו' ונקטע. כח) עיקר הענין הוא במכילתא מפ' דעמלק פ"א ובייש ובמ"ע שם. כט) שמתוך ענוה ימילה כשחיילו במחנה כדאיתא בספרי ובברכה ובת"י שם ובפדר"א פמ"ד ובייי' במדבר רבה פנ"ז בד"ה כחומץ לשנים. ל) ובמכילתא שם פליגי בה ר"א ור"י בייש ובמ"ע אות כ"ז. לא) כלו' דמלת ממר במשך על ולא הלחם בעמלק וכאילו כתוב ואנכי שהוא מה' מקראות שאין להם הכרע. בייי' במכילתא שם ובמ"ע אות מ"ח. לב) פי' הז"א בן אלמנה לפי שבתגדל אצל אמו הוא רך לצד ומתירא לעמוד בקשרי מלחמה ולי כראה שבינוש בפל בספרים ול"ל ואהיה לוע ק ולפי שהוא יתום בן אלמנה לעקתו בשמעת והכל מרחמים עליו. וכך מצה בלב על ההר להתפלל בעדם. לג) שהתורה והדינים הם עיקרם של ישראל. לד) וכן מידרש במכילתא שם ובפסיקתא. לה) כב"ל להגיה וכלו' ו ה מ ע ה שלקח כדי לעורר להם זכותו ובמכילתא שם אמרו ומטה האלהים בידי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע במטה הזה הוצאת ישראל ממצרים במטה זה קרעת להם הים במטה זה עשית להם נסים וגבורות במטה זה תעשה להם נסים וגבורות בשעה הזאת. ובפסיקתא ג' ומטה האלהים בידי שיש בו ע' שמות ואולי דקטיעה היא כאן. והרז"ו הגיה ומטה האלהים בזכות משה וא"כ. לו) כלו' ולוואי נוכל לעמוד בו. לז) כלו' ולמה הולרך לכל זאת ומשני כ ש א כ ו ב א י ס וכו' כלו' כשם שאנו באים. לח) כראה שהמאמר קצוב קלת ובענין המאמר הוא שאותן ה כ מ ש ל י ס היו מבני דן כדאיתא לקמן ואותו השבט הוא כחשב לראל שנולד על ברכיה מבלהה שפחתה ולכך יעמוד לו יהושע לגואל הדם. לט) כן הגיה הז"א ובייי' לקמן אות ל"א ובייי' ב"ר פס"ה בד"ה ויקרא את שמו בנו הגדול. מ) וכדלקמן שיכול לומר להם אף אתם מכרתם את אחיכם. מא) הז"א הגיה י ב א י ו ס ף

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ד"א יוסף הודה בתחיית המתים פקוד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם (שמות י"ג י"ט) מג) ועשו כפר בתחיית המתים הנה אנכי הולך למות וגו' (בראשית כ"ה ל"ג) מנ) אמר הקב"ה יבא יוסף שהודה בתחיית המתים ויפרע מן עשו שכפר בתחיית המתים מד): ד"א יוסף גדל בין שני רשעים בין פוטיפר [ופרעה] ולא למד ממעשיהם עשו גדל בין ב' צדיקים ולא למד ממעשיהם אמר הקב"ה יבא יוסף שגדל בין ב' רשעים ולא למד ממעשיהם ויפרע מן עשו שלא למד ממעשיהם מה): ד"א יבא יוסף ששילם לאחיו טובה תחת רעה ועשו שילם רעה תחת טובה אמר הקב"ה יבא יוסף וכו': ד"א יוסף נתן נפשו על כבודה של אמו ועשו ביקש להרוג את אמו [ביציאתו חתך מטרין של אמו על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו (עובדיה ט"ס) אמר הקב"ה יבא יוסף שנתן נפשו על כבודה של אמו ויפרע מן עשו שביקש להרוג את אמו] מו). והיכן מצינו ביוסף שנתן נפשו על כבודה של אמו. אלא כשחור יעקב לבא לבית אביו כיון שבא לפגוע בעשו מה עשה העביר את בניו ואת האמהות והייתה כל אחת ואחת היא ובניה עוברות ומשתחוים לפני עשו שנאמר ותגשן השפחות וילדיהן ותשתחוין ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו (בראשית ל"ג ו' ז') מז). אבל ברחל ראה מה כתיב ואחר נגש יוסף ורחל (שם). ותשתחוין ר ח ל ו י ו ס ף אין כתיב כאן אלא י ו ס ף ו ר ח ל. למה כן. אמר אין אשה כעלת נוי כאמי והרשע הזה חשוד על העריות נתן עצמו ראשון ועמד לו לפניה שלא יראנה עשו. הוא שאביו מקלסו ב ן פ ו ר ת י ו ס ף ב ן פ ו ר ת ע ל י ע י ן (שם מ"ט כ"ב) מהו ע ל י ע י ן (סכיקתה) [שכסית] עינו של אותו רשע מאימך מח): ד"א עשו טינף עצמו בעריות וכשפיכות דמים. מה שדרש ר' אבוה בן [חמש] (בנע) עשרה שנה וכו' מט). ויוסף גדר עצמו מן העבירה ומן שפיכת דמים. מן הערוה וימאן ויאמר אל אשת אדוניו וגו' (שם ל' ח'). ומן שפיכת דמים שנאמר אתם חשבתם עלי רעה וגו' (שם נ' כ') ולפיכך יפול זה ביד זה נ): דבר אחר עשו ביקש להרוג את אחיו ע ל ר ד פ ו ב ח ר ב א ח י ו (עובדיה שם) ויוסף מנחם את אחיו וזנם וכילכלם ו י נ ח ם א ו ת ם ו י ד ב ר ע ל ל ב ם א נ כ י א כ ל כ ם א ת כ ם (בראשית נ' כ"א) נא) לפיכך יפול זה ביד זה נב): ד"א בעטלק כתיב ו ל א י ר א א ל ה י ם וביוסף כתיב את ה א ל ה י ם א נ י י ר א (שם מ"ב י"ח). א"ר יהושע בן לוי אף לעתיד לבא עתידין ראשי השבטים להזדווג עם שרו של עשו ואינו נופל בידם נג) וכיון ששרו של יוסף בא ומזדווג לו מיד הוא נופל לפניו. למה. שכל אחד ואחד כשבא להזדווג לו מיד הוא מסלקו בתשובות. ל ר א ו ב ן אומר נחשדת על אשת אביך. ל ש מ ע ו ן ו ל ל ו י אומר אף אתם הרגתם את שכם. ו ל י ה ו ד ה אומר אף אתה נחשדת על כלתך. ו ל כ ל ה ש ב ט י ם הוא מסלק לומר אתם מכרתם את אחיכם. כיון ששרו של יוסף בא להזדווג לו מיד נופל לפניו שאין לו מה להשיבו ו ה י ה ב י ת י ע ק ב א ש ו ב י ת י ו ס ף ל ה ב ה (עובדיה ט' י"ח)

שזכה לגבורה במעשיו הטובים ויפרע וא"ל. מג) מלת אתכם דרש ולכך נקיט קרא דנשלא וכדיליף התם במכילתא שאף עלמות שאר השבטים העלו וכיון שלאחיו מלוה שעתידים ג"כ להיות מתים דלשו שם פקוד אתכם בעוה"ז יפקוד אתכם בעוה"ב עיי"ש. מנ) וכדדרש לעיל. מד) היא ג"כ בתנחומא דכי תלא. מה) הז"א הגיה ויפרע מן עשו ש ג ד ל ב י ן ב' צ ד י ק י ם ו ל א למד וכו' וא"ל ועיי' לקמן אות ל"ג. מו) כ"ה בד"פ וכן הגיה הז"א ובד"פ איתא מ ע ר ה של אמו וכדדרש לעיל. ועיי' לקמן אות ל"ה. מז) במקרא כתוב ה כ ה וילדיהן. מח) וכן מידרש בב"ר פע"ח ופל"ח ומסיים בפע"ח שם ר' ב ר כ י ה ב ש ם ר' ש י מ ו ן א מ ר ע ל י ל פ ר ו ע ל ך מ ן א ו ת ה ה ע י ן. כוון בזה אל מה שמידרש כאן. ושם בפל"ח ג' ע ל י ל פ ר ו ע ל ך א ו ת ה ה ע י ן. וכ' שהיא ט"ס וא"ל מ א ו ת ה העין. מט) קיצר הכותב את הדרוש ורמז עליו שכבר הוא לעיל ב ד ר ש ת ר' א ב ו ה ו. נ) עיי' במכילתא בפתיחתא דויסי בשלא בענין ' הדברות שקיים יוסף ועיי' לקמן אות ל"ד. נא) קרא המקרא ופירשו. נב) ועיי' לקמן בפ' דמכי אפרים. נג) הז"א הגיה ש ר י השבטים וא"ל.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ומיד ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו (שם) הנה היו כקש [אש] שרפתם [לא יצילו את נפשם מיד להבה] (ישעיה מ"ז י"ד). עם שרי כל השבטים יכול שרו של עשו לישא וליתן. אבל עם יוסף אינם יכולים להציל נפשם מיד להבה כד): ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים

מאיר מגן דוד עין

כד) עיי' לקמן בפ' דמני לפרים ובב"ר פע"ג ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו שנ' ויאמר יעקב אל לבן שלחני וגו' דא"ר פנחס בשם ר' שמואל בר נחמן מקורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל הה"ד אם לא יקחבוס לעירי הבצר (ירמיה מ"ט) ולמה הוא קורא אותן לעירי הבצר שהם לעירים שבשבטים (כלו' יוסף ובנימין). ושם פל"ט ג' יוסף כנגד מלכות אדום זה בעל קרנים וזה בעל קרנים וכו'. זה פירש מן העלוה וזה נדבק בעלוה. זה חם על כבוד אביו וזה ביזה על כבוד אביו. זה כתיב בו את האלהים אני ירא וזה כתיב בו ואת אלהים (תהילים נ"ה כ' ואולי נ"ל ואת ירא אלהים). ביד מי מלכות אדום נופלת ביד משום מלחמה שהוא בא משל יוסף. ר"פ בשם רשב"נ מקורת היא וכו' ועיי' ב"ב קכ"ג ע"ב. ועפי"ז תרגם יונתן שם במקרא ויהי כאשר ילדה רחל וגו'. ובתנחומא דבי תנא הרביב כל אלו האמרים וקדרם כאחד. והבי ג' ר"פ בשם רשב"נ מקורת אגדה היא וכו' ולמה קורא אותם לעירי הבצר לפי שהן קנינים של שבטים ולכך אמר משה ליהושע בחר לנו אנשים מפני שהוא משבט יוסף שנ' בו את האלהים אני ירא ובעשו כתיב ואת אלהים זה כתוב בו נער וזה כתוב בו נער קטן זה כתוב בו נער שנ' והוא נער את בני בלהה וזה כתוב בו קטן שנ' הנה קטן נתתיך בגוים (והיא כדלקמן בשם ר' תנחומא בר רבי) זה גדל בין ב' גדיקים ולא למד ממעשיהם וזה גדל בין ב' רשעים ולא למד ממעשיהם זה קבל גבורה ממעשיו הטובים וזה אבד גבורתו ממעשיו הרעים זה כלכל את אחיו וזה בקש להרוג את אחיו זה גדר עצמו מן העבירה ומשפיכות דמים וזה טנף עצמו בעבירה ובשפיכות דמים זה הודה בתחית המתים שנ' ואלהים פקד יפקד אתכם וזה כפר בתחיית המתים שנ' הנה אנכי הולך למות זה נתן כפשו על כבוד אמו שנ' ואחר נגש יוסף ורחל ויתאחו וזה בקש להרוג את אחיו שנ' ושחת רחמיו לבך יפול זה ביד זה. והם מ' אפין ולפניכו הם י"א אפין. ולהלן בדר' תנחומא הם ה' אפין עיי"ש. אולם לשון ולכך אמר משה לי יהושע וכו' אינו מדויק דמשמע משום הא דמקורת אגדה ואח"כ משיב טעמים אחרים. והדר גרים התם ואמר כ' יונתן עומדים כל שרי השבטים להזדווג עם שרו של עשו ואינו נופל בידם לפי שלכל אחד ואחד מקלקו בתשובה לראובן אומר וכו' ולשמעון ולוי וכו' לשאר השבטים אתם מכראתם את אחיכם ובקשתם להרגו ליהודה וכו' ולבנימין אתם כמשדתם על פילגש בגבעה (ולשון כמשדת אינו מדויק) כיון שאבו של (עשו) [יוסף] בא ומזדווג לו מיד נופל לפניו וכו'. ובפסיקתא בריש פיסקא דריש המקראות דבשלח וגרים. כתיב ויאמר משה אל יהושע ולמה אמר ליהושע מפני שבא משבטו של יוסף וכתיב והיה בית יעקב אש וגו' תלא להבה מבית יוסף ותאכל קש של בית עשו זה יהושע שהרג לעמלק שנ' ויחלש יהושע וגו'. ואחר הרבה פתיחתות ודרשות הוא דורש המקראות דכי תבא. ודריש התם ואלה ירא אלהים ר"פ בשם רשב"נ מקורת אגדה היא שביד בניה של רחל עשו נופל וכו' לפי שהם קנינים של שבטים (כלו' יוסף ובנימין הם בניה של רחל והם קנייהם של שבטים וכדומיק) שנזה כהיב נער ונזה כתיב קטן נזה כתיב נער והוא נער ונזה כתיב קטן והנה הקטן את אביהו היום (והדר מתחיל) זה גדל בין ב' גדיקים ולא עשה כמעשיהם וזה גדל בין בין ב' רשעים ולא עשה כמעשיהם לפיכך יבא זה ויפול ביד זה. זה כתיב בו את אלהים אני ירא וזה כתיב בו ואת אלהים לפיכך יבא זה ויפול ביד זה. וע"ע להלן בפ' דמני לפרים. ובילקוט שופטים ר' נ"א העתיק מהפסיקתא רבתי וקיצר אותה אבל הוסיף בה יוסף מקר בחיי אביו העוד אביכם חי ועשו אמר יקרבו ימי אבל וגו' והוא עפ"י ב"ר פנ"ט עיי"ש (ומ"ש שם עשו קנף עצמו בעבירות וכו' הוא ט"ס וצ"ל טנף). אמא"ש ירמה שעיקר יסודן של אילו המדרשים הם במקרא דעובדיה שלא תעוז יד יהודה על אדום כי אם בהתבדות עם מלכות אפרים שאם בית יעקב שהוא מלכות יהודה אש הנה בית יוסף הלהבה לאכול את אדום בקש וזו היא המקורת שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל. ונתרחבו הדברים ע"ד האגדה לפרש בהם תוכיות ופנימיות המקרא ויהי כאשר ילדה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

וגו' עד ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' ניסי (שמות שם) נה) (ניסיה) [ניסנו] אינו אומר כאן אלא ה' ניסי בזכותו נעשו הניסים נו): ד"א [ה' ניסי] את ניסי ואנא ניסיהון דבניך נז): דבר אחר ה' ניסי שגדלם כנס הזה של הספינה נח): ד"א ה' ניסי א"ר יהושע הכהן ברבי נחמיה למלך שהכעיסתו אשתו כעס עליה וירד לשוק והלך לו אצל הזהבי עשה לה קוזמין. ומה בשעה שהכעיסתו עשה לה קוזמין כשהיא עושה רצונו על אחת כמה וכמה. כך אם בשעה שהיו מכעיסים ואומרים היש ה' בקרבינו אם אין (שם שם ז') עשה להם ניסים ה' ניסי בשעה שהם עושים רצונו על אחת כמה וכמה נט): וידי משה כבידים (שם) ר' יהושע אמר יקרו ידיו של משה מרוב עונותיהם של ישראל שאמרו היש ה' [וגו'] ס) ורבי אבהו אמר שהיו ידיו של משה כבידות כשתי כדים של מים ותלויות בהם סא) א"ר ברכיה הכהן בי רבי אמר הקב"ה (כנדומיסס) [כבדות הם] עלי ידיו של משה הם קבלו את התורה הם קבלו את לוחות הברית הם קבלו עשרת הדברות סב) הם הביאו על פרעה עשר מכות הם קרעו את הים והוליכו את ישראל: וידי משה כבידים ויקחו אבן לא היה כסת או כרים יקרים ליתן תחתיו אלא אבן. א"ר אחא להודיעך כשישראל בצרה אף גדוליהם מצטערים עמהם סג): ואהרן וחור תמכו בידיו אהרן בזכות הכהונה וחור בזכות המלכות סד): מזה אחד ומזה אחד בזכות הדברות שכתב מזה ומזה הם כתובים (שם ל"ב ט"ו): ויהי ידיו אמונה מהו אמונה בזכות ידיו של משה ובצער שנצטערו עמלק נופל לפניהם ואין שמשו שוקעת ומשתייר מזרעו (ולימתי ממסו סוקעת ומסתייל מזרעו) סה) ואיתתי שמשו שוקעת וביצתו מתקעקעת וזרעו משתרש מן העולם סו) כשתבוא אותה שכתב בה ויהי אומן את הדסה (לסתל ב' ז') ה"ד ויהי ידיו אמונה. מהו עד בא השמש (כשתבוא) [כשיבא] אומן שמשו באה סז): [ויחלוש וגו'] וישרש יהושע אינו

רחל לת יוסף וגו' וכמו שתרגמו יונתן. ולל תחמה ע"ז הפירוש שהרי כל לילו הפיפורים הם רומזים וכרמזים בתלוכעות הלומה. וכמו שלמרו שמעשה לבות סימן לבניס. ופירוש הפסוק לרשב"ם שם כי עתה כשנולד יוסף כשלמו שבע שניס לחרות של רחל לא יקפיק. כי הכתוב תלה הדבר בלידת יוסף. ולם בלת לפרשו כפשוטו לין לך לפרשו לנא עד שלא ילדה רחל היו כל תלוייו של יעקב שתלד לו רחל וכיון שנתמלאה תקופו כתעורר בו החפץ לשוב לל לרלו ולל מקומו. ועכ"פ לין פירושם זר שבפיפור זה הענין כרמז בו תתלוכעות שלעתיד. ולח"כ הרחינו לת הלגדה על בחירת יהושע כנגד עמלק שהוא תלופי לדום וכמו שהיא בפסיקתא בריש איקבא ולח"כ הרחינו הענין יותר וכמו שהיא שם בדרוש ולא ירא לנהים בב' פנים. ול' תנחומא דלקמן הרחינו לה' פנים ונשתמש בתקרא דנער וקטן עפ"י דרכו. ועיי כך בשחנה בגנון הדרש לרשב"ם. וג"כ שינו הלשון מ ק ט נ י ם ל ל ע י ל י ם. ולח"כ הרחינו לפנינו הדברים לי"ל פנים. והתנחומא הענתיק עפ"י הפסיקתא והפסיקתא רבתי. נה) שכל לילו המקרלות כדרשים כלן לנא שמתחיל בתה דמסיים ודורש על המקרלות בסירוס ובסילוגין. נו) בן הגיה הז"ל ועיי' במכילתא שם ובמ"ע לות מ"ד ומ"ה. נז) שהוא היה עומד להם כנס על ראש הגבעה. נח) עיי' במכילתא מס' דבחדש פ"ט ובמ"ע שם לות כ"ה ובב"ל ריש פכ"ה. נט) קוזמין פי בערוך ערוך קזס תכשיטים ועדיים בלשון יון. ס) עיי' במכילתא ובמ"ע שם לות ס"ג ובמהדורא תניכא שם. סא) עיי' במכילתא ובמ"ע שם לות כ"ז. ומלוים כמו שמלוים וי"ו במקום שי"ן בכמה מקומות וכלו' כמו שהיו תלויות בהן ב' כדי מים. סב) כלו' לוחות הרלשונות והשניות. סג) עיי' במכילתא שם ובתענית י"ל ע"ל וכן תרגם יונתן ומן דהוה לבי לסגופ'ה כפשיה כפינו לבנא. סד) עיי' במכילתא שם ובמ"ע לות ס"ח. סה) כבר מחקוהו בספרים וכן מחקו הז"ל. סו) קעקע פי' בערוך ערך קעקע ענין סתוך ולשון רש"י עה"ת ותקע כף ירך יעקב לשון הפרה ובמשנה (כלו' בלשון משנה) לקעקע בילתן לשרש שרשיהן והוא לשון סירוס ולינוד הזרע. סז) כ"כ להגיה וכלו' שהיו ידיו של משה לאוכה לישראל להיותם לאוכים על ידיו עד בילת שמשו של עמלק ולכשיבא מי שספר עליו הכתוב שהיה לומן לא שמשו של עמלק בלה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אומר כן אלא ויחלוש יהושע את עמלק כזה שחולש ומשתייר פס) (ויחלוש יהושע לת עמלק): ויאמר כי יד על כס יה א"ר אליעזר בן יעקב נשבע הקב"ה בכסאו שאינו מקבל גר מזרעו של עמלק לפיכך כשבא מבשר אצל דוד והוא שואל ואמר מי אתה (שמואל ב' ל' י"ג) פט) ואמר בן איש גר עמלקי אנכי (שם) ולא קיבלו דוד. א"ר יצחק דואג האדומי היה ע): ד"א כי יד על כס יה א"ר אבא בר כהנא כל זמן שזרע של עמלק קיים כביכול כאילו הפנים מכוסות נעקר זרעו מן העולם נתגלו הפנים שהיו כאילו מכוסות ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך (ישעיה ל' כ') עא): ד"א כי יד א"ר יהושע בן לוי בשם רבי אלכסנדרוס כיון שפשט ידיו של עמלק בכסאו של הקב"ה והיתה ירושלים כסא ה' (ירמיה ג' י"ז) עב) מיד הוא נעקר מן העולם. כתוב אחד אומר מלחמה לה' בעמלק (שמות שם) וכתב אחד אומר תמחה את זכר עמלק עד שלא פשט ידו בירושלים תמחה את זכר עמלק כיון שפשט ידו מלחמה לה' בעמלק עג): ד"א על כס יה ה' אינו אומר כן אלא יה א"ר לוי בשם ר' חמא בי רבי חנינא כביכול כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם נעקר זרעו של עמלק הכסא שלם והשם שלם. אמר דוד האויב תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה (תהלים ט' ז'). מה כתב אחריו. וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו (שם שם ח') עד):

ד"א זכור כך פתח ר' תנחומא בי רבי השב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה' (תהלים ע"ט י"ב) עה). ירמיחו אומר תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם (איכה ג' ס"ד) ודוד אמר השב לשכנינו שבעתים אל חיקם. ר' יהודה

סמ) כלו' שלא הכריתו אלא חלשו ועדיין כשתייר בזה שחולש (בפועל כלו' שהחלש) ומשתייר. פט) במקלא בתוב לי מזה לתה ושם בפ' ס' כתוב כן. ע) במכילתא ג' לה בשם ר' אליעזר בתם והא דר' ילחק ליתא שם ועיי"ש. ובפסיקתא ג' חני בשם ר' אליעזר ומייתי התם כמי הא דר"י. ובתנחומא דכי תלא העתיק מהפסיקתא עיי"ש. אלא דג' תני בשם ר' אליעזר (ואולי היא ט"ס). ובדר"י ג' התם א"ר ילחק בכו של דואג האדומי היה. וכ"ה בילקוט שמואל שם אלא שהוסיף ואית דאמרי דואג בעצמו היה. ועיי' בהערות המכס מוהר"ש באבער אל הפסיקתא אות קמ"ג. עא) בפסיקתא ג' ר' בריה בשם ר' אבא בר כהנא אמר כל זמן וכו' בביכול כאילו כנף מכסה את הפנים אבד זרעו של עמלק מן העולם ניעלה הכנף וכו' והעתיק כן בתנחומא דכי תלא. עב) לשון המקרא בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה'. עג) בפסיקתא גרים לה קתמא וה"ג כתיב תמחה את זכר עמלק וכתיב כי מתה אמחה את זכר עמלק כילד יתקיימו ב' כתובים הללו אלא עד שלא פשט ידו כי מתה אמחה את זכר עמלק כילד יתקיימו ב' כתובים הללו אלא עד שלא פשט ידו בבקא אמר תמחה וגו' ומשפשט ידו בכסאו של הקב"ה אמר כי מתה אמחה וגו' וכי אפשר בו"ד יכול לפשוט בכסא של סקב"ה אלא ע"י שהחריב את ירושלים דכתיב בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' לפיכך נאמר כי מתה אמחה. ובתנחומא דתלא ג' לה הכי ריב"ל בשם ר' אלכסנדרי אמר כתוב א' אומר וכו' לפיכך מתה אמחה וכאמר כי יד על כס יה מלחמה לה'. וירלה שהרכיב ב' המאמרים לא'. עד) וכלו' אבד זכרם המה של גויים ורשע דקרא שלפניו. ובפסיקתא ג' ר' לוי בשם ר' חייא בר חכינא אמר כ"ז וכו'. ובתנחומא שם ר"ל בשם ר' אחא בר חייכא וכו'. ובמדרש תהלים שם ג' אר"ל בשם ר' חנא פתם עיי"ש. והשתא קיים בתה דפתח במקרא דבערת גויים ובפסיקתא כתלא פתיחה בזה המקרא לר' לוי והי"ג לה התם. ר"ל פתח בערת גויים וגו' בערת גויים זה עמלק דכתיב בה רשעים גויים עמלק אבדת רשע זה עשו הרשע דכתיב וקראו להם גבול רשעה (מלאכי א') אם יאמר לך אדם אף יעקב היה בכלל עשו הרשע דכתיב אין כתיב כאן אלא אבדת רשע זה עשו הרשע שמים מחית תמחה את זכר עמלק. והעתיקו כן בתנחומא דכי תלא והדורש שלפניו שלא הוזכר שמו שיהא סגמן הדרוש בעניינו והרחיבו בתוספות דברים רבים שהם במכילתא ובפסיקתא והשליטו לדרוש שלם לפיים בתלי דפתח. ועיי' במדרש תהלים שם שדרשו המקרא ג"כ בענין זה אלא שהרחיבו שם הדרוש בעניינים אחרים. עה) במקרא כתיב ושב וגו' מרפוך אדני.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ור' נחמיה. ר"י אומר אמרו ישראל רבון העולמים מה שעשו לנו תשיב להם כמעשה ידיהם ומה שעשו במקדשך השב לשכנינו שבעתים אל חיקם. אמר ר' שונ' אין חיק אלא בית המקדש ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה (יחזקאל מ"ג י"ד) עכו). ורבי נחמיה אומר אמרו ישראל רבש"ע מה שעשו בנו תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם ועל ששרפו תורתך שכתב בה מזוקק שבעתים (תהלים י"ב ז') השב לשכנינו שבעתים אל חיקם. א"ר חנינא בן שלום ור' יהושע דסיכנין בשם ר' יהושע בן לוי מהו שכתב אל חיקם חרפתם מלמד שהיו מחתכים את המילה שנתונה בחיק ומזרקים אותה למרום ומחרפים ומגדפים ואומרים כלפי מעלה בזו חפצת הרי היא מושלכת לך לפניך. ומניין אתה למד ממה שכתב למעלה מן הענין ושלחה ידה והחזיקה במבושיו (דניאל כ"ג י"ח). ומה כתב אחר העניין. זכור את אשר עשה לך עמלק עז):

ד"א זכור רבותינו [מן הדרום] בשם ר' שמואל (מן הדלוס) עח) פותחים בפרשה הלא ידעת אם לא שמעת גם מאז לא פתחה אזנך כי ידעתי בגוד תבגוד [ופשע מבטן קרא לך] (ישעיה מ"ח ח') עט). מדבר כנגד עמלק ובנגד המן שבא מחלציו של עמלק. אמר הקביה רשע שבעולם נזדווגת לבניי גם לא ידעת בנסים שעשיתי להם במצרים היך כמה דכתיב וידעו מצרים כי אני ה' (שמות י"ד ד') גם לא שמעת בניסים שעשיתי להם בים שמעו עמים ירגזון (שם ט"ו י"ד) גם מאז לא פתחה אזנך

עכו) בילקוט תהלים שם העתיק פלוגתייהו דר"י ור"נ וזה המאמר השמיט. וקשה להכריע על שם בעל המאמר וכבר כתבתי בקדר הדורות השמות שונים ר' שיין ושיכיה ובז"ח הוא ר"ל שיכא. לתכס בפסיקתא ליתא דאמר ר' הוכא וכו'. ואולי הוא ט"ס לפנינו. ופי' המאמר שישלם להם מדה כנגד מדה שישלם אל חיקם על מה שעשו בחיקו של עולם ועיי' באות דלקמן. עז) עיי' לעיל פ"ז אות י"ג (ושם נ"ל עכ"ז ופ"ז) ועיי' לקמן ריש פי"ג וירלה דע"ש כאן ונ"ל ר"י דסיכנין בשם ר' לוי ובדלקמן. ובפסיקתא ליתא להאי פיתחא קמאא וה"ג התם. והשב לשכנינו וגו ר' יודן בן גדיא (ובקלת נוסחאות בר גוריא) אמר יזכר להם מה שעשה לנו בתילה שהיא כתובה בחיקו של אדם הראשון (ובקלת נוסחאות של אברהם אבינו) ואתיא כהאי דא"ר חנינא בר שלקא ור' דסכנין ור' לוי בשם ר' יוסנן מה היו בית עמלק עושין היו מחתכין מילותיהן של ישראל ומזרקין למעלה ואומרים בזה בחרת הא לך מה שבחרת ר' יהושע בן לוי אמר יזכר להם מה שעשו לנו בתורה דכתיב בה מזוקק שבעתים (תהילים י"ב) כך תשיב להם שבעתים אל חיקם ורבנן אמרי זכור להם מה שעשו לנו במקדש שהוא כתון בחיקו של עולם דא"ל הוכא מחיק הארץ ועד העזרה וגו' (והוא קטוע קלת) ובא שמואל ופרע להם שר' ויסקף וגו' וכו'. ועיי' לקמן אות פ"ז. ובסוף מסיים שם א"ר לוי אף מעה רמזה לישראל מן התורה של' כי ינלו וגו' וקלותה את כפה וגו' מה כתיב תמן זכור את אשר עשה וגו'. והעתיקו כן בתנחומא דכי תצא. אלא דהתם ג' שהיא כתובה בחיקו של אדם ואתיא כי הא דא"ר חמא בר שקלא ור' יוסנן וכו'. גם ל"ג הא דא"ר הוכא. ובמדרש איכה שם גרים ירמיה אמר תשיב להם גמול ואקף אמר (והוא מדוייק יותר ולפנינו דנקע דוד לפי שכל הספר נקרא על שמו) והשב לשכנינו וגו' מהו אל חיקם ר' יודה בן גדיא אמר תשיב להם גמול מה שעשו בביהמ"ק שכתוב בחיקו של עולם כמד"א ומסיק הארץ וגו' (ובכוס' זו הוא ג"כ בתנחומא דל"ג דא"ר הוכא) ורבנן אמרי מה שעשו בתילה שכתבה בחיקו של אדם דאמר ר"י דסכנין ור' לוי בשם ר' יוסנן בתיב ויזכב בך כל הכשלים אחריך שהיו כוטלים מילותיהם וכו'. וירלה שזה המדרש הוא עכ"פ קטוע ומקורם דלא מתרץ הכתובים שמותרים זא"ז ומהפך שמות הדורשים. ועיקר לכל אילו הדרשנים היו דברי ר"י ור"נ שלפנינו. ור' לוי לא כתיב לישב סתירת הכתובים ופי' הכתיב על ענין המילה. ומוסחת הפסיקתא דגרים בה שהיא כתובה בחיקו של אדם הראשון ס"ל דאדה"ר מהול היה כדאיתא בתנחומא פ' כח ובאדר"נ פ"ב. ובילקוט העתיק המאמרים בפ' תצא עפ"י התנחומא וקיצר אותם ובשמואל ר' קכ"ג עפ"י הפסיקתא וקיצר אותה ובתהילים שם הרכיב הפסיקתא רבתי עם הפסיקתא וקיצר בהם עיי"ש. עח) בד"ס איתא מן הדרוס וכן הגיה הז"א. עט) בתקלא כתוב גם לא שמעת גם לא ידעת והועתק השינוי גם בילקוט

www.daat.ac.il דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

לא שמעו שירה שאמרו לי בניי בים אז ישיר משה ובני ישראל (שם שם ט'). אמר לו הקב"ה ידעת ושמעת אלא שאתה קשה עורף כי ידעתי בגוד תבגוד. ולא מעכשיו אתה קשה עורף אלא עד שאתה במעי אמך ופושע מבטן אלא בחייך אומן מסור לך פ). ומה אני מכין לך לתלות אותך בקורה שנאמר קורא לך: איר ושל חמשים אמה ומניין קורא ל"ך. ל' שלשים כ' עשרים הרי חמשים. הוי זכור את אשר עשה לך עמלק פא):

ד"א זכור אמר ר' ברכיה בי ר' למה הדבר דומה למלך שהיה לו פרדס והיה לו כלב אחד יושב ומשמר את הפרדס. בא בנו של אוהבו של מלך לגנוב מתוך הפרדס עמד אותו הכלב ונושכו. כשהיה המלך מבקש לבנו שלא להזכיר לבנו של אוהבו שרצה לגנוב מתוך הפרדס שלו. היה אומר לו זכור מה שעשה לך אותו הכלב פב). כך ישראל חטאו ברפידים ואמרו היש ה' בקרבנו (שם י"ז ז'). ומיד בא הכלב ונשכו זה היה עמלק שנאמר ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים (שם שם מ'). וכשהיה הקדוש ברוך הוא מבקש להזכיר ישראל החטא שחטאו ברפידים היה אומר זכורים אתם לאותו עמלק שבא עליכם זכור את אשר עשה לך עמלק: אשר קרך פג) ר' יהודה ור' נחמיה ורבותינו. ר' יהודה אומר אשר קרך בדרך מה עשה עמלק הרשע סיפר ייחום שמותם של ישראל ממצרים והיה עומד לו לחוץ ענני כבוד וקורא לכל אחד ואחד בשמו ואומר פלוני בן פלוני צא שאני מבקש לעשות עמך סחורה (ומיל וילא) [והיה יוצא] פד) והוא הורגו זה אשר קראך. ורבי נחמיה אומר אשר קירך אשר טימאך כעניין שנאמר אשר לא יהיה טהור מקרה לילה (דברים כ"ג י"א). ורבותינו אמרה אשר קירך הפשירך עשה אותך קר כמים כעניין שנאמר מים קרים על נפש עיפה (משלי כ"ה כ"ה). א"ר הונא למה"ד לאמבטי רותחת שהיו הכל בורחים הימנה בא אחד וקפץ לתוכה והפשירה מיד באו הכל ורחצו (לתוכה) [בתוכה]. כך ישראל כיון שיוצאים ממצרים היו בורחים מהם שמעו עמים ירגזון אז נבהלו וגו' (שמות ט"ו י"ד וט"ו) בא עמלק והפשירם פה): [ויזנבבך] מהו ויזנבבך. מכת

ישעיה שם. פ) כלו' כבר נמלא האומן להתעסק עמך. וכדמסיק ובילקוט שם הגי' אומה זו מסורה לך. והז"א רמז על לשון כיולא בה בגמרא תהלים י"ב תהא אומתך מסורה לך ולא איתפרש לי ודברי המפרשים א"כ. פא) בילקוט שם הגי' לתלות אותך בקורה שנאמר קורא לך ושל כי אמה לך ל' שלשים וכו' ול"נ א"כ. פב) כלו' שבקש המלך את בנו שלא להזכיר את בנו של אוהבו שרצה לגנוב והיה בנו של המלך אומר לו זכור מה שעשה לך אותו הכלב. והז"א הגיה כשהיה המלך מבקש להזכיר לבנו של אוהבו. ובפסיקתא ג' לה הכי בדרך בלאתכם ממצרים א"ר לוי (מן) [על] הדרך בא עליהם כליטין. למלך שהיה לו כרם והקיפו גדר והושיב בו המלך כלב כשכן אמר המלך כל מי שיבא ויפרץ גדר ישכנו הכלב ובא בכרם של מלך ופרץ הגדר והשכו הכלב כל זמן שהיה המלך מבקש להזכיר חטא של בנו שעשה בתוך הכרם היא אומר לו זכור אתה מה שעשה לך הכלב כך כ"ז שהקב"ה מבקש להזכיר חטיין של ישראל מה שעשו ברפידים וכו'. והועתק כן בתנחומא דכי תצא ובילקוט שם ובפ' בשלח שם. והרחיבו זה המשל ושימו קלת בעכימו בפדר"א פמ"ד והוא שם לר' פנחס עיי"ש. וכמלא דוגמת העכין ומשל הכלב בעכין אחר בריש הפסיקתא שם לר' לוי לאחד שהיה לו בן והרכיבו על כתיפו וכו' עיי"ש. ואותו המשל כמלא פתמא בשמות רבה פכ"ו בלא הזכרת הכלב עיי"ש. ועיי' לקמן פי"ג אות ל"ה ול"ו. א מ א" ש כראה שעיקר המשל הוא לר' לוי ור' ברכיה שיכה פגנון המשל ע"כ לא הזכירו. ובריש פסיקתא הרכיבו ג' המשלים כאחד ויחסו אותו לר' לוי ועיי' לקמן שם. פג) מכאן ואילך הוא דורש והולך את המקראות עד סוף הפרשה. פד) כן הגיה הז"א ובד"פ והיה וילא והוא שיבוש. פה) בפסיקתא ג' לה הכי אשר קרך בדרך ר"י ור"נ ורבנן ר' יהודה אמר קרך טימאך כמד"א וכו' ור"נ אמר קרא אך ודאי מה עשה עמלק ירד לו לבית ארכוון של מלכים וכטל עימוסן של שבטים שהיה שמש חקוק עליהם ובא ונמל לו חוץ לבנן והיה קולא לאוזן שמעון לוי ויהודה אחיכון אבא פוקי ואבא בעי למעבד פרגמטיא עמכון וכיון שהיה יולא א' מהם היה הרגו (ולפ"ז אולי ל"ל לפניו כ ט ל ס פ ל

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הזנב לשון נקי. משמואל אתה למד ו י ש ס ף ש מ ו א ל א ת א ג ג (שמואל א' ט"ו ל"ג) ר' יצחק אמר סירסו כ א ש ר ש י כ ל ה נ ש י ם ח ר ב ך כ ך ת ש כ ל מ נ ש י ם א מ ך (שם) פו). אמר לו כשם שעשית לישראל במצרים כך עשיתי לך (שהייתי) [שהיית] מסרס אותם ומושיב את נשיהם עגונות: ד"א ו י ש ס ף ר' אבא בר כהנא אומר היה מחתך מגופו כזתים ומאכיל לנעמיות הוא שכתב אומר יאכל בדי עורו יאכל בדיו בכור מות (לעיל י"ס י"ג) שהבכיר לו מיתה. ור' לוי אומר מהו ו י ש ס ף שקבע ארבע קונדיסים וקשר את שתי ידיו ואת שתי רגליו הוא שכתב א כ ן ס ר מ ר ה מ ו ת (שמואל שם ל"ג) (הוא שכתב ממך מר). ורבותינו דורשים אותו ש א י ן ס ר. אמר לו אגג לשמואל וכי כך ממיתים את השרים אמר לו שמואל כ א ש ר ש כ ל ה נ ש י ם פז): כ ל ה נ ח ש ל י ם א ח ר י ך ר' יהודה ור' נחמיה אחד מהם אומר כל מי שהיה הענן מניחו ומשילו פח) [ואחד מהם אומר כל מי שהיה הענן פלטו] וחבטו פט). [ורבותינו אמרו הענן היה פולט] שבטו של דן שהיו עובדי עכו"ם שכתב בהם לאחרונה

י י ס ו ס וכו') ולבכן לאחרי הקיבוץ לפני לאות העולם ל"ל מ נ כ י ח לאחבתי רומחת וכו'. והעתיקו כן בתנחומא דכי תלא אלא דג' שם שהיה שמש שקוק עליהם ב מ ת כ ו נ ת ה ל ב כ י ם וכו' ל"ל ס ו כ י ח מלה"ד לאחבתי. (וזה השם כרלה עיקר) והועתק בילקוט תלא כפי הפסיקתא. ועיי' ברש"י דפ' תלא שפי' שהיה מבומלן בחשבון זכור ועיי"ש. ובקפרי דברים פי' רל"ו. ל מ ל "ש עכ"פ כרלה שלא מן הפסיקתא הועתק כאן אלא ממקורים שונים כבעו שתיהם. פו) בחקרא כתוב כן תשכל. פז) עיי' לעיל אות ע"ז ולעיל פ"ז אות י"ג ולקמן ריש פי"ג. ובפסיקתא ג' ויזכב בך הכה לאותם מכת זכב ואתיא כי הא דל"ל מ י כ כ ח ב ר ש לקא ור"י דסכנין ור' לוי בשם ר' יוחנן מה היה של בית עמלק וכו' הא לך מה שנחרת לפי שלא היו ישראל יודעין מה טיבה של זמורה וכו'. והועתק כן בתנחומא שם אלא דג' דל"ל מ י כ כ ח ב ר ש י ק ל ח מה היו בית עמלק וכו'. ותרגם יונתן כן וקטע ב י ת ג ב ר י ה ו ן ושדי לעילא. ושם בפסיקתא בפיתחא והשב לשכניו ג' ובא שמואל ופרע להם שב' וישסף שמואל וגו' ומה עשה לו היה מחתך מבשרו זתים זתים ומאכילו לנעמיות הה"ד יאכל בדי עורו וגו' ב ר ר לו מיתה מרה (וג' לה קתמא) ו ל ב כ י ן ח מ ר י ן העמיד ארבעה קונדיסין ומתחו עליהם ואמר לכן סר מר המות כ ך מ מ י ת י ן ל ת ה ש ר י ס מ י ת ו ת מ מ ו ר ו ת ר' יצחק אמר סירסו וכו'. והועתק כן בתנחומא. אלא דג' דלא"כ אמר היה מחתך וכו' ש ב ר ר לו מיתה מרה ובבן אמרי העמיד ד' ק נ ט פ י ן ומתחו עליהן ו ה ו א א ו מ ר אכן סר וגו' וכו' ר' שמואל ב ר א ב ד י מ י אמר בדיני עכו"ם דמו לא בעדים ולא בהתלאה רבי אומר סרסו וכו'. ובלאה דמלת רבי הוא ט"ס ול"ל רב"י והיא ר' יצחק. וכ"ה בילקוט דפ' תלא אלא שקיצר שם עיי"ש. והועתק ב"כ בילקוט שמואל שם מן הפסיקתא וכמו שהוא בתנחומא עיי"ש. אלא דג' ר' שמואל ב ר כ מ מ י כ י. וכבר נמלא זה המאמר לר' שמואל בקלת נוסחאות בפסיקתא עיי' בהערות החכם מוהר"ש בלבער אות ל'. ובאיכה רבתי פ"ג בפ' תביב להם וגו' ג' עד שעמד שמואל הנביא ופרע בהם ויאמר שמואל וגו' וישסף וגו' אלא"כ התחיל מחתך בבשרו מ ת י כ ו ת מ ת י כ ו ת ומאכיל לנעמיות הה"ד יאכל בדי עורו ר' י צ ח ק אמר הביא ד' קונדיסין ומתחו עליהם ו י א מ ר א ב ב אכן סר מ ר ה מ ו ת כ ך מ מ י ת י ן השרים מ י ת ו ת מ ר ו ת (ובלאה דמלות ר' י צ ח ק הס עכ"פ ט"ס) ר' יצחק אמר סירסו לפי שהיה נוטל את המילות וזורקן כלפי מעלה על דא נפרע ממנו מדה כנגד מדה הה"ד ויאמר שמואל כאשר שכלה וגו' וישסף מלמד שחתכו אברבר מתיכות. ובמדרש שמואל שם בלאה שהועתק מהפסיקתא אלא דג' ב י כ ר לו מיתה מרה וכו' ה כ ן ממיתים את השרים וכו'. ואם דל' ש מ ו א ל ליתא שם עייש. ועיי' ברש"י שמואל שם. ולפי המדרש שלפנינו המאמר וכי כך ממיתים השרים הוא עכין לבעלמו דדרשו ש א ין ש ר כלו' דמלות אכן סר כדרשים אך אין שר. ופי' שהביר לו מיתה שיחד לו מיתה בין המיתות המורה שבכולן. המות שהוא מר כלו' האדון שהוא בכור מות. ובע"ז בקש שיסיר ממנו עכ"פ מר המות. פח) ודרש כ מ ש ל י ם מורכב מן כוח ושול. פט) ודרש כ מ ש ל י ם מלשון כמשול תרגום בעבר גדול ביס כמשול בבא בימא הולך וסוער לזיל וכמשוליה תקיף (עיי' במתורגמן

www.daat.ac.il דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

יסעו לדגליהם (במדבר ב' כ"ח) ג). ר' יצחק אומר מהו כל הנחשלים אחריך כל מי שהיה קורא תגר אחר הקב"ה הישה' בקרבנו (שמות י"ז ז') לד): ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים ר' תנחומא בי רבי אומר כאן חמש פנים. למה נזדווג יהושע שהוא בן בנו של יוסף הצדיק לעמלק שהוא בן בנו של עשו. שזה נקרא קטן וזה נקרא קטן עשו הנה קטן נתתיך בגוים (עובדיה ט' ב') ויוסף והוא נער (בראשית ל"ז ב') לב). זה גדל בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם בין יצחק ורבקה וזה גדל בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם בין פרעה לפוטיפרע לג). עשו בא על העבירה ויוסף ברח מן העבירה לד). עשו ביזה על אמו שנאמר ושיחת רחמיו (עמוס ט' י"ח) ויוסף חס על כבוד אמו שנאמר ואחר נגש יוסף ורחל (בראשית ל"ג ז') לה). יוסף ירא אלהים שנאמר את אלהים אני ירא (שם מ"ב י"ח) ועשו הרשע לא ירא אלהים לו): והיה כהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב רבי עזריה ורבי יהודה בי רבי סימון בשם רבי יהודה בי רבי אלעי שלשה דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להקים עליהם מלך ולבנות להם את בית המקדש ולמחות את זכר עמלק לז): [תמחה את זכר עמלק וגו'] אמרו ישראל לפני הקב"ה. רבון העולמים אתה אומר לנו הוו זכורים [למחות] את זכר עמלק. בשר ודם אנו. לשעה אנו. אתה שאתה חי וקיים לעולמי עולמים הוי זכור. אמר להם הקב"ה בני אין לכם אלא להיות (קולמוס) [קוראים] פרשת עמלק בכל שנה ומעלה אני (פליטה) [עליכם] כאילו אתם מוחים שמו מן העולם לח). אמר רבי יצחק אנו מוצאים שביקש יהושע למחות את זכר עמלק שנאמר ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב (שמות י"ז י"ג) אמר הקב"ה חייך עד עכשיו לט) שאול המלך עתיד לעמוד מבנימין ולשרש ביצתו של עמלק שנאמר מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימן בעמיך וגו' (שופטים ה' י"ד) ק):

ערך כשול) וכל לילו שהיה הענן מוער לותם קרוים נחשלים. ג) כנ"ל להגיה ולפרש. ובפסיקתא ג' לה הכי כל הנחשלים לאחריך כ"י ור"כ ולבנן כ"י"ח כל מי שהיה ניכוח היה נישול ולכ"ח כל מי שהיה הענן פלגו היה נישול ולבנן לאחרי שבטו של דן שפלגו הענן שהיו כולם עע"ז. והעתיקו בתנחומא דכי תלא אלא דהתם לישתא בדל"י כל מי שהיה נכוה היה נשול. והעתיקו ג"כ בילקיט שם והתם ג' שהיה כי מוח. ובלי ספק שעיקר הגי' היא כי כוח ובתקון הלשון יותר היא הגי' שלפנינו שהיה הענן מכיחו ומשילו. ולי"כ פי' מלשון נחשול דימא ועפי"ז הגהתי. ובספרי שם ג' מלמד שלא היה הורג אלא בני אדם שנמכו (ובקצלת נוסחאות שכמשכו) מדרכי המקום וכשלו מחחת כנפי הענן (ובקצלת נוסחאות כנפי המקום ובקצלתן כנפי השכינה). ובלי ספק שאלת כשלו הוא פעל מן כשול כמו ואשבר מן שבר. ורבנן דדרשי שהיו משבט דן אלא אשריך קדרשי. וכן תרגם יונתן בפ' בשלח ובפ' תלא ועיי' לעיל אות ל"מ ועי"ע בחכילתא בריש מס' דעמלק ובפדר"א פמ"ד. לא) וכמו שדרשו בספרי העתקתיו לעיל. לב) עיי' לעיל אות ל"ט. לג) עיי' לעיל אות מ"ה ועיי' סנהדרין ל"ט ע"ב. לד) עיי' לעיל אות כ'. לה) עיי' לעיל אות מ"ו. לו) עיי' לעיל אות כ"ד. לז) וכ"ה בפסיקתא ובתנחומא דהרחבת הענין עפ"י המקרלות ועיי' סנהדרין כ' ע"ב. לח) כענין זו הוא בפסיקתא ובתנחומא עיי"ש ולקמן בפ' דמכי לפריס אות ו' ועיי' במדרש איכה בריש פ' זכור. לט) כלו' עוד מעט. מ) אמ"ש כפי מה שרמזתי כמלאו הרבה מהמאמרים שבפ' זו בפסיקתא דזכור וכמלאו שם עוד מאמרים שלא הוזכרו כאן. אותם כולם הועתקו בתנחומא דכי תלא שעל פי הפסיקתא הועתקו אלא שהוסיף בהם דברים. וקצת מה שהוסיף הוא עפ"י הפסיקתא רבתי שלפנינו. ויש לי להעיר כאן שבדברים רבה שלפנינו לא כמלא שום מאמר על פ' זכור אם אשר עשה לך עמלק אמנם באלה הדברים רבה שלפני הרמב"ן נראה שהיתה כל הפסיקתא. שכן העתיק ממנה בפ' וישלח בענין העלמת מיתת רבקה. ולפנינו שם ליתא כלל. אבל כמלא המאמר בתנחומא ובפסיקתא. וירלה שהמעתיקים השמיטו שם כל הפיסקא לפי שהיא כבר בפסיקתא. וכענין שנמלא דבר זה בריש פ' כי תשא אלא שנמלא שם רמוז על הדבר. ואולי שלף כאן רמז המעתיקים הקדמונים ולפי שהיא בסוף הפרשה השמיטוה המעתיקים האחרונים לגמרי.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פי"ג

מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימין (שופטים ה' י"ד) ח)

ילמדנו רבינו טהו שיהא אדם צריך לברך בשעה שהוא קורא מגילת אסתר. תלמוד. למדונו רבותינו בשעה שהוא בא לקרות את המגילה אומר בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות קריאת מגילת אסתר ג). וכיון שגומרה ר' זכריה מבחא בשם רבי יוחנן אומר צריך לומר בא"י אמ"ה האל הרב את ריבנו והנוקם את נקמתינו הגואל [והמושיע] מכף עריצים בא"י האל המושיע ג). ולמה. אלא זכר לישועה שעשה הקב"ה בימי המן על ידי מרדכי ואסתר בשעה שביקש המן לכלות את ישראל שנאמר להשמיד להרוג ולאבד וגו' (לקמן ג' י"ג). ולא לעצמו הוא נזדווג על ישראל אלא אף עמלק זקינו מתחלה נתגרה (עב) [עם] ישראל בשעה שיצאו ממצרים שנאמר ויבא עמלק [וגו'] (שמות י"ז ח') ד). ומה היה עושה להם עמלק הרשע א"ר יהושע דסיכנן בשם ר' לוי היה מחתך את זכרותם והיה משליך אותם למעלה ואמר כזו חפצת הרי היא נתונה לך מגיין דכתיב השב לשכנינו שבעתים אל חיקם (תהלים ע"ט י"ב) זה המילה שהיא נתונה בחיק. חרפתם אשר חרפוך ה' (שם) וכן הוא אומר ויזנב בך (דברים כ"ה י"ח) מכת זנב ה). לא עשה אלא כיון שהקב"ה מצווה את ישראל ואמר זכור [וגו'] (שם שם י"ז) אמרו לו את הוי זכור שנאמר זכור ה' לבני אדום את

מאיר מגן דוד עין

פ"יג ח) גרסינן במגילה ל' ע"א ת"ל ר"מ לדר וכו' בשנייה זכול ומפטירין פקדתי (ממלל ל' ט"ו) והיא בתוספתא דמגילה פ"ג. וזה דלא כפסיקתא רבתי שמכלן מוכח שהיו מפטירין בעירת דבורה. ולין בידי להכריע לא היה המקרא דמני אפרים סיוס ההפטרה לו התחלתה. ב) במס' סופרים פי"ד ה"ג גרסינן. ברוח ובשם"ם בחיכה ובמגילת אסתר לריך לומר על מקרא מגילה ולעפ"י שכתובה בכתובים. ובריש פ' הקורא עומד מגילה כ"א ע"א גרסינן בגמרא. מקום שנהגו לברך יברך ושלא לברך לא יברך. ובתוספתא שם פ"ב גרסינן (כפי מה שהגיהה בעל מקדי דוד) בין שבירך לפניה ולא בירך לאחריה בין שבירך לאחריה ולא בירך לפניה לא בירך לא לפניה ולא לאחריה יצא. א"ר שמעון מעשה בר' מאיר שקראה בביהכ"נ בטבעון וכו' כיון שנגמרה כתבה לאחר ובירך עליה. וגרסינן בירושלמי שם אחא דתכן מקום שנהגו וכו'. עד כדון בסוף בתחילה הרי היא ככל שאר מצוותיה של תורה. ובמגילה בבלי כ"א ע"ב גרסינן עלה אמר אביי ל"ש אלא לאחריה אבל לפניה מצוה לברך וכו'. מאי מברך רב שמת מקטרזי' איקלע לקמיה דר' אשי ובריך מג"ח. ופרש"י מג"ח על מקרא מגילה ושעשה כמיס ושהחיינו. ונראה דלפי הפסיקתא דילן איכו מברך אלא אחת ובוסמתה על מלות קריאת מגלת אסתר ועיי' בירושלמי פוכה פי"ג ה"ד. ג) בבבלי שם גרסינן לאחריה מאי מברך א"ר יומכן (כ"ה גי' ר' אלפס ובספרים ליתא) בא"י אמ"ה האל (ובריש"ף ליתא) הרב את ריבנו והדן את דיכיכו והכוקס את נקמתיכו והכפרע לכו מלריכו והמשלם גמול לכל אויבי כפשכו בא"י הכפרע לישראל מכל לריהם רבא אמר האל המושיע א"ר פפא הילכך כימריכהו לתרוייהו בא"י הכפרע לישראל מכל לריהם האל המושיע. ובירושלמי שם ג' כילד הוא מברך עליה זביי עבחא בשם ר' יוחכן הרב את ריבך והכוקס את נקמתך הגואל והמושיעך מכף עריליך. ובמס' סופרים פי"ד ה"ה וה"ו גרסינן במגילת אסתר אמרו שלריך להזכיר בו זמן ולאחר קריאתה לריך הקורא לומר [בא"י] אלהיכו מלך העולם האל הרב את ריבכו והדן את דיכיכו והכוקס את נקמתיכו והגואלכו והמושיעכו מכף כל עריליס בא"י האל העוזר ומושיע. כנגד עלבונה של תורה מברכין (כלו' במוכח לנקבה וככו' הירושלמי וכן פי' בעל קרבן העדה). וי"א כנגד עלבונם של ישראל מברכין (וכ' דהדברים מסורסים ול"ל כנגד עלבונם של ישראל מברכין וי"א וכו'). ועוד אמרו שכן לריך ליתן שבח והודאה על הגאולה ועל הפדות (כלו' הכהו דס"ל כנגד עלבונה של תורה מברכין אמרו עוד שלריך למתוס וכו') ומותס ברוך אתה ה' האל הנקמות המשלם גחול לאויבים ומגן לצדיקים ומושיע עמו מיד שונאיהם. ועכ"פ לריך להגיה לפניכו כמו שהגהתי. ד) כלו' לא המן עצמו וכו' אלא זקיכו בחגרה מתחלה עם ישראל כ"כ להגיה. ה) עיי' לעיל פ"יב אות ע"ז ואות פ"ז.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

יום ירושלים (תהלים קל"ז ז'). אמר להם הקב"ה עשו את שלכם ת מ ח ה א ת ז כ ר ע מ ל ק (דברים כ"ה י"ט) ואני אעשה את שלי כי מ ח ה א מ ח ה א ת ז כ ר ע מ ל ק (שמות י"ז י"ד). לא עשה אלא כיון שמלך שאול אמר הקב"ה אין זרעו של עמלק נופל אלא ביד בנה של רחל. כן אתה מוצא ברסידים נפל ביד יהושע שנאמר ויחלוש יהושע את עמלק (שם שם י"ג). אמר הקב"ה לעולם השבט הזה מוכן להיפרע מן עמלק מניין ממה שהשלים בנביא מני אפרים שרשם בעמלק א ח ר י ך ב נ י מ ן ו):

מני אפרים כך פתח ר' תנחומא בי ר' וירד מיעקב והאביד שריד מעיר (במדבר כ"ד י"ט). מהו י י ר ד. אמר הקב"ה כשיעמוד השליט העתיד לעמוד מיעקב אותה שעה ו ה א ב י ד ש ר י ד מ ע י ר ז): [דבר אחר] מ) מהו י י ר ד. זה מלך המשיח שנאמר ו י ר ד מים ועד ים (תהלים ע"ב ח') כעניין שנאמר כי הוא ר ו ד ה בכל עבר הנהר (מלכים ח' ס' ד') ט). הוי אין השליטה ניתנת ביד אומה הרשעה אלא עד שיבא משיח ו י ר ד מיעקב: ד"א ו י ר ד אמר הקב"ה לא מן הבנים הגדולים של יעקב אלא מן הבנים ה י ר ו ד י ם של יעקב. מי היה ירוד מכל השבטים וקטן מכולם זה יוסף ובנימן. אמר הקב"ה ביד הירודים וביד הקטנים של יעקב אני מוסר את המלכות הרשעה. ולמה כן. אלא אמר הקב"ה אני יודע מה אני עושה. אני יעצתי את העצה הזאת שנאמר מי יעץ זאת על צור (ישעיה כ"ג ח'). אני הוא שיעצתי עליהם ה' צ ב א ו ת י ע צ ה (שם שם ט') י):

ד"א מני אפרים מהו מ נ י אפרים. רבותינו אומרים אמר הקב"ה (ממנו) [ממני] היה הדבר מימיו של משה שנאמר ויאמר משה אל יהושע בחר [וגו'] (שמות י"ז ט'). וכי מדעת עצמו אמר לו. לאו. אלא מפי הדיבור יכול היה יהושע לטחות זרעו של עמלק. מאותה שעה מ נ י אפרים שרשם בעמלק יא):

ד"א מני אפרים למה בניו של יוסף פורעים מן עשו. אלא יוסף היו אחיו שונאים אותו שנאמר וישנאו (לאחיו) [אתו] (בראשית ל"ז ד') והפך השנאה לאהבה. ועשו הפך את אהבתו של יעקב לשנאה אמר הקב"ה יבא יוסף ויפרע ממנו: דבר אחר יוסף חטאו לו אחיו וישטמוהו. והיו אחיו סבורים ששוטמם כשם שעשו לו ל ו ישטמנו יוסף (שם כ' ט"ו). ולא עשה להם כן אלא פרע להם טובות תחת רעות יב). אבל עשו כששטמו ליעקב ו י ש ט ו ם ע ש ו ל י ע ק ב (שם כ"ז מ"א) יג) לא עשה לו יעקב כן. אלא אמר לו [על] אותה הברכה אתה שוטניני הרי היא נתונה לך קח נא את ברכתי אשר הובאת לך (שם ל"ג יא) יד). אעפ"כ לא עקר השנאה מתוך לבו. אמר הקב"ה יבא יוסף שעקר השנאה מתוך לבו ויפרע מן עשו שהטמינה האיבה בלבו טו) (מכי לפרים שרשם): ד"א למה יוסף. שעשו לו אחיו כל אותם הרעות. כיון שראה אותם עומדים בצרה לא יכול לכבוש רחמיו עליהם אלא נזלו עיניו דמעות עליהם ולא יכול יוסף להתאפק כ י נ כ מ ר ו ר ח מ י ו א ל א ח י ו ו י ב ק ש ל ב כ ו ת ו י ב א ה ח ד ר ה ו י ב ך ש מ ה (שם מ"ג ל') טז). אבל עשו לא נכמרו (רחמיו) [רחמיו] על אחיו שנאמר על דדפו בחרב אחיו (עמוס ט' י"א) יז):

ו) עיי' לעיל שם אות ק' ובמדרש תהלים קל"ז שם ועיי' כל זה לקמן סוף פיסקא ופי' ל ח ע ש ה לא הסתיק הדבר ועיי' בתרגום יונתן שופטים שם שתרגם כן וכן פרש"י שם ז) כלו' כלפי דוד כאמר וכמו שפי' הרא"ש. מ) כ"כ להגיה. נ) וכן תרגם יונתן שם וכן פרש"י עה"ת. י) וכלפי רומי דרשוהו עיי' בילקוט שם. יא) עיי' במכילתא מס' דעמלק סוף פ"א ובמ"ע שם אות ע"ה ולעיל סוף פ"ב. ומן הקב"ה היה שיכלה יהושע זרעו של עמלק ולא לגמרי אלא יחלוש אותם ויצא אחריו בנימין. יב) ועקר השנאה מלבו. יג) במקרא כתוב את יעקב. יד) כלו' אותה הברכה שאתה שוטיני בה היא כתובה לך. והז"א הגיה ו ע ש ו כששטמו וכו' (ומלת א ב ל השמיט) אלא אמר לו ב ש ב י ל אותם הברכה וכו' וא"ל. ודריש אשר ה ו ב א ת ל ך כלפי ברכת יצחק. טו) הז"א הגיה ש ה ט מ י ן וא"ל. טז) מלות ו ל א י כ ו ל י ו ס ף ל ה ת א פ ק אינם מן המקרא הזה אלא שתפס הדורש בלשון המקרא שם מ"ה א'. יז) עיי' בפרשה ד ל ע י ל אות כ"ג.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

[דבר אחר] מני אפרים (ל"ח) יח) מהו מני אפרים. אלא שמימיו של יעקב היה השבט הזה מתוקן להיפרע מן עשו. אימתי. אלא כשהיה יעקב בא מפדן ארם התחיל עשו מקדים אותו ואת בניו להרוג אותם. וכיון שראה יעקב התחיל מיצר ויירא יעקב מאד ויצר לו (בראשית ל"ב ח'). באותה שעה נגלה הקב"ה עליו ואמר לו הא בנים של רחל עמך ואתה מתיירא חייך הם עתידים להיפרע הימנו בכל שעה שיהא עומד על בניך. כיון שראה יעקב כך עמד והיה משמר לרחל ולבניה. ומן הדבר שעשה יודע אתה שכך הוא אמר לו הקב"ה. שעושה אותם מחנות מחנות שאם יבא עשו אל המחנה [האחת] והיה המחנה הנשאר לפליטה (שם שם ט') יט). והוא עושה אותם ארבע מחנות. ונותן לרחל לפנים מכולם שנאמר וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה (שם ל"ג ב'). אתה רואה שהשפחות היו תחילה ואח"כ בניהם. ואח"כ את לאה וילדיה אחרונים (שם) כ). ואח"כ ואת רחל ואת יוסף (שם). אמר יעקב אם יהרגו כל בניו כא) וישתייר בנה של רחל שאני ניצל על יד בנה של רחל והיה המחנה הנשאר לפליטה כב). ולמה כך אלא שנימנו בני רחל להיפרע מן הזרע הרע הזה מני אפרים שרשם בעמלק כג):

ד"א מני אפרים [וגו'] מהו אחריך בנימן. אמר הקב"ה לעולם אחריך בנימן לתכוע מן זרעו של עמלק. ותדע לך איש מזרעו של עמלק עמד ונזדווג לישראל ולא עמד כנגדו אלא מזרעו של בנימן. ומי היה זה. זה המן הרשע שנאמר גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי (אסתר ג' א'). אמר לו הקב"ה חייך [איש מזרעו] של בנימן מוכן לך לבא ולקעקע את שרשיך. ומי הוא זה. זה היה מרדכי שנאמר איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני (שם ב' ה'):

מני אפרים כך פתח רבי תנחומא בי רבי בשם רבי אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה' גם שניהם (משלי כ' י') מאזני מרמה תועבת ה' (שם י"א א'). מה כתב אחריו. בא זדון ויבא קלון (שם שם ב'). בזמן שישראל שוקלים (מאזני) [במאזני] צדק ובאבני צדק ובמשקלות של אמת אין שום אומה ומלכות שולט בהם. ובזמן שהם נחשדים על המשקל מיד השונאים באים עליהם מאזני מרמה תועבת ה'. ומה כתב אחריו. בא זדון ויבא קלון כד):

יח) כנ"ל להגיה. יט) הז"ח הגיה ש י ע ש ה אומס ממכות וכו' וא"כ. כ) במקלא כחוב ו א ת. כא) נקיע הכי מעוס ביש גדא והז"ח הגיה כל ב כ י י וא"כ. כב) ומ"ל דרק אח העגס והבהמות עשה לב' ממכות אבל בניו חלה לד' ממכות ומתס לך הכחוב כאן וגלה לך אמ"כ. כג) עיי' בב"ר פע"ח בד"ה וישא יעקב אח עיניו מה שדרש ר' לוי שם. כד) הז"ח הגיה ז ה ו ש א מ ר ה כ ת ו ב מאזני מרמה וגו' וכו'. ועל כרחך כל המדרש הזה הוא קטוע לפנינו שאין שום ענין לו למקלא דמני אפרים. ובפסיקתא דפ' זכור הוזכרה פתיחתא זו לזכור את אשר עשה לך עמלק והכי גרים התם. ר' הונא פתח (ובקלת נוקמאות ר' בנייי ב ש ם ר' ה ו נ א ובקלתן ר' חונא) מאזני מרמה תועבת ה' א"ר בנאי בשם ר' הונא אם ראית דור שמידותיו של שקר דע שהמלכות מתגרה בו ומוטלת מה שבידיהם וא"ת כתיב מאזני מרמה מה כתיב בתריה בא זדון ויבא קלון. ואח"כ איתא שם בזה"ל ב ס פ ר א ח ר מ ל א ת י אבן שלמה ולדק מה כתיב בתריה כי תועבת ה' וגו' וקמיך ליה זכור את אשר עשה וגו' ללמדך שאין הקונא בא אלא בעון משקלות ומדות. והדר גרים שם פתיחתא אחרת ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא פתח האזנם במאזני רשע וגו' (מיכה ו') אפשר כן שמדותיו של שקר שהוא זכה אלא ובכים אבני מרמה א"ל לוי אף משה רמזה לישראל מן התורה לא יהיה בביתך וגו' לא יהיה לך בביתך איפה וגו' אם עשית כן דע שהמלכות מתגרה בו באותו הדור וא"ע כי תועבת ה' וגו' וכתיב בתריה זכור וגו'. ובתנחומא דכי תבא העתיקם אלא שג' ר' ב כ א ה פתח מאזני מרמה והרכיבה עם הא דר' ברכיה לפתיחתא אחת עיי"ש. ובאמת פתיחתא דר' הונא כמו שהיא בפסיקתא היא קטיעה. ורק מתוקנת היא קצת ע"י מה שנמצא ב ס פ ר א ח ר. והובאו אלו המאמרים לר' בנאי (הוא ב כ י י הוא ב כ א ה) ולר"ב בשם ר' אבא בלות רבה פ"א עיי"ש. ולפ"ז מלות ב ש ם ר ב י שלפנינו נראה שהם ט"ס. ול"ל אם בשם ר' ה ו נ א או בשם ר' ב כ א י. וכן קטיע הוא עכ"פ קיפא. ואולי שכל

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ד"א [מני אפרים וגו'] זש"ה ובצלעי שמחו ונאספו (תהלים ל"ה ט"ו) בשעה שישראל באים לידי מינות מיד או"ה שמחין ונאספין להרוג אותם ב צ ל ע י ש מ ח ו ונאספו כה). מהו נ א ס פ ו ע ל י נ כ י ם ו ל א י ד ע ת י (שם). בעליית בית נתזה בלוד אמרו כו) כשאני מצלעת הם שמחים ונאספים להתגרות כז). שהם נכים וחגרים כח). יש עושים את הדין כמי שצולע כט). ו כ צ ל ע י [וגו'] ק ר ע ו ו ל א ד מ ו (שם) קריעה אחר קריעה ל). אמרו לו ישראל רבונו של עולם נכים עושים את הדין בצולעים. יושבים ומצפים שאבא לידי הצלע (לנוחו) [לכוא] עלי לא): [דבר אחר] לב) ו ב צ ל ע י ש מ ח ו ו נ א ס פ ו. באהרן ו י ר א ו כ ל ה ע ד ה כ י גוע אהרן (במדבר כ' כ"ט) מה כתיב אחריו. וישמע הכנעני מלך ערד (שם כ"א א') לג). אף בשעה (שילאו) [שיצאו] ממצרים מה כתב על ריב בני ישראל [וגו'] היש ה' בקרבנו (שמות י"ז ז'). ר' יהודה אומר כך אמרו אם אדון הוא על כל האומות כשם שהוא אדון עלינו ב ק ר ב נ ו נעבדנו ואם לאו לא נעבדנו ור' נחמיה אומר מהו היש ה' בקרבנו אמרו אם מספיק לנו מזונות נעבדנו ואם לאו לא נעבדנו: ד"א ה י ש ה' ב ק ר ב נ ו א"ר אבהו אם מרחישים אנו בקרבנו דברים ה י ש ה' בקרבנו והוא יודע מה מרחישים ב ק ר ב נ ו נעבדנו ואם אין לא נעבדנו כמ"ש ו ה ק ר ב והכרעים ירחץ במים (ויקרא ט' י"ג). ראה שמות שהיה בידם. השכינה הייתה סובלת אותם טעונים על עגני כבוד ומוקפין בהם ועמוד הענן מהלך לפניהם ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך (דברים א' ל"א) והם אומרים היש ה' בקרבנו לד). א"ר ברכיה הכהן בי ר' לנבור שהיה מהלך

מאיר מגן דוד עין

הפחיתתא כשתרגנה לכאן מדלגיל ומקומה לעיל גם' דזכור. כה) בילקוט תהילים שם מני' ד"א מדבר בישראל בשעה שישראל באין לידי מ י נ ו ת מיד או"ה שמחים כאספים מהו כאספו וכו'. וילאה שעיקר הנוסחא היא מ י נ ו ת ושינו הנוסחא מעני חמת המליק וכמו שאבאר להלן. כו) בדורו של שמד היתה האסיפה שם ובעלייה זו כיתנו וגמרו שעל ג' עבירות ע"ז ג"ע ופ"ד יהרג ואל יעבור. כדגרסינן בסנהדרין ע"ד ע"א א"ל יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק כ י מ כ ו ו ג מ ר ו ב ע ל י י ת ב י ת כ ת ז ה ב ל ו ד כל עבירות שבתורה וכו'. וכ"ה בירושלמי דסנהדרין פ"ג ה"ז ועיי' בירושלמי שביעית פ"ד ה"ב. ולפי הברייתא דקידושין מ' ע"ב היו שם ר' טרפון ור' עקיבא ור' יוסי הגלילי וזקנים. ושם כיתנו וגמרו שהתלמוד גדול מן המעשה עיי' ספרי דברים פי' מ"א ובמ"ע שם אות ט'. ופי' ב א י ס ל י ד י מ י כ ו ת שבאילו הימים פרצה המינות בישראל לפרוק מעליהם עול התורה ועול מצות. כז) בילקוט שם המאמר קטוע. וג' מהו כאספו עלי כ כ י ס כ ש א כ י נ ו ל ע הם שמחים וכאספין עלי ל ה ת ג ר ו ת ש י ק ר ע ו ולא דמו קריעה אחר קריעה באהרן כתיב וכו'. וילאה שכוונו במלאתם כ ש א כ י מ ל ע ת אל ענין יעקב שנאמר בו והוא לולע על יריכו שדרשו בב"ר פע"ז וינע בכף ירכו נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שהן עתידין לעמוד ממנו ואיזה זה דורו של שמד. כח) למינים קרי להו כ כ י ס. וטעם הענין כ"ל עפ"י מה דגרסינן בברכות י"ז ע"ב אין פרץ שלא תהא פיעתיכו כפיעתו של דוד שילא ממנו א מ י ת ו פ ל. ואין יולאת שלא תהא פיעתיכו כפיעתו של שאול שילא ממנו ד ו א ג ה א ד ו מ י. ואין לוחה שלא תהא פיעתיכו כפיעתו של אליעב שילא ממנו ג מ ז י. בראובותיכו שלא יהא לכו בן לו ת ל מ י ד ש מ ק ד י ם ת ב ע י ל ו ב ר ב י ס. והנה מנו ד' סדיעות דמעכת חלק ואפקו ב ל ע ס ובייאי ת ל מ י ד ש מ ק ד י ם ת ב ע י ל ו ב ר ב י ס. וכבר ידוע מי הים זה. והכי קרי ליה כמי בסנהדרין ע"ד ע"א א"ל יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק כ י מ כ ו ו ג מ ר ו ב ע ל י י ת ב י ת כ ת ז ה ב ל ו ד כל עבירות שבתורה וכו'. וכ"ה בירושלמי דסנהדרין פ"ג ה"ז ועיי' בירושלמי שביעית פ"ד ה"ב. ובלעם קרי ליה בסנהדרין ק"ו ע"ב ב ל ע ס מ ג י ר א. ושם ק"ם ע"א אמרו בלעם מגר בדנלו אחת היה ולכך כיתו לתלמידיו של בלעם נ כ י ס. כט) בחמיה. ומז"א הגיה להתגרות ב י ש מ א כ ב י ס ומ ג ר י ס עושים את הדין ואי"כ. ל) כלו' ולא ד מ ו לא הפסיקו לקרוא ממני קריעה אחר קריעה. לא) וכן הגיה הז"א. לב) כ"כ להגיה. לג) ובמלך היה וכיון ששמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד מיד נתגרה בהם כדאיתא במדרש רבה שם ובספרי במדבר פי' פ"ב ובכמה מקומות. לד) עיי' במכילתא פוף מס' ד' ובמ"ע שם אות כ"ט. ואא דר' אבוהו גרים לה ברבה פוף בשלח בשם ר ב ו ת י כ ו א מ ר ו עיי"ש. ובפסיקתא דפ' זכור תני לה בשם ר ב נ ן וגרים לה התם לאקרא כל הנאמרים אחריך ומשם הועתק בתנחומא דכי תצא עיי"ש. וגרים ברבה ובפסיקתא בדל"י אם ר ב ו ן הוא על כ ל ה מ ע ש י ם כ ד ר ך ש ה ו א

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

בדרך ובנו על כתיפו והיה מוליכו כשוק. והיה הבן רואה דבר של חפץ ואומר לאביו קח לי. והוא לוקח לו. פעם הראשון והשני והשלישי. ובנו על כתפו. בסוף ראה אחד אמר לו ראית לאבא. מיד נטלו והשליכו לארץ. אמר לו כך הדרך. הייתי טוענך על כתיפי ועכשיו אמרת ראית לאבא. כך ישראל היו טעונים על ענני כבוד וכמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו (סס) והם אומרים ה י ש ה' ב ק ר ב נ ו מיד ויבא עמלק (לה). והואיל ומפני חטייא של עונותיהם בא עמלק אומר להם זכור את אשר עשה לך עמלק. לא היה לו לומר כן. אלא זכרו מה שעשיתם ברפידים. ולמה אמר להם ז כ ו ר [וגו']. אלא א"ר אחא לאחד שנכנס בלילה לגנוב ענבים מן הכרם. והיה השומר אוהבו. כיון שצפה אותו השומר ראה שאוהבו היה. מה עשה גירה בו הכלב שהיה עומד שם. עמד ופשרו הימנו. וכשהיה השומר מבקש להזכיר לאותו אוהבו שבא לגנוב ענבים. היה אומר לו. זכור אתה היאך פישרתי הימך את הכלב. כך היה צריך לומר זכרו מה עשיתם ברפידים. מהו ז כ ו ר [וגו']. משמיעם מן הצד (לו). אמר הקב"ה אף על פי שהבעסתם (לזמו) [אותי] ובא הרשע להתגרות (לכס) [בכם] אלא עלי לשרש ביצתו מן העולם מ נ י אפרים שרשם בעמלק (לז):

ד"א שרשם בעמלק זש"ה ויאכלו מפרי דרכם (משלי ז" ל"ז). מה ראה הקב"ה לנהוג עם עמלק במדת אכזריות ת מ ח ה א ת ז כ ר ע מ ל ק (דברים כ"ה י"ט) ו ה מ ת ה מ א י ש ו ע ד א ש ה מ ע ו ל ל ו ע ד י ו נ ק (שמואל א' ט"ו ג'). אלא אמר הקב"ה (הקדיס) [אקדים] לו ממה שעתיד לעשותה. גלוי וצפוי לפני היאך הוא עתיד לגזור מ נ ע ר ו ע ד ז ק ן ט ף ו נ ש י ם ב י ו ם א ח ד (לקמן ג' י"ג) לכך והמתה מאיש ועד אשה (שמואל סס) תמחה את זכר עמלק (דברים סס). למה. ו י א כ ל ו מ פ ר י ד ר כ ם. הוא שכתוב. כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים הפיל פור הוא הגורל להומם ולאבדם ובבואה ל פ נ י ה מ ל ך (לקמן ט' כ"ד וכ"ה) (מ) לפני ממ"ה הקב"ה א מ ר ע ם ה ס פ ר י ש ו ב [וגו] (סס). איזה ס פ ר. כתוב זאת זכרון בספר [וגו'] כי מחה אמחה את זכר עמלק (שמות י"ז י"ד). למה. ו י א כ ל ו מ פ ר י ד ר כ ם ו מ מ ו ע צ ו ת י ה ם י ש ב ע ו (משלי סס). ממה שיעצו וחשבו עלינו (מ). אמר לו דוד רבש"ע עשו בנו מה שאפשר. גינו המילה מה שבחרת בה ושרפו את ביתך ואת תורתך. והכתבת בתורה ואמרת ז כ ו ר א ש ר ע ש ה ל ך ע מ ל ק. את הוי זכור שאין לפניך שכחה. ואם אין אתה מבקש להיזכר מה שעשו בנו. היזכר מה עשו בירושלים יום אשר נכנסו לתוכה ז כ ו ר ה' ל ב נ י א ד ו ם א ת י ו ם י ר ו ש ל י ם (תהלים קל"ז ז'). אמר הקב"ה אני אין לפני שכחה וזכור אני מה עשו. אתם שאתם בשר ודם ואתם שכיחים הוי זכורים מה עשה לכם עמלק כדי שתמחה שמו מן העולם ז כ ו ר א ת א ש ר ע ש ה ל ך ע מ ל ק [וגו'] ת מ ח ה א ת ז כ ר ע מ ל ק. אמרו לו רבש"ע לנו הוא למחות את שמו (מ). אמר להם אין (מא). גלוי וצפוי לפני כשאמסור את עמלק ביד שאול מלככם שעתיד לשייר מזרעו. שהוא חס עליו ו י ח מ ו ל [שאול והעם] ע ל א ג ג (שמואל א' ט"ו ט'). לכך אני מצוה אתכם ת מ ח ה. ואע"פ שחס שאול על אגג אלא בא שמואל והמיתו במיתה משונה ו י ש ס ף ש מ ו א ל א ת א ג ג (סס סס ל"ג). אמר לו אגג במיתה זו הנביאים ממיתים (מב). אמר לו שמואל

ר ב ו ן ע ל י כ ו כ ע נ ב ד כ ו ובתכמומא הוא מסובב עיי"ש. לה) ברבה פ' בשלח ג' לזה המשל קמתא ובקילור עיי"ש ובריש פסיקתא דפ' זכור ברים לה לר' לוי וגרים שם למה היו בני' דומין לא' ש ה י ה ל ו ב ן והרכיבו על כתיפו וכו' השליכו מעל כתיפו ב א כ ל ב ו כ ש כ ו וכו' והרמיבו שם הענין עיי"ש ועיי' מה שכתבתי לעיל פ"ב אות פ"ג. לו) וכענין זה המשל הוא המשל לר' פנחס בפדר"א פמ"ד עיי' לעיל שם ופי' מן ה ל ד שלימו אומר לו בפירוש. לז) ודרים מ כ י כלפי הקב"ה. לח) במקרא כתוב חשב על ה י ה ו ד י ס ל א ב ד ס ו ה פ י ל פור וגו'. לט) בילקוט משלי שם קיצר המאמר עיי"ש ועיי' בתרגום שני לאסתר שתרגם א מ ר ע ם ה ס פ ר כמו שהיא לפניכו. ואולי שנשתנש התרגום שם ברישא דמקרא. וע"ע בילקוט שופטים ר' כ' שסיכה מנגון המאמר וקיצרו כדרכו עיי"ש. מ) בתמיה הרי כתיב כי מחה אמחה וגו'. מא) כלו' כן הדבר. מב) בתמיה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

כאשר שיכלה נשים חרבך (שם). מהו כ א ש ר ש י כ ל ה. אמר לו כשם שעשה עמלק זקינך והשחית את זכרותם והושיב את נשיהם שכולות ואלמנות כ א ש ר ש י כ ל ה [וגו'] כן ת ש כ ל מ נ ש י ם א מ ך (שם). אמר הקב"ה כעה"ז אמרתי להם למחות את שמו של עמלק אבל לעתיד לבא השבט שהכינותי לו הוא פורע ממנו ומשרש כיצתו מן העולם מני אפרים שרשם בעמלק א ח ר י ך ב נ י מ י ן (מנ):

פ"יד

זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר [דבר אל בני ישראל] ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול (במדבר י"ט ב') ט)

ילמדנו רבינו פרה אדומה כשהייתה נעשית אם היה מותר לישראל ליקח מן הגוי ז). כך שנו רבותינו אין לוקחים פרה אדומה מן הגוי כדברי ר' אליעזר וחכמים אומרים לוקחים. ומה טעמו של ר' אליעזר שאמר אין לוקחין פרה אדומה מן עכו"ם. מפני שהעכו"ם חשודים על העבירות ולהחטיא את ישראל ז). א"ר פנחס הכהן בן חמא שאמר בשם רבותינו מעשה היה שנצטרכו ישראל לפרה אדומה ולא היה מוצאים ואח"כ מצאו אותה אצל עכו"ם אחד. הלכו ואמרו לו מכור לנו את הפרה שיש לך שאנו צריכים לה. אמר להם תנו את דמיה וטלו אותה. וכמה הם דמיה בשלשה זהובים או בד' זהובים אמרו לו ואנו נותנים. עד שהם הולכים להביא את הדמים הרגיש אותו העכו"ם להיכן הם צריכים את הפרה. וכיון שבאו והביאו את דמיה. אמר להם איני מוכרה לכם. אמרו לו שמא להוסיף על דמיה אתה מבקש. ואם אתה מבקש אנו נותנים לך כל מה שתבקש. ואותו רשע כל שהיה רואה אותם דחוקים עילה היה עליהם ז). אמרו לו טול לך ה' זהובים והוא לא היה מבקש. טול עשרה טול כ' עד שהגיעו לק' והוא לא היה מבקש. ויש מרבותינו אומרים עד שהגיעו ליתן לו אלף זהובים. כשקיבל עליו ליתנה להם באלף זהובים והתנו עמו והלכו להביא לו הזהובים. מה עשה אותו הרשע. אומר לגוי אחר חבירו. בא וראה היאך אני משחק ביהודים הללו. כלום הם מבקשים אותה ונותנים לי כל הדמים אלא מפני שלא עלה עליה עול. הריני נוטל את העול ונותנו עליה. ומשחק אני עליהם ואטול את מטונם. כן עשה. נטל את העול ונתן עליה כל הלילה. וזה היא סימנה של פרה שלא עלה עליה עול. שתי שערות יש בצוארה במקום שעול נתון. וכל זמן שלא עלה עליה עול שתי שערות זקופות הם. ניתן עליה עול מיד שתי השערות נכפפים. ועוד סימן אחר יש בה. עד שלא עלה עליה עול עיניה שוות. עלה עליה עול עיניה שורות והיא מתחלפת סוזלת ומסתכלת בעול ה). כיון שבאו ליקח אותה ממנו וכל אותו הזהב

מאיר מגן דוד עין

וכי לאוי לכביל להתלבזל כך. ופי' ל ל מ צ מ ש מ ו מ ל וכו' לסוף צמ שמולב ולשון מ ל מ לימו משמש במדלשים כדלך שהיל משמש בגמלל וכ"ה בכמה מקומות. מג) עיי' לכביל לו' ה' ולות ו' ובנקמן שם. מ מ מ " ש הלבה מהמלמלים שהוזכלו כלן הכם בפסיקתל לפ' זבול ומשם הועתקו בתנחומל לכי תלל.

פ"יד מ) בפרשה זו קולין לשבת פלה. ב) כלו' בזמן שביהמ"ק קיים. ג) הבי גרסינן בתמ' פלה פ"ב מ"מ לל"מ לינה כלקחת מן הכותים (כ"מ העכו"ם) וחכמים מכשילים. ובתוספתל תניל עלה לל"מ לינה ניקחת מן העכו"ם. מ"ל מעשה ולקחו מן העכו"ם בלידון ולמל שמו. ל' יהולה לומל משמלין לותה שלל לעבוד בה כל עבולה מ"ל מ"כ לין לבבל סוף מלל הלי הילל בחזקת כשילה. ובע"ז כ"ל ע"מ גלים לה בנוסחל לחלת עיי"ש. ולמלינן שם לבעמים לל"מ לבייב משום לעכו"ם חשולים בלבילעה. וזהו שלמל כלן מ ש ו ל י ם ע ל ה ע ב י ל ו ת. והז"מ הגיה חשולים על ה ל ב י ע ה ול"כ לגלל סתם עבילה בלשון חכמים היל זכות. ופי' ל ה מ ב י ל מ ת י ש ל מ ל היל כלמפלש להלן. ד) כלו' עילה היה עליהם לת הטבל והז"מ הגיה לחוקים ע ל י ו היה מ ע ל ה עליהם ול"כ. ה) לל לילפלים לי והז"מ פי' ע י נ י ה ש ו ל ו ת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

בידם והראו לו הזהב. מיד נכנס והעביר את העול מן הפרה והוציאה להם. כיון שהוציאה להם התחילו מסתכלים בה ורואין את סימנה אותם ב' שערות שהיו זקופות שנכפפו ועוד עינים מן העול שנפלו ו). אמרו לו טול את פרתך אין אנו צריכין לה שחוק באמך ז). כיון שראה [אותו] רשע שהחזירו לו פרתו ויצא ריקם מכל אותם הזהובים. אותו הפה שאמר אני משחק בהם התחיל אומר ברוך שבחר באומה הזו. ונכנס לו לתוך ביתו ותלה את החבל וחנק את עצמו כ ן י א ב ד ו כ ל א ו י ב ך ה' ח). הא למדת שמכל מקום לוקחים פרה בין מישראל בין מגוי. שלא תאמר כתוב בתורה שאין ליקח פרה אלא מישראל אלא אפילו מן הגוי. מניין. ממה שקראו בעניין דבר אל בני ישראל ויקחו אליך וגו' ט):

ילמדנו רבותינו קודם לכמה ימים היו מפרישים כהן השורף אותה מביתו ללשכה שעל פני הבירה. שנו רבותינו שבעה ימים קודם שריפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו ללשכה שעל פני הבירה (פרה פ"ג מ"ה). ואמרינן עלה מה בירה. ר' יוחנן ור"ל. ר' יוחנן אמר מגדל היה עומד בהר הזיתים והיה שמו בירה וריש לקיש אמר כל העיר נקראת בירה שנאמר ולבנות הבירה אשר הכינותי (דה"א כ"ט י"ט) י). ומפני מה לא היו שורפים פר שקרב על גבי המזבח אלא פרה יא). אמר רבי לוי כל מה שהקב"ה רוצה הוא עושה. כשביקש קרא לקרבנות לשון זכר שור או כשב או עז (ויקרא כ"ב כ"ז) יב). וכשביקש קרא הקב"ה להם לשון נקיבה ו י ק ח ו א ל י ך פ ר ה א ד ו מ ה יג). אמרו רבותינו מעשה היה בישראל אחד שהיה לו פרה אחת חורשת. נתמעטה ירו ומכרה לו לגוי אחד. כיון שלקחה הגוי וחרשה (נמה) [עמו] ששת ימים של חול. בשבת הוציאה שתחרוש עמו. ורבצה לו תחת העול. היה הולך ומכה אותה והיא אינה זזה ממקומה. כיון שראה כן הלך ואמר לאותו ישראל שמכרה לו. בא טול פרתך שמא צער יש בה יד) שהרי כמה אני מכה אותה והיא אינה זזה ממקומה טו).

מציעים לכאן ולכאן ו ה י א מ ת ח ל פ ת פ ו ז ל ת שאין העינים מסתכלים בשום אלא בחילוף פעם בזו ופעם בזו ולמז על העלוך ערך פ ל י א. וז"ל הערוך עס בילמדנו ויקחו אליך פרה ו כ ל ש פ ה ה י א מ ז י א ו מ פ ל י א ב ע י נ א. שגלאה שהיא המסופר כאן. ואולי יש להגיה פ ו ז ז ת לשון מפזז ומכרכר. ו) הז"א הגיה ש כ פ ז ל ו ובד"פ איתא ש כ פ י ל ו. ז) דוגמתו במדרש ג ל ו ג ל מ ר ך ב"ר פל"ו קהלת רבה פ"א בפ' כל הדברים יגעים. ח) נקיט לשון המקרא דשופטים ה'. ומעשה זו פייעתא למכמים וכדמסיים. ועיי' בפסיקתא זוטרתא לר' עוביה שהביא זו המעשה בשיכוי ועיי"ש. ט) כלפי ר"א דריש לה דגרסינן בע"ז כ"ג ע"א דתני שילא מ"ט דר"א דבר אל בנ"י ויקחו אליך. בני ישראל יקחו ואין הנכרים יקחו ופרש"י י ק ח ו ימכרו קרי ביה י ק י ח ו. וקמ"ל כאן ד י ק ח ו כמשמעו מכל מקום אפי' מגוי כיון דאיכא למיקס עלה דמילתא ולרציעה לא חייבי כדאיתא בגמרא שם. י) ביומא ב' ע"א גרסינן מאי בירה אמר רבב"ח א"ר יוחנן מקום היה ב ה ר ה ב י ת ובירה שמו ור"ל אמר כ ל ה מ ק ד ש כולו קרוי בירה וכו'. ובירושלמי דפסחים פ"ז ה"ז ג' אר"י מ ג ד ל ה י ה ע ו מ ד ב ה ר ה ב י ת והיה קרוי בירה ור"ל אמר כל ה ר ה ב י ת קרוי בירה וכו'. ומוסקמינו חולקת בהא דר"י ופ"ל ש מ ג ד ל ה י ה ב ה ר ה ז ת י ס והיה שמו בירה. שהפרה היתה כעגית שם בהר המשחה כדאיתא בפרה פ"ג. ופי' כ ל ה ע י ר נקראת בירה בלו' לשבח שעל פני העיר קורין אותה לשבח שעל פני הבירה על שם המקדש העומד בתוך העיר. ואולי יש להגיה כ ל ה ע ז ר ה נקראת בירה ועיי' זבחים ק"ד במשנה ובגמרא שם. יא) בלו' פר דבר שקרב על גבי מזבח אבל פרה איכא קריבה לגבי מזבח. יב) ואף שבשבה ושעירת עזים בכלל לווי הן. יג) הז"א כתב כ ש ב י ק ש ו כ ו' ק ר א לאו דוקא אלא ר"ל זמנין שהשם לוה על הקרבת זכרים ו כ ש ב י ק ש ק ר א ל ש ו ן נ ק י ב ה כל"ל ר"ל שחוקה היא ואין להרהר אחר גזירותיו של מקום עכ"ל. ואין הפירוש הזה עולה עם סגנון לשון המאמר. אלא ע"כ נאמר דבבר ר"ל שאין הקפד בדבר ויכולים לשרוף פר. ואף שהענין מתמיה אי אפשר לי לעקם את סגנון הענין והלשון ועיי' בשמות רבה פל"א שהשתמש בזה הדרוש לדרוש בו המקרא גדולים מעשה ה' וגו'. יד) שמלעערת לחזור לבעלה הראשון. טו) הז"א הגיה ש ה ר י מ כ ה א כ י א ו ת ה וכו' ומ"ל.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אותו ישראל הבין לומר בשביל שכת והיתה למודה לנוח בשבת טז). א"ל בא ואני מעמידה. כיון שבא ואמר לה באזנה פרה פרה את יודעת כשהיית ברשותי היית חורשת ימי החול בשבת היית נינוח יז) עכשיו שגרמו עונותי ואת ברשות גוי בבקשה ממך עמדי וחרשי ומיד עמדה וחרשה. א"ל אותו הגוי אני מבקשך טול פרתך עד עכשיו אני בא ומיסב אחריך שתהא בא ומעמידה יח). על אחת חוץ מזו ומזו (ולאיני) [איני] מניחך עד שתאמר לי מה עשית לה באזנה. אני נתייגעתי בה והכיתי אותה ולא עמדה יט). התחיל אותו ישראל מפייסו ואומר לו לא כשוף ולא כשפים עשיתי אלא כך וכך הסחתי לה באזנה ועמדה וחרשה. מיד נתיירא הגוי. אמר ומה אם פרה שאין לה לא שיחה ולא דעת הכירה את בוראה ואני שייצרני יוצרי בדמותו ונתן בי דעת איני הולך ומכיר את בוראי. מיד בא ונתגייר. ולמד וזכה לתורה והיו קוראים שמו י ו ח נ ן ב ן ת ו ר ת ה. ועד עכשיו רבותינו אומרים הלכה משמו. ואם תמיה אתה שעל ידי פרה נתקרב אדם אחד לכנפי שכינה הרי על ידי פרה היא (טהרתו) [טהרתן] של כל ישראל ממה שקראו בענין ז א ת ח ק ת ה ת ו ר ה כ):

[זאת חקת התורה וגו'] כך פתח ר' תנחומא בר אבא מתהלך בתומו צדיק (משלי כ' ז'). זה היה אברהם ה ת ה ל ך ל פ נ י ו ה י ה ת מ י ם (בראשית י"ז ל'). אשרי בניו אחריו (משלי שם). א"ר אלעזר בשם ר' סימן כל מה שעשה אברהם למלאכים פרע הקב"ה לבניו. הוא אמר ואקחה פת לחם (בראשית י"ח ה') ופרע הקב"ה לבניו הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות ט"ז ד'). הוא אמר והשענו תחת העץ (בראשית שם ד') פרע הקב"ה לבניו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל (ויקרא כ"ג מ"נ). הוא ליוה למלאכים ואברהם הולך עמם לשלחם (בראשית שם ט"ז) והקב"ה ליוה לבניו וה' הולך לפניהם יומם (שמות י"ג כ"ל). א"ר יהושע הכהן בי ר' נחמיה הוא הביא לפני המלאכים מים שנאמר יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם (בראשית שם ד') וכן ו א ל ה ב ק ר ר ץ א ב ר ה ם (שם שם ז') אמר לו הקב"ה היא טהרתם של בניך יהיו נותנים מן אפר פרה לתוך המים ומזים ומטהרים כל):

ויקחו אליך פרה אדומה זה שאמר הכתוב אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ (תהלים י"ב ז'). מהו א מ ר ו ת ה' א מ ר ו ת (טהורות). אלא אמרות ה' א מ ר ו ת בשר ודם אומר דבר ואינו עושה. למה. שאין ספיקה בידו לעשות. ואע"פ שספיקה בידו לעשות ואינו עושה. ואיפשר לדבר הזה כג). היאך. אלא

טז) הז"ל הגיה ב ש ב י ל ש ב ת ש ה י ת ה למודה וכו' ומ"כ. יז) הז"ל הגיה היית כ ו ח ה יח) כלו' וכי קוף דבר יהיה שאחזור אחריך תמיד להעמידה. יט) כלו' וחוץ מזה שאיני נוטלה על דבר אחד איני מניחך והיא שתאמר לי וכו'. כ) עיי' בסדר הדורות ערך ר' הונא בר תורתא וערך ר' חניכא בר תורתא וערך ר' יוחנן בן תורתא. ובתוספת ישנים יומא ט' ע"א גרסי הכא ר' י ה ו ד ה ב ן ת ו ר ת א ועכ"פ היה ג"כ מקום שהיה שמו ת ו ר ת א עיי"ש. כא) עיקרו של מדרש זה כבר שנוי הוא במכילתא בפתיחתא דבשלח על וה' הולך לפניהם יומם. ללמדך שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו אברהם לוה וכו'. ומכה התם יותר ממה שמכה כאן. והשיב הנאר והשליו בזכות המים והבקר. וכ"ה באריכות ובהרחבת ענין בתוספתא דקטנה פ"ל ועיי' ב"מ פ"ו ע"ב. ובב"ל פמ"ח הרחיב ר' אלעזר ב ש ם ר' ש י מ א י (הוא ר' ש י מ ו ן דהכא) את הענין. אמר הקב"ה לאברהם חייך שאני פורע לבניך ב מ ד ב ר ו ב י י ש ו ב ו ל ע ת י ד ל ב א. ומכי התם ג"כ טפי מדהכא. והועתק בקהלת פי"א בפ' שלח לחמך אלא דשם איתא ר' א ל ע ז ר ב ר' ש י מ א י פתח. וכראה שהוא ט"ס וצ"ל ב ש ם ר' ש י מ א י. ובמדבר רבה פי"ד דרש לה על מי הקדימני ואשלם ושם איתא א"ר א ל ע ז ר ב ר' ח י י א וכראה שהוא ג"כ ט"ס. ועיי"ש שכבר היה לפניו המדרש דקהלת ובשמות רבה פכ"ה דרשו ר' חנין בפ"י מה שהוא במכילתא והיא סמכו ג"כ למקרא מתהלך בתומו צדיק. ודרשת ר' יהושע הכהן לא הוזכרה שם אבל כענין זה כדרש בתנחומא פרשת וירא עיי"ש. כב) כלו' ואפשר ג"כ שאינו עושה לענ"י שספיקה בידו לעות ומפרש לה ה א י ך דבר זה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מפני שבשר ודם הוא עובר כג). אומר היום שהוא עושה דבר. ואינו עושה אלא ישן ולא עמד כד). בטל אותו דבר שאמר לעשות. נמצאת בטל דברו ומאמרו. מפני שהיום הוא כאן ומחר איננו. היום חי ומחר מת. אבל הקב"ה מאמרו מאמר. דברו דבר. וגוזר ועושה. למה מפני שהוא חי וקיים לעולם: אמר ירמיה ה' אלהים אמת. למה כל מה שהקב"ה מדבר הם דברים של אמת. מפני שהוא חי וקיים לעולם. וה' אלהים אמת (ירמיה י' י'). למה. מפני שהוא אלהים חיים ומלך עולם (שם) הוי אמרות ה' אמרות כה): טהורות מהו טהורות. אלא כל מאמרו של הקב"ה בקדושה ובטהרה. אתה מוצא בשעה שנתחייב דורו של נח שהביא מבול עליהם. אמר הקב"ה לנח. נח נתחייב דורך כלייה ואני עתיד להחריב את העולם. ואעפ"כ עתיד אני להסיב על עולמי ברחמים ולהפרותו ולהרבותו. מניין הוא פרה ורבה. אלא עמוד עשה את התיבה וקח לך מכל מין ומין לתיבה. שבשעה שתצא מן התיבה יהא לעולם מוכן להתקיים ומוכן להפרות ולהרבות מכל הבהמה הטהורה וגו' (בראשית ז' ג'). ומהו אומר על הבהמה טמאה מן הבהמה אשר לא טהורה היא (שם). א"ר יוחנן עקם הקב"ה כמה מקראות ומן הבהמה אשר לא טהורה היא. למה כל היגיעה הזה וכל התוספות האילו. לא היה צריך לומר אלא ומן הבהמה הטמאה. אלא שלא להזכיר דבר של טומאה. אלא הכל בקדושה ובטהרה הוי אמרות ה' אמרות טהורות כו). א"ר יהודה בי ר' מנשה אף בשעה שביקש הקב"ה ליתן למשה סימני בהמה וחיה הטמאות והטהורות כז). מהו [אומר] כל מפרסת פרסה ושועת שסע פרסות [מעלת גרה] (ויקרא י"א ג') אם

מאיר מגן דוד עין

כג) כלו' שהוא חולף ועובר מן העולם. כד) כלו' שמת. כה) פתיחתא זו ליתא לה בפסיקתא ושם ג' ל' תכמוס בר חנילאי פתח למרות ה' וגו' כלום למרות ה' הוי למרות לבב למרות בשר ודם איכן למרות. אלא בהוג שבעולם מלך בשר ודם נכנס למדינה ובני המדינה מקבלין אותו אמר להם למחר אני בונה לכם (בימבוסיאות) [דימוסיאות] למחר אני בונה לכם מרחצאות למחר אני מכניס לכם את המים יש לו ולא עמד היכן הוא והיכן אמרותיו אבל הקב"ה אינו כן אלא וה' אלהים אמת ולמה הוא אמת א"ר לוי (כ"א א"ר אבון) לפי שהוא אלהים חיים ומלך עולם. והועתק בתנחומא פ' חקת וקיצעוהו קלת עיי"ש. והועתקה פתיחתא זו ג"כ ברבה פ' חוקת אלא שקיצעו שם כל זה הדרוש. ונמצא כל זה לר' תנחום בר חנילאי בויקרא רבה פ' אמור כעין שהיא בפסיקתא עיי"ש. ובתנחומא פ' אמור התחיל בו ג"כ וקיצעו עיי"ש. ועיי' לקמן אות מ'. ודרוש וה' אלהים אמת היא שם לר' אבין וכ"ה בויק"ר בפ"ו ובירושלמי ריש מנהדרין לר' בון עיי"ש. כו) פי' כמה מקראות וכו' שהם ב' מקראות ב' וח'. ובפסיקתא ג' לה הכי אמרות עהורות ל' יודן בשם ר' יוחנן ור' ברכיה בשם ר' אלעאי (כ"א אלעזר) ור' יעקב דכפר חכין ואמרו לה בשם ר' יהושע בן לוי מלינו שעיקם הקב"ה שתים ושלש תיבות בתורה כדי שלא להוציא דבר עומאה מפיו הה"ר ומן הבהמה אשר אינכה עהורה ולא אמר מן הבהמה הטמאה. ובתנחומא פ' חקת קיצע והעתיק אמרות עהורות ל' יהושע בן לוי אומר מלינו שעקם וכו'. וכ"ה ברבה חקת שם אלא שברבה הוסיף ג"כ פסוק ב'. ובויקרא רבה פכ"ו שתי נוסחאות בזה המאמר. וה"ג התם ר' יודן בשם ר' יוחנן ור' ברכיה בשם ר' אלעזר ור' יעקב דכפר חכין ואומרין לה בשם ריב"ל מלינו שעיקם הקב"ה ח' אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו שנאמר ומן הבהמה אשר אינכה עהורה. וב מקום אחר (כלו' בנוסחא אחרת וכן פי' בעל עץ יוסף) עקם שתים ושלש תיבות כדי שלא להוציא דבר של עומאה ומתוך פיו הה"ד ומן הבהמה אשר לא עהורה היא אשר עמאה היא מלינו אומר אלא אשר לא עהורה היא. ובנוסחא ב' כן היא בב"ר פל"ב אלא דהתם ג' ור' יעקב דכפר חכין בשם ריב"ל ונראה שהוא ט"ס. והנהו ואמרי לה אולי שהם הבבלים שכן גרסינן לה בבבלי מסמים ג' ע"א בשם ריב"ל בתם ובנוסחא א' דויקרא רבה עיי"ש. ובמדרש תהילים י"ב העתיק כמו שהיא בתנחומא דפ' חקת. והשתמשו דרשנים מאומרים בדרוש זה. בתנחומא פ' וישלח דרשו בו מקרא דלא יגורך רע עיי"ש. ובמדרש תהילים מזמור א' דרשו בו מקרא בלדק כל אמרי פי. והשמיטו שמות הדרשנים הראשונים עיי"ש. והנה כיון שר' אלעזר תלמידו הוא של ר"י נראה שעיקר הדרוש הוא מר' יומנן וכמו שהוא לפנינו. כז) הקפיד

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

בשנים האילו הרי זו טהירה ומותרת לאכילה שנאמר אותה תאכלו (שם). הרי סימני הטהורה. ואחר כך הוא בא לסימני הטומאה ואומר סימנים אך את זה לא תאכלו מעלי הגרה ומפרסי הפרסה [וגו'] (שם שם ד' עד ח') כך פורט כל אחד ואחד בפני עצמו. א"ר יהודה בי ר' מנשה הגמל והחזיר והשפן והארנבת הוא מטמא כאן והואיל שבא לאוסרו על ישראל יתחיל מן סימני הטומאה שלהם. כך היה ראוי. ואינו כן. אלא מה הוא עושה מתחיל בסימני הטהרה שלהם. שניין. את הגמל כי מעלה גרה הוא (שם) הרי סימן של טהרה שיש בו ואה"כ מהו אומר פרסה לא יפרים (שם) כמ). כך את החזיר. היה צריך לומר כי איננו מעלה גרה והוא אינו אומר כן אלא ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא [וגו'] והוא גרה לא יגר (שם). כך את הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה. לא היה צריך לומר כן [אלא] כי איגם מפריסים פרסה ואח"כ וגרה הם מעלים. ואינו אומר כן. אלא פתח בטהרה כדי שלא יוציא דבר טומאה מפיו. הוי אמרות ה' אמרות טהורות כט): מהו כסף צרוף. אלא כשם שהכסף צרוף נכנס לכור ומצרף ומסתונן עד שהוא עומד ביופיו כך היא התורה מסתוננת ומזוקקת ארבעים ותשע פנים: מזוקק שבעתים. (תהלים י"ב שם) מהו מזוקק שבעתים. א"ר יוחנן בן פזי שהתורה נדרשת ארבעים ותשע פנים ל). ואף הפרשה זו מזוקק שבעתים יש בה ארבעים ותשע טהרות. כיצד. אלא יש בה שבע פרות לא) [ושבע שריפות] לב) ושבע הזיות לג) ושבעה כהנים לד) [ושבעה] טמאין לה) ושבעה טהורים לו) ושבעה

מאיר מגן דוד עין

עב. לטמרות טהורות. כח) במקלא כתוב ופרקה לינקו מפרים. כט) קירק קדל הכתוב כדי לכלול שפן וארנבת כלחת. ובפסיקתא ג' לה הכי ל"ל יודן בן מנשה לף כשבא לפתוח להם בסימני בהמה טמאה לא פתח לנא בסימני טהרה שכ' לח הגמל כי מעלה גרה הוא ולא כתיב כי לא מפרים פרסה. והוענתק כן בתנחומא דחוקת לנא דג' התם ל"ר יודן קתם. ובפ' ישלא נקע לה קתנא ושינה לח סגנון הלשון עי"ש. ובדבה חוקת הוענתק כמו שהביא בתנחומא. וכמו שהוא בפסיקתא כ"ה בדבה ויקרא לנא שמפיים שם ובן הארנבת ובן החזיר. וכ' שהיא מקטיעת הסופרים. וכ"ה בב"ר פל"ב. ובמדרש תהילים ל' השתמשו בו לדרוש בפתיחת ספר תהילים שלא פתח בו לדור הלים לשר הלך וגו'. ל) עיי' לקמן לות ע"ח. לא) ויקחו לליך פרה. ושרף לת הפרה. לל תוך שריפה הפרה. ולקף לים טהור לת לשר הפרה. וכבם הלקף לת לשר הפרה. ולא כמלאו במקרא כ"א ה'. וכ"ל שהוסיפו שכים מן התרגום שבפסוק ז' וכבם בגדיו הכהן הפרה. ולא כמלאו במקרא כ"א ה'. וכ"ל שהוסיפו שכים מן התרגום שבפסוק ז' וכבם בגדיו הכהן תרגם יונתן וילבש לבושי כהנא דיכבס ית מ ו ר ת א. ובפסוק ח' והשרף לתה יכבס בגדיו תרגם וכהנא דמתעסק ביקדתא ילבש לבושי. ובלי ספק שכשמע מלת מ ו ר ת א בדפוסים ול"ל דמתעסק ביקדתא ד מ ו ר ת א וכמו שהוא לעיל פסוק ו' ויעלוק לבו יקידתא דמורתא. לב) כל"ל וכן הגיה הז"ל וז' שריפות הם עורה בשרה דמה פרשה עץ ארז לזוב ושני תולעת (בביאור הגל"א על התורה) שהרי לא כמלאו במקרא רק ה' ושרף לת הפרה. על פרשה ישרף לל תוך שרפת הפרה. והשורף לותה. מעבר שרפת המעלתה. והמייתן לפ' פרה לא תביב ש ר י פ ו ת ומעייל מ ב י ל ו ת. ויקר הזיות טבילות וכיבוסים שבעה ופרות וכהנים טהורים וטמאים שבעה. לג) שכן כתוב והזה וגו' מדמה שבע פעמים. לד) פירשו המפורשים שכמלא מלת כ ה ן כך במקרא. ומתם לותה לל לאלעזר הכהן. ולקח לאלעזר הכהן. ולקח הכהן עץ ארז. וכבס בגדיו הכהן. וטמא הכהן. וכבר לאמרו בפסיקתא ובדבה ותנחומא ולם ילמד לך לדם חקרים הן לאמר לו לף משה ולהרן בכלל. ולי כלתה שפירושו שבעה כהנים כתעסקו בה והיא ג"כ עפ"י התרגום יונתן. שמשה ולהרן יקחו לותה ויתנו לותה לאלעזר מגן כהנא הדי ג'. וכהנא לוחרן יכום (שם ג') ויוקד כהן לוחרן (שם ה') ויקב כהן לוחרן בקעתא (שם ו') ויכנום גבר כהין דכי (שם ע'). לה) כל"ל וכן הגיה הז"ל והכהו ז' טמאים הם לפי שכל העוסקים בפרה מתחלה ועד סוף טמאים ולילו הם הטוחנו והמזה מדמה הטורפה והמשליך עץ ארז וכו' והלוקף לת עפרה והם ה' ועוד ל' מה שמפורש עליו בתורה ומזה מי הנדה וגו'. והשביעי הוא מה שכיבו בבגדו מליעה ל"ג ע"ל המשמר לת פפרה מכמא בגדים. לו) שכל לילו השבעה העוסקים בה לריכים להיות

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

כבוסים לז). ולא עוד אלא כיון שהיו מבקשים לשרוף פר החטאת מה היו עושין מזין עליו כל שבעת הימים ושבעה הזיות בכל יום לח). הוי נמצאת אומר ארבעים ותשע הזיות מ ז ו ק ק ש ב ע ת י ם. ולמה כך. אלא כשם שהתורה נדרשת בארבעים ותשע פנים לט). (ולמ) [אף] זו יש בה ארבעים ותשע פנים שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה מ):

[ד"א זאת חקת התורה] אמר רבי אחא בשם רבי יוסי בר חנינא בשעה שעלה משה למרום מצא להקדוש ברוך הוא עוסק וספרו בידו. ועוסק וקורא הפרשה זו. בפרשת פרה אדומה ז א ת ח ו ק ת ה ת ו ר ה. ולמה. אמר הקדוש ברוך הוא איני עוסק אלא (בטהרתו) [בטהרתן] של ישראל. מניין. פ י צ ד י ק י ה ג ה ח כ מ ה ו ל ש ו נ ו ת ד ב ר מ ש פ ט (תהלים לז ל) פי צדיקו של עולם. י ה ג ה ח כ מ ה הוגה בתורה. באיזו תורה בזאת חוקת התורה מא):

ד"א זאת חוקת התורה אמר שלמה כל זה נסיתי בחכמה (קהלת ז' כ"ג) בכל חכמה ובכל דעה שבעולם כ ל ז ה נ ס י ת י ב ח כ מ ה. ואחר כך חזר בדבריו ועבר על דעתו הראשונה ואמר א ח כ מ ה ו ה י א ר ח ו ק ה מ מ נ י (שם). מה ראה שלמה לומר כן. אלא אמר שלמה בכל פרשיות של תורה ובכל עמקי החכמה נכנסתי ועמדתי עליהם כ ל ז א ת נ ס י ת י ב ח כ מ ה. ומהו שהוא חוזר ואומר א מ ר ת י א ח כ מ ה. אלא על הפרשה זו צווח א ח כ מ ה. ושמא תאמר שמשהיה נדול ונכנס (בבינה) [בבינה] מב) ונכנס בשנים (למן) [ניתנה] לו החכמה. לאו. אלא (שהוא) [בשהוא] נער

מאיר מגן דוד עין

טהורים. לז) שכל לילו השבעה טעונין כיבוס בגדים ועיי' בביאור הגר"א עה"ת סנקלא לדרת לליהו שפירש הענין בדרך לחר. והעתיקו מהרז"ו ובעל עקף יוסף ברבה ב' מקת. לח) משנה במס' פרה פ"ג מ"ל ומזין עליו כל שבעת הימים מכל מטלות שהיו שם ועיי"ש משנה ה' לא מלאו משבע וכו'. וס"ל דבכל יום היו מזין עליו משבע מטלות. לט) עיי' לקמן לות ע"ח. מ) בפסיקתא לחר הדרוש ד ל מ ר ו ת ט ה ו ל ו ת הוא דורש (בלריכות דברים הרבה) המקרא שלאחריו ל ת ה ה' ת ש מ ר ס ו ג ו' (ודרוש כסף לרוף וכו' ליתא שם) ולח"כ מתחיל ר' מ כ י ן בר פזי (הוא ר' מכין הוא ר' יוחנן) פ ת ר ק ל ח בפרשת פרה שיש בה משבעה שבעה. שבע פרות שבעה שריפות שבעה הזלות שבעה כבוסין שבעה טמאים שבעה טהורים שבעה כהנים ואם יאמר לך לדם מפיליס הן לאמר לו לף מעה ולהרן בכלל שנאמר וידבר וגו' לל מעה ולל להרן וגו'. והועתקה כל הפסיקתא כולה בתנחומא דחוקת ובדבה דחוקת. אלא שהיא שם קטוע ריש וכמו שרמזתי ע"ז לעיל לות כ"ה. וכן כל הדרוש כולו בדבה פ' לאור. ושם ליתא הא דר' מכין בן פזי אלא מסיים שם הבי א"ר תנחום בר חנילאי ב' פרשיות הכתיב לכו מעה בתורה והן טהורות וע"י מי כתבו ע"י שבעו של לוי שכתוב כסף לרוף בעליל לארץ וכתיב ויעב מלרף ומעהר כסף ועהר את בני לוי וזקק לותם ולזו זו פרה לדומה ופרשת המת. ונדחקו המפורשים לבאר שם ענין המדרש. לבל במדרש תהילים י"ב הגי' א"ר תנחום לאמר הקב"ה ש ת י א מ י ר ו ת לאמרתי לך וטהורות הן ו ל מ י כ י ת ן לשבעו של לוי לותו שכתיב בו ויעב מלרף ומעהר כסף ולזו זו פרשת המת מ מ ו ר מל הכהנים בני להרן ו א מ ר ת עליהם. ועיי' בילקוט חוקת ושם ג' ר' יודן בשם ר' יוחנן ור' ברכיה בש"ר א ב א ור' ע ק י ב א בשם ריב"ל מלינו שעיקם וכו' ר' מ כ ן ב ר פ פ י פתר קליא וכו' והוא ע"ם. וג' לה כמי בפ' לאור אלא שקיעעו שם. וע"ע שם בתהילים ושם ג' ר' ש מ ע ו ן בן פזי פתר קליא וכו'. וכרלה שעיקרו הוא ר' י ו ח נ ן והוא מ כ י ן. א מ א " ע עפ"י דרכיו למדנו שר' מכחום בר מנילאי עציל בה פתיחתא לפרשת המת שהיא פרשת לאור אל הכהנים. ועיקר הנוסחא בסיום דבריו היא כמו שהיא במדרש תהלים. והעתיק בעל הפסיקתא לת דבריו והשמיט לת סיומן והשלימן עם מדרשו של ר' מכין בן פזי כדי להמשיך הענין אל פ' פרה. והעתיקו לחריו התנחומא והרבה. וע"י זה שיכה ליזה מעתיק סיום הלשון בויקרא רבה. והדורש שלפניכו כשתמש במדרשו של ר' תנחום והשמיט מדבריו כל מה שאין לו ענין עם פרשת פרה ושיכה כל סנגון דרשתו וע"כ לא הזכילו ועשה דרוש שלם כאות אל ענין הפרשה. מא) כנ"ל להגיה שהוא דרוש בפ"ע ואין לו ענין עם דרוש שלמעלה. מב) כנ"ל להגיה והז"א השמיט ב' מלות אלו.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

(כיתן) [ניתנה] לו החכמה שנאמר ויתן (ה' החכמה) [אלהים חכמה] לשלמה [ותבונה הרבה מאד] ורוחב לב (מלכים א' ה' ט'). מהו ו י ת ן א ל ה י ם ח כ מ ה ל ש ל מ ה ו ת ב ו נ ה. א"ר יוחנן בשם ר' שמעון בן יהוצדק למה הדבר דומה למלך שהיה לו אוהב והיה המלך אוהבו יותר מדי. (מי) אמר לו שאל לך פרוקפי ואני נותן לך כל מה שתשאל לפני (מג). אותו האוהב היה פיקח הרבה. אמר מה פרוקופי אשאל מן המלך. אם אומר שיעשה לי אסרכוס. היא היא שיוצאה בידי (מד). ואם אומר לו שיעשה אותי דוכס. היא היא שיוצאה בידי. אלא הריני שואל דבר שכל הדברים טפילים לו. הכבוד והפרוקופי טפלים לו (מה). אמר לו. מרי הואיל שהנסת את לבי ואמרת לי שאשאל (לך) לפניך. שואל אני לך שתשיאני את בתך (ומנעפה) [ושאיעשה] חתנך. אמר לו הייך כך אני עושה. כן כשנגלה הקב"ה ואמר ש א ל מ ה א ת ן ל ך (מלכים א' ג' ה' ודה"ב א' ז'). אמר שלמה מה אשאל. [אשאל] כסף והזהב [היא] היא שיצאה בידי. אשאל כבוד היא היא שיצאה בידי. אמר שלמה רבון העולמים חכמה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע. אמר לו הקב"ה הואיל ששאלת את החכמה חייך כל הדברים טפלים לחכמה ה ח כ מ ה ו ה מ ד ע נ ת ו ן ל ך ו ע ו ש ר ו נ כ ס י ם ו כ ב ו ד א ת ן ל ך (שם שם י"ב). ו י ת ן א ל ה י ם ח כ מ ה ל ש ל מ ה ו ת ב ו נ ה שנתן לו את החכמה מתנה (מו): ויתן אלהים חכמה לשלמה [וגו'] ורוחב לב כחול אשר על שפת הים (מלכים שם). מהו כ ח ו ל. אלא שהיתה חכמתו של שלמה כנגד כל ישראל שנמשלו כחול שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים (הושע ב' ל'). כיצד. החכמים יש בהם דעת לפי זקנתם. הסופרים יש בהם דעת. בני תורה יש בהם דעת. כל אחד ואחד יש בו דעת. ואם תקים את כל ישראל ותעמידם לעבר אחד ותעמיד את שלמה לעבר אחד. שקולה היא חכמתו של שלמה כנגד כל ישראל. הוי כ ח ו ל (מז): ד"א מהו כ ח ו ל א"ר לוי אילולי שהחול הזה מקיף את אוקיינוס ועשוי (לה) [לו] סייג היה עולה אוקיינוס (והליף) [ומציף] את כל העולם ומחריבו. אלא שהחול עומד לפניו כטיכוס וכחומה ואינו מניח [לו] לעלות על העולם. כך היתה חכמתו של שלמה מקפת אותו כטיכוס וכחומה וכחול שמקיף את הים (מח). למה. אלא בשעה שהיה אדם מבקש לעשות דבר שלא כהונן ואין חכמתו מקפת יצרו ועומדת

מג) פ ר ו ק פ י בלטון יון גדולה וכבוד (בערוך ובמוסיף). מד) כלו' אין בידי אלא זו. מה) ל פ ר כ ו ס של המדינה בערוך ערך לפרכוס. ודוכס שר. ופי' המוסיף בערוך ד כ ו ס דוכוס בלטון רומי של לבא. ולפרכוס בלטון יוני של הפרשים. מו) פתיחתא זו דכל זה כפימי בחכמה היא ג"כ בפסיקתא. וכ' י ל מ ק פתח בה התם. ומשם הועתקה בתנחומא ובדברה דפ' חוקת. והוא דרוש ליתא שם בפסיקתא ובדברה אלא מתחיל הדרוש מן כ מ ו ל ה י ס. אבל בתנחומא שם העתיק הדרוש שלפנינו אלא שעיכה והרמיב ותיקן מגנון הלשון שלפנינו עיי"ש. ובילקוט מלכים שם העתיק המאמר מהפסיקתא רבתי וקיצר קצת בלשונה. ושם גרים הריני שואל דבר שכל הדברים טפלים לו ה כ ס ף ו ה ז ה ב ט פ ל י ם לו א"ל מרי הואל והנסת לבי שאשאל ל פ נ י ך שואל אני לך שתשיאני את בתך ו א ע ש ה חתנך וכו'. והוא ג' בשם ר' ש מ ע ו ן ב ן ש ש ר' ש מ ע ו ן ב ן ה ל פ מ א בגליונות שהיה גדל בביתו של מלך א"ל המלך שאל מה אתן לך אמר הבליטום אם שואל אני כסף וזהב הוא נותן לי אבנים טובות ומרגליות הוא נותן לי אמר הריני שואל בתו של מלך והכל בכלל כך בנבעון וכו'. א מ א " ש בפ"י הדברים אמו למידים שהרבה והתנחומא לא העתיקו זה מזה. אלא הרבה העתיק מהפסיקתא. והתנחומא העתיק משתי הפסיקתות והרכיב הדברים. ולהפסיקתא מקור אחד ולשה"ש רבה מקור אחר. ושם הדורש הראשון היה ר' שמעון. ואליבה ר' שמעון שמעונו אין להכריע. מז) בתנחומא ג' לה הכי כחול וגו' ל ב כ ן א מ ר ו מלמד שהיתה חכמתו של שלמה שקולה כנגד כל ישראל כמשלי כחול שכ' והיה מספר וגו' כילד החכמים יש בהם דעת ו ה ז ק נ י ס יש בהם דעת והילדים יש בהם דעת והן מחולקין זה מזה ואם יעמדו כל ישראל נגד אחד ושלמה נגד א' חכמתו גדולה משלהן. ואולי יש להגיה לפנינו החכמים יש בהם דעת ה ז ק נ י ס יש ב ה ם ד ע ת הסופרים וכו' ועיי' לקמן אות מ"ט. מח) נ י כ ו ס כותל עיי' בערוך ובמוסיף ערך טכס ועקב.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

בפניו כחומה הזו. כל רע מצוי בתוכו. אמר שלמה למה"ד לעיר שהיא עשויה פירצות ואין לה חומה עיר פרוצה ואין חומה איש אשר אין מעצור לרוחו (משלי כ"ה כ"ח). והעיר אשר היא פרוצה כל דבר רע יש (לה) בתוכה. הליסטין נכנסים בתוכה. היה רעה נכנסת לתוכה. כך [כל] מי שאין חכמתו מקפת את יצרו כמה דברים הוא עושה שלא כהוגן. כמה מריבות הוא עושה עיר פרוצה איש אשר אין מעצור לרוחו. אבל שלמה כשהיה מבקש לעשות שלא כהוגן. מה היה עושה. היתה חכמתו עומדת בפני יצרו כשם שהחול עומד בפני אוקיינוס ורוחב לבבו חול אשר על שפת הים (מ"א ה' מ"ט): ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם (מלכים ס"ס). מהו חכמת בני קדם. אלא שכל בני קדם בקיאים במזל והכמים בכל דיעה באיסטרוגילא. בא וראה מה הייתה חכמתו של שלמה שנצחה דעתו וחכמתו חכמתם של בני קדם. הוי מחכמת כל בני קדם (מ"ד): ומכל חכמת מצרים (מלכים ס"ס). מה חכמה נמצא במצרים. אלא בשעה שהיה שלמה עסוק ובנה בית המקדש שלח אצל פרעה מלך מצרים ואמר לו שלח לי אומנים הרשים ובנאים לבית המקדש. מה עשה פרעה מלך מצרים. כיון שקיבל כתביו שלח וקרא לכל הרטומיו ומכשפיו. אמר להם ראו לי בכשפים מי עתיד למות בשנה זו מן האומנים האלו. ואני בא עליו בתרעומת ואומר לו תן לי דמיהם מן האומנים שהרגת. מיד הביאו לפניו בני אדם שהיו להם למות באותה שנה. עמד פרעה ושילחם לשלמה. כיון שבאו אצל שלמה נסתכל בהם וראה אותם שהן עתידים למות. והוא עומד ומחזירם לו וכותב לו בידם אם לתכריכין היית צריך לא היה צריך לך (מ"ה). הרי תכריכים וארונות. לך קבור את מתיך. ונתן להם תכריכים ושלחום. הוי מכל חכמת מצרים (מ"ו): ויחכם מכל האדם (מלכים ס"ס) זה אדם הראשון. ומה הייתה חכמתו של אדם הראשון. אלא בשעה שבקש הקב"ה לבראות אדם הראשון נמלך במלאכי השרת אמר להם נעשה אדם. אמרו לפניו רבון העולמים מה אנוש כי תזכרנו וגו' (תהלים ח' ה'). אמר להם אדם זה שאני מבקש לבראות בעולמי חכמתו מרובה משלכם. מה עשה. כינס כל בהמה חיה ועוף והעבירם לפניהם. אמר להם מה שמותם של אילו. ולא היו יודעים. וכיון שברא אדם הראשון כינס כל בהמה חיה ועוף והעבירם לפניו. אמר מה שמותם של אילו. אמר. לזה נאה לקרותו שור

מט) בפסיקתא ג' לבולא הכי ר' יצחק פתח את כל זה כמיתי בחכמה (קהלת ז') ויתן אלהים חכמה לשלמה וגו' כחול אשר על שפת הים ר' לוי ורבנן דבנן אמרי מלמד שכיתן לו חכמה כנגד כל ישראל ור' לוי אמר מה החול גדר ליס כך היתה חכמתו גדר על שלמה מתלא אמר דעת קנית מה חסרת דעת חכרת מה קנית עיר פרולה וגו' כעיר פרולה שאין בה חומה כן איש אשר אין מעצור לרוחו. וכן הועתק ברבה חזקת ובדבה קהלת פ"ז אלא דשם ליתא ר' יצחק פתח (לפי שנכדר עכ המקרא) ושבק התם מקרא עיר פרולה וגו' ובתחומא חוקת העתיק עפ"י ג' הפסיקתות אלא שקיצר קצת בענין עיי"ש. נ) בפסיקתא גרים לה הכי מחכמת בני קדם מה הייתה חכמתן של בני קדם שהיו יודעים במזל ובערומים בעיר וכו'. והועתק כלו כן בתנחומא ובדבה שם. אלא שבדבה חסר אלת במזל. וכן הועתק משם בקהלת רבה פ"ז אלא דשם הגי' יודעים במזל וקסמין בעומות ובעומים בעייר. ועיי' בדר"ק מלכים שם ובדמב"ן עה"ת דברים י"ח ט' שחכמי העומות יקראו בלשון ערב טימלין. ובערוך עשה מזה ב' ערכין. בערך א' העתיק הפסיקתא וגירסתו ובעומים בעייר אלי בעיירי אסטרלוגין היו. ואח"כ בערך ב' העתיק המדרש חכמת עיירין ופירוש שבלשון ישמעאל קורין לכוף עיירי. והמוסיף העיר שיותן תרגם והוא כחש יכחש בו והוא מעיירא הוה מעיירי ביה. ועיי' במתורגמן ערך עיר. וירא שהשתמשו בחלת עיירי לכל מיני הניחוש. ואיסטרוגילא כראה שליל אסטרלוגיא עיי' בערוך ערך אסטרולוג. וירא שמיחסו באיסטרלוגיא כל מיני הניחוש. ומשזות הכוכבים כיצו אסטגניות או אלעגניות. נא) לכל זה העורה לשלמה אלי. ואולי שנקבעה כאן אלת לזה. נב) גם זה הוא בפסיקתא שם. והועתק כן בדבה חוקת וקהלת שם. ובתנחומא שם העתיק מב' הפסיקתות עיי"ש. והתם ג' לפה בדום הקודש

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ולזה נאה לקרותו ס ו ס ולזה ג מ ל ולזה נ ש ר ולזה א ר י ה ההי"ד ויקרא האדם שמות לכל [וגו'] (בראשית ב' כ'). אמר לו ואתה מה שמך. אמר. א ד ם. אמר לו למה. אמר לו מפני שנבראתי מן ה א ד מ ה. אמר לו ואני מה שמי. ה'. אמר לו ולמה. שאתה א ד ו ן על כל מעשיך. א"ר אחי אמר הקב"ה אני ה' הוא שמי (ישעיה מ"ב ח') [ה ו א ש מ י שקרא לי אדם הראשון. ה ו א ש מ י שהתניתי ביני ובין עצמי. ה ו א ש מ י שהתניתי ביני למלאכי השרת נג): [מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול] (מלכים סס). א י ת ן זה אברהם אבינו מ ש כ י ל ל א י ת ן ה א ז ר ח י (תהלים פ"ט ח'). ה י מ ן זה משה ב כ ל ב י ת י נ א מ ן ה ו א (במדבר י"ב ז'). ו כ ל כ ל זה יוסף ו י כ ל כ ל י ו ס ף א ת א ב י ו ו א ת א ח י ו (בראשית מ"ז י"ב). אמרו המצריים כלום מלך העבד עלינו אלא בחכמתו. מה עשו נטלו שבעים פיתקין וכתבו עליהן שבעים לשונות והיו משליכים אותם לפניו. והיה קורא כל אחד ואחד בלשונו. ולא עוד אלא שהיה מדבר בלשון שלא היו יודעים לשמוע אותו ההי"ד עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע (תהלים פ"א ה'). ו ד ר ד ע זה דור המדבר ולמה היו קורא אותו ד ר ד ע דור שהיו כולם מלאים דיעה. ב נ י מ ח ו ל בני ישראל שמחלה להם שכינה על מעשה העגל כד): ו י ד ב ר ש ל ש ת א ל פ י ם משל (מלכים סס) א"ר שמואל בר נחמני (מוזכי) [חזרנו] על כל המקרא ולא מצינו שנתנבא שלמה אלא קרוב

מאיר מגן דוד עין

שהם עתידים למות. כג) ג"ז בפסיקתא שם ושם ג' ד מ"ל מ מ מ (וט"ס שם שכתב הוא שמי שהתניתי בני לבין מ ו מ ו ת ה ע ו ל ם ונ"ל לבין מה"ש) וכבפל מדרשו על ר' אמא בב' הפסיקתות להלן בריש פי' דויהי בחצי הלילה והגי' שם ר' אמא עיי"ש. והועתק המאמר בתנחומא חוקת בקעיעת הלשון. גם לא הזכיר אח שם ר' אמא והבינא המאמר פתם. ושם ג' הוא שמי שקראו לי אדה"ר הוא שמי שהתניתי ביני ובין בריותי. וכן בדבה חוקת לא הזכיר שם הדורש ושם ג' הוא שתניתי ביני לבין עצמי וכו' לבין בריותי. וכן הוא בקה"ר שם בשמוי קגמון הלשון קלת ושם ג' ביני לבין בריותי ובין מלה"ש. ועיי' בתנחומא שמיני שהשתמש דורש מאומר בזה המדרש לדרוש בו ענין אחר והבינו פתם. ועיקר הדרש נראה שהוא בב"ר פי"ז ושם ג' לה כולא בשם ר' אחא. וגרים ליה הכי אמקרא דויבא אל האדם א"ר א ח א בשעה שבא הקב"ה לבראות את האדם כמלך בשה"ש א"ל כעשה אדם א"ל אדם זה מה טיבו א"ל חכמתו מרובה ומעלכם הבינו לפניהם וכו' העבירן לפני אדם וכו' א"ר אחא אני ה' הוא שמי הוא שמי שקראו לי אדה"ר חזר והעבירן לפניו זוגות אמר לכל יש בן זוג וכו'. והורכב עם זה הדרוש עוד דרוש אחר והוא בב"ר פל"א ואני הנני הנני מקבים לדברי מלאכים שהיו אומרים מה אנוש כי תזכרנו. ועיקרו הוא בב"ר פ"ח אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבון העולם מה אנוש וגו' הדא עקתא להן מבריא וכו' עיי"ש. ואיתמר בסנהדרין ל"ח ע"ב בשם אר"י אמר רב עיי"ש. ובלי ספק שענין קטרוג המלאכים היא הגדה עתיקה ומפורסמת בפי העם וע"כ הרחיבוה באופנים שונים. ועוד הורכב עמו דרוש אחר והוא לר' תנחום בר חנילאי בריש מדרש משלי. שהוא פירש ויחבש מכל האדם זה אדה"ר דכתיב ביה ולא בינת אדם לי. ושם בפי' כ' פי' פתאה ולא בינת אדם לי זה אדה"ר (דרמוק הוא נהם לפרשו כפשוטו שאין בו בינה הנמלאת בכל אדם) ומדלא כתיב מ כ ל א ד ם דרוש הכי. והמקרא קצר בלשונו ומיעוטו מ כ ל מ כ מ ת ה א ד ם. והרחיבו זה הדרוש באדה"ר במדרש תהילים מזמור ח' עיי"ש. ובפדר"א פי"נ הרחיב זה הענין בסגנון אחר עיי"ש. כל זה דרשו ר' תנחום בר חנילאי בריש מדרש משלי שם. ושם ג' מאיתן האזרחי זה אברהם דכתיב מי העיר ממזרח לדק וגו' (ומידרש עב אברהם) הימן זה משה וכו' כלכל זה יוסף דכתיב ויכלכל יוסף וגו' ודרדע זה דור המדבר שהיו בני דעה ביותר בני מחול זה דור שמחל לו הקב"ה על אותו עון. וכולא הוא בפסיקתא ושם ג' אמרו המלאיים ל פ ר ע ה ה ע ב ד ה ז ה כ ל ו ס ה ג ו ן ה ו א ל מ ל ו ך ע ל י כ ו מה עשו וכו' אלא שהיה מדבר ב ל ש ו ן ה ק ו ד ש שלא היו הם יכולים לשמוע אותו. ובתנחומא חוקת הועתק ע"י הפסיקתא רבתי וכן בדבה דחוקת ודקהלת שם (ויותר נראה שהיתה לפניהם נוסחא אחרת בפסיקתא). ועיי' בויקרא רבה פ"ט דמשמע דדרוש א י ת ן ה י מ ן כ ל כ ל ו ד ר ד ע הוא לר' יהושע בן לוי עיי"ש. אמנם בירושלמי דסנהדרין פ"ו ה"ג מוכח שאין הכרע לדבר. ו ב א י ת ן ו ה י מ ן איתאמר זה הדרוש בשם רב בב"ב ע"ו ע"א עיי"ש. ודרוש זע' לשונות דיוסף הוא בקונה ל"ו ע"ב לרקב"א א"ר י ו ח נ ן

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

לשמונה מאות פסוקים. ואתה אומר שלשת אלפים משל. אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שנתנבא יש בו שנים ושלשה טעמים כד"א נזם זהב וחלי כתם וגו' (משלי כ"ה י"ב) כה): [ו י ה י ש י ר ו ח מ ש ה ו א ל ף (מלכים שם) ר' אליעזר בר אבינה משום ר' אחא ורבנין. ר"א בר אבינה אמר ו י ד ב ר ש ל ש ת א ל פ י ם מ ש ל על כל דבר ודבר. ו י ה י ש י ר ו ח מ ש ה ו א ל ף אלף וחמשה טעמים על כל דבר ודבר] כו). ורבנין אמרין שלשת אלפים משל על כל פסוק ופסוק. אלף וחמשה טעמים על כל משל ומשל ו י ה י ש י ר ו של משל כז): ו י ד ב ר ע ל ה ע צ י ם [מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יצא בקיר] (מלכים שם) וכי אפשר לו לאדם ל ד ב ר ע ל ה ע צ י ם. אלא אמר שלמה מ ן ה א ר ז א ש ר ב ל ב נ ו ן ו ע ד ה א ז ו ב א ש ר י ו צ א ל ק י ר כח) מפני מה מצורע מטהר בגבוה שבגבוהים ובגמוך שבגמוכים ב ע צ י א ר ז ו א ז ו ב ו ש נ י ת ו ל ע ת. ע"י שאדם מנביה כ א ר ז לוקה בצרעת. וכיון שהוא משפיל עצמו כ א ז ו ב מתרפא (נלאזוב) כט): ו י ד ב ר ע ל ה ב ה מ ה ו ע ל ה ע ו ף (מלכים שם) וכי אפשר לאדם ל ד ב ר ע ל ה ב ה מ ה ו ע ל ה ע ו ף. אלא כך אמר שלמה מפני מה הבהמה ניתרת בשני סימנים והעוף בסימן אחד. אלא שהבהמה נבראת מן היבשה והעוף מן הים: כתוב אחד אומר מן היבשה ו י י צ ר י י אלהים מן האדמה וגו' (בראשית ב' י"ט) וכתוב אחד אומר מן הים ו י א מ ר אלקים ישרצו המים [וגו'] ועוף יעופף על הארץ וגו' (שם א' כ'). בר קפרא אומר מרקק שבים נבראו

מאיר **מגן דוד** עין

ונמ' היטל פ' מקץ עיי"ש. כה) וכ"ה בפסיקתא ובתנחומא דחוקת מסיים כד"א נזם זהב בלשון חזיר (משלי י"א) [נזם] זהב וחלי כתם וגו. ובדברה דחוקת הגי' כמו שהיא לפנינו. ובקהלת רבה ליתא מן כ ד"א ולהלן. ובשה"ש רבה פ"א ג' אחרשב"ל חזרנו על כ ל ס פ ר מ ש ל י ולא מלינו שכמוב בו אלא תשעה מאות וחמשה עשר פסוקים ואה אומר ג' אלפים משל אלא שאין לך כל פסוק ופסוק שאין בו ב' וג' טעמים כגון נזם זהב וחלי כתם נזם זהב בלשון חזיר אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים א ל ת ע מ ו ד אל"ל תשב ת ש ב אל"ל שלא תדבר (והעיר בעל עץ יוסף שם שזה המנין מסכים עם המקובל) ובאמת שהרבה פסוקים בספר משלי שאינם משל. ואולי מכה אותם הפסוקים שהם משל ואינם למנינו אלא קרוב לא' מאות וכוסחתינו עיקר. ועיי' בדר"ק מלכים שם שכתב ובדרש חזרנו על כל ה מ ק ר א ו ת ולא מלאנו שדבר אלא קרוב לא' מאות פסוקים וכו'. כו) כלו' שעל כל דבר ודבר היה אומר ג' אלפים ואלף וה' טעמים. וס"ל דלאו אספר משלי קאמר אלא מחכמתו משתעי קרא. ועיי' בפי' הרד"ק שם. ונקרא הטעם ס י ר לפי שמנהגם היה להטעים את הענין ע"י כנינה וכמו שנקראו מימני הנגינה כ נ י נ ו ת ו ט ע מ י ם. כז) דס"ל דמספריו שאבר משתעי קרא שעל כל פסוק ופסוק היה אומר ג' אלפים משלים ועל כל משל ומשל היה אומר אלף וה' טעמים ומולקים אחשב"כ דס"ל דג' אלפים משל הם ספר משלי ו ש י ר ו שירים כנשמעו והוא ספר שיר השירים וכשיטת ר' מייס רבה במדרש שה"ש פ"א. דאמר שם וידבר ג' אלפים משל זה ספר משלי ויהי שירו חמשה ואלף זה שיר השירים. ואע"פ דבש"הש ליתא אלא קי"ז פסוקים לא קשה ליה מידי שהרי אם באנו לחלקם בשורות שורות אם רצוף או מסולג כבר אפשר לחלקם על זה המנין. והגהתי אילו המאמרים עפ"י מדרש שה"ש רבה פ"א אלא דשם ג' הא דאשב"כ אחר ר"א ורבנין. ושם ג' ויהי משלו אין כתיב כאן (כלו' דל"ק לענין המשלים ו י ה י מ ש ל ו דוגמת שאמר כאן ו י ה י ש י ר ו) אלא ויהי שירו חמשה ואלף שירו של משל טעמיה דמילתא (והרד"ל הגיה טעמיה ד מ ת ל א). ובפסיקתא הגי' כמו שהיתה לפנינו אלא דשם ג' ויהי שירו ש ל מ ה א כ " כ א ל א ו י ה י ש י ר ו ש ל משל ג' א ל ף. ואולי קטיעה היא לפנינו. והועתק כן בתנחומא דחוקת שם ושם ג' ויהי ש י ר ו אכ"כ אלא שירו (שיורו) [שירו] של משל. וכ"ה בדברה דחוקת שם. ובדברה דקהלת ג' דכתיב ויהי שירו (שיורו) [שירו] של משל. ועיי' בילקוט מלכים שם שכל האומר שם קטוב ומשובח. כח) במקרא כתוב י ל א ב ק י ר. כט) ככ"ל להגיה וכלו' שאמר טעם על עלי האילנות שמן הארז הוא בא עד האזוב. ובפסיקתא ג' וכי אפשר לו לאדם לדבר על העצים אלא אמר ש ל מ ה מ פ נ י מ ה וכו' כ ת ר פ א ע"י א י ז ו ב. והועתק כן בתנחומא ובדברה דחוקת. ובדברה דקהלת ג' וכשהוא ממעט את עצמו ומשפילו כאיזוב שהוא נמוך סופו להתרפאות ולשון ו מ ש פ י ל ו

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

העופות. רבי אבין בשם שמואל קפודקיא אומר אע"פ [כן] רגלוי דתרנגולים דמיין לחרספותייא דנוני פ): ועל הרמש (מלכים סס) וכי איפשר לאדם לדבר על הרמש. אלא אמר שלמה מפני מה שמנה שרצים שבתורה הצדן והחובל בהן חייב ושאר שקצים ורמשים הצדן והחובל בהן פטור. מפני שיש בהן עורות פח): ועל הדגים (סס) וכי אפשר לאדם לדבר על הדגים. אלא אמר שלמה מפני מה כל חיה ובהמה ועוף טעונים שחיטה פג). הורה יעקב איש כפר נבורין בצור על הדגים שטעונים שחיטה. שמע רבי חני. אייתיניה א"ל מן הדא דכתיב ויאמר אלקים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף וגו' (בראשית א' כ'). מה העוף טעון שחיטה אף הדגים טעונים שחיטה. אמר ארבעיניה דילקי. א"ל ובר נש דאמר מילי דאורייתא ילקי. (אלא) [א"ל] לא הורית טבות. א"ל מן הן. א"ל מן הדא [דכתיב] הצאן ובקר ישחט להם ומצא

הוא משובש קלת וחולי דב' כמחלות היו וכשתבשו. והתם בדבה ובתכחומא ליתא למלות ו ע כ י ת ו ל ע ת וכן ככון. פ) בחולין כ"ז ע"ב גרסינן ת כ י ב ר ק פ ר א זאת תולת הבהמה והעוף הטיל הכתוב לעוף בין בהמה לדגים לחייבו בב' סימנין א"א שכבר הוקש לדגים לפוטרו בלא כלום א"א שכבר הוקש לבהמה הא כילד הכשירו בסימן א' וכו'. דרש ע ו ב ר ג ל י ל א ה בהמה שבבלאת מן היבשה הכשירה בב' סימנין דגים שבבלאו מן המים הכשירן בלא כלום עוף שבבלא מן הרקק הכשירו בסימן א'. א"ל ש מ ו א ל ק פ ו ט ק א תדע (פרש"י שמן הרקק בבלאו) שהרי עופות יש להן קשקשת בבגליהם כדגים (ועיי"ש בתוספות). ותו גרסינן התם ועוד שאלו (פרש"י קוטריקון ההגמון את ר"ג) כתוב א' אומר ישרצו המים וגו' אלמא מוציא איברו וכתיב ויצר ה' וגו' אלמא מאדעא איברו א"ל מן הרקק בבלאו ראה תלמידיו מסתכלים זה בזה א"ל קשה בעיניכם שדחיתי את אויבי בקש. מן המים בבלאו ולמה הבילן אל האדם לקרות להן שם. וי"א בלשון אחר אמר לאותו הגמון ובלשון הא' אמר להן לתלמידיו משום דכתיב על ויצר עיי"ש ברש"י. והכא בבא קמייתא שלפניכו פ"ל דעופות מן הים בבלאו וע"כ הכשירן בסימן א'. ולא קשה לה מקרא דויצר וגו' דלקרות שם הבילן. וכבר פירשה ר' יוחנן בן זכאי כן בב"ר פי"ז דלהלן לבריאה וכאן לכיבוש הוא"א כי תצור אל עיר. ובבא ב' רמי קרא אקרא ומתרץ לה בשם בר קפרא דמן הרקק בבלאו כתשובת ר"ג לאותו הגמון ואמר ר' שמואל קפודקיא שאעפ"י שלא בבלאו מן המים לבדן עדיין יש להן קשקשת בבגליהן כדגים. ולא שבא להביא ראיה לענין המפורש בתורה. ובמסקנת התלמוד. דמה לריך ראיה ע"ז, וכבר נדחקו בתוספות שם, ובפסיקתא ג' לה הכי וכי אפשר לאדם וכו' והעוף מן ה מ י ס ו מ ן ה י ב ש ה ש ה ר י כתוב א' אומר וכו' בר קפרא אמר מן רקק שבים בבלאו העוף ר"א בשם ר' ש מ ו א ל ק פ ו ט ק י א אמר אעפ"כ רגלוהי דתרנגולא דמיין ל ה ח ר ס פ ו ת א (דיוכא) [דבוכא]. וכל הפגנון הזה הוא מגומגם. ונראה שיד מגיהים שלנו בו. ובתכמומא הגי' על שהבהמה בבלאת מן היבשה שב' תולא הארץ וגו' כיתרת בב' סימנים ע ו ף ש נ ב ר א מ ן ה ר ק ק כ י ת ר ב ס י מ ן א ח ד כ ת ו ב א ח ד א ו מ ר וכו' בר קפרא אמר מרקק שבמים בבלאו ול' א ב י ן בשם ר' י ו ס י ה ג ל י ל י אומר אעפ"כ רגלוהי דתרנגולא דמיין ל ס ר ל ו פ י ה דבוכא. וג"ז הוא משובש. ויותר מה שעשתה יד המגיהים היא בדבה מוקה. דג' התם על שבהמה בבלאת מן היבשה ו ע ו ף כ ת ו ב א' א ו מ ר מן האדמה וכו' ב"ק אמר מרקק שבים בבלאו ר' אבין בש"ר שמואל אמר וכו' דמיין ל ח ס פ כ י ת ה דבוכא. ובמדרש קהלת שיבו הדברים יותר. וגרסי אלא מפני שהבהמה בבלאת מן היבשה ו ע ו ף מן ה י ס ש כ ן א מ ר ב ר ק פ ר א עוף מרקק בבלא ר' אבין בש"ר שמואל קפודקיא וכו'. ופי' מ ל ק פ ו ת י י א תרגום קשקשת מ ר ס פ י ת י ן. ועיי' בערוך ערך פלחא דג' ל פ ל ח א דבוכי וכ"א ל ה ר פ ו ת י א. ועיי' בת"י בעקרא דישראל המים ובפדר"א פ"ט דלדעתם בד' מינים אייבי קרא והם. עופות. מכיכים. דגים. ומין כנף כחגבים. ושיטת הפדר"א שכל אילו הם בשרילה מן המים. ועופות שרילתן מן המים ובריאתן מן האדם. ודגים וחגבים שרילתן ובריאתן מן המים אין טעונין שחיטה ודמן כשפך במים. והעוף אף שרילתו מן המים בריאתו מן האדם טעון שחיטה וביקוי דם בעפר עיי"ש. פא) כלו' בשבת. ועיי' בריש פי"ד דשבת. ובלדן פתמא אייבי הבא אבל לגורך מיב. פב) והדר מפיק לה. וכל זה היא בפסיקתא ובמדרשים שם. ובדבה דחוקת מ פ י י ס בה אלא מהדין קרא הלאן ובקר ישחט להם. ובקהלת מפיים בה ובדגים אין כתיב אלא אסיפה והיא עפ"י

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

להם אם את כל דני הים יאסף להם ומצא להם (במדבר י"ח כ"ג) כאסיפה בעלמא. א"ל חבוט חביטך שהיא טבא בקליטי. הורה יעקב נובראי בצור על בנה של נכרית שנימול בשבת. שמע רבי חגי ואייתיניה. א"ל מנן הורית א"ל הדא דכתיב ויתיילדו על משפחותם לבית אבותם (שם ל' י"ח) וכתב וכן שמנת ימים ימול וגו' (בראשית י"ז י"ב). א"ר חגי ארבעוניה דילקי. אמר ובר נש דאמר מילי דאורייתא ילקי. א"ל [לא] הורית טבות. א"ל מה הן. א"ל רביע ואת שמע. א"ל אם אתי בר עממיא לגבך ואמר לך אנא בעי [למהוי] יהודאי על מנת למגזרוניה ביומא דשבתא או ביומא דכיפוריא מחללין עליו את השבת [ויוה"כ] או אין מחללין עליו את השבת ויום הכפורים הוי אומר אין מחללין עליו את השבת ויוה"כ אלא על בנה של ישראלית בלבד. [א"ל] מן הן. אמר ליה מהדא הוא דכתיב ועתה נכרות ברית לאלהינו להוציא כל הנשים והנולד מהם בעצת ה' (עזרא י' ג') סג). א"ל ומן הקבלה אתה מלקיני. א"ל וכתב תמן וכתורה יעשה (שם). א"ל מאיזה תורה. א"ל מההוא דאמר לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו וגו' (דברים ז' ג') סד). למה. כי יסיר בנך מאחרי (שם) סה) בנך מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן העכו"ם ומן השפחה קרוי בנך אלא בנה. א"ל חבוט חביטא דהיא טבא בקליטה סו). אמר שלמה על כל [אלה] עמדתי ופרשה הזו של פרה כיון שהייתי מגיע והייתי דורש בה וחוקר כה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני סז):

[דבר אחר זאת חוקת התורה וגו'] מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונא (קהלת ח' א'). מי כהחכם זה הקב"ה שכתוב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג' י"ט). ומי יודע פשר דבר שפירש תורה למשה. חכמת אדם תאיר פניו א"ר יודן גדול כוחם של נביאים שהם מדמים דמות גבורה של מעלה לדמות אדם שנאמר ואשמע קול אדם (דניאל ח' ט"ז) סח). א"ר יודן בר סיטן אית קראי אחורי מחוור יותר מן הדין ועל דמות הכסא כמראה אדם עליו וגו' (יחזקאל א' כ"ו) סט). ועוז פניו ישונה ממידת הדין למדת רחמים על ישראל ע): [דבר אחר] ומי כהחכם זה אדם הראשון שכתב בו

הגמרא דמולין שם וכמו שהיא לקמן. סג) במקרא כתוב כל כשיש וגו' בעצמה לדני. סד) במקרא כתוב ולא לבל יוכלו תרגם לא. סה) במקרא כתוב אחר בתך. סו) אייתי לה הכא לגב דלעיל וכ"ז היא בפסיקתא שם. וגרים בקמא אורי ר' יעקב איש כפר גבורין בלור. ובבמרא ג' איש כפר גבוריא בצור. ושם ג' חבוט חביטך דהוא טבא בקילתא. ותו ג' התם א"ל ומאיזו תורה א"ל מן הדא דא"ר יוחנן כתיב לא תתחתן וגו'. ובהעתק התנחומא דחוקת ג' בשתיהן איש כפר גבוריא בלור. ושם ג' א"ל מדא"ר יוחנן מקום רשב"י כתיב וגו' ואין בכך הבא מן הגויה קרוי בנך אלא בנה של' וגם אתן בן האמה לגוי אשימנו. ובהעתק הרבה ג' בשתיהן איש כפר בגבוריא בלור. וג' מדאר"י ארשב"י. וג' דהוא טבא בקילטא. וכ"ה ברבה דקהלת. ושם ג' א"ל מן הן דכתיב ויתילדו על משפחותם וכתיב ילידי ציתומקכת כפא. ובשתיהן ל"ג מקרא וכן שמנת ימים. וגרים לה כולא בב"ר פ"ז ושם ג' בשתיהן יעקב איש כפר בגורלאי הורה בצור וכו'. ושם ג' חבוט חביטך ר לוקר לפך דהוא טבא לאולפנא. וזה הסיפור הב' מן יעקב איש כפר בגוריא היא בירושלמי דיבמות פ"ב וקידושין פ"ג. ועיי' בערוך ערך חבט וערך לקח. סו) בפסיקתא שם על כל אלה עמדתי ופרשת פרה אדומה כיון שהייתי מגיע בה הייתי חוקר בה ואמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. ובתנחומא. ופרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי אמרתי אחכמה וגו'. וכ"ה ברבה דחוקת. ובקהלת ג' על כל אלה עמדתי ופשפשתי וב' של פרה אדומה חקרתי כיון שהייתי יגע בה ודורש וחוקר בה אמרתי אחכמה וגו'. סח) כלו' דחכמת אדם כלפי הקב"ה קאמר. סט) במקרא כתוב דמות כמראה וגו'. ע) פתיחתא זו היא ג"כ בפסיקתא ושם איתא א"ר יומכן גדול כחן וכו'. וכראה שהוא ע"ם. ותו ג' התם א"ר יוסי ור' יודן ב"ר סימון ונראה שהוא ג"כ ע"ם. ובתנחומא ס' חוקת העתיקה ג"כ בשינוי הסגנון קלת ואח"כ קיצר כל הסיעות דלהלן עד ר"י דקכנין בשם ר' לוי דלהלן דדרש לה בענין פרה. וכן היא ברבה דחוקת שם. אמנם איתנייהו בקהלת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אתה חותם תכנית מלא חכמה וגו' (שם כ"ח י"ב) עמ). ומי יודע פשר דבר שפירש שמות לכל שנאמר ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולכל עוף השמים וגו' (בראשית ב' כ') ענב). חכמת אדם תאיר פניו א"ר לוי בשם ר' שמעון בן מנסיא תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה. ואל תתמה. מנהגו של עולם אדם עושה לו שני דיסקרין אחד לו ואחד לבן ביתו. של מי הוא עושה נאה. לא שלו. כך אדם הראשון נברא לתשמישו של הקב"ה וגלגל חמה נברא לתשמישו של בריות. לא כ"ש שיהא תפוח עקיבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה. ומר תפוח עקיבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה קלסתר פניו על אחת כמה וכמה ענ). רבי [לוי] משם ר' [חמא] בר חנינא אמר שלשה עשרה חופות קשר לו הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן ההי"ד בעדן גן אלקים היית כל אבן יקרה מסוכתך [אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב] וגו' (יחזקאל כ"ח י"ג). ר"ש בן לקיש אומר אחת עשרה. ורבנן אמרין עשרה. ולא פליגי. מאן דאמר שלשה עשר עביד לקיש אומר אחת עשרה. מאן דאמר אחת עשרה עביד כל אבן יקרה וזהב מסוכתך תלתא עד). מאן דאמר אחת עשרה עביד להו חדא עה). ומאן דאמר עשרה לא עביד להון ולא חדא מנייהו עו). ואחר כל השבח הזה כי עפר אתה ואל עפר תשוב (בראשית ג' י"ט). ועוז פניו ישונה בשעה שאמר האשה אשר נתת עמדי וגו' (שם שם י"ב) אף הקב"ה שינה פניו וטירדו מגן עדן שנאמר וישלחהו ה' אלקים מגן עדן וגו' (שם שם כ"ג) עז): דבר אחר מי

מאיר מגן דוד עין

רבה פ"ח סס. וירלה שע"כ קיטעו הסופר בפ' מוקת. וסס ג' זה הקב"ה דכתיב ביה חכם לב ב ומ מ יץ כח וכו' שפשר תורה למשה וכו' מ"ל שמעון גדול כח הבנימים שהן מדמין מת הלורה ליולרה וכו' מ"ל יודן מית לן קרייה דנהיל מיניה. וסס פ"ב בפ' כי יש לדם שעמלו בחכמה. שמות הדורשים כמו שהם לפכינו עיי"ש. וכ"ה בב"ר פכ"ז. ונרלה שעיקר הדרוש דר' יודן הוא ע"ז המקרא כי יש לדם וגו'. ודוגמת זה המאמר הוא במדרש תהילים מזמור מ' המקרא כי שמש ומגן ה' אלהים חזקיה בר' חייא אמר אשריהם לדיקים הבנימים שהם מדמים הלורה ליולרה ואת הבטיעה לבוטעה וכו' אלא אין משמיעין לאוזן אלא מה שהיא יכולה לשמוע ואין מראין לעין אלא מה שהיא יכולה לראות עיי"ש. עא) ומידרש באדה"ר כדלקמן. עב) במקרא כתוב ו ל ע ו ף. עג) בפסיקתא ג' כי מנהגו של עולם אדם עושה לו ש כ י ק י ט ו כ י ן מ' לו וכו'. ושם בפ' בחדש השלישי דריש לה על שקר החן והבל היופי והני כנוסחתינו. והתם גרים לה בשם מ"ר. ועוד ג' לה שם בפ' דאחרי מות וקיטעה הכותב. ובקהלת רבה שם ג' לה בשם מ"ל לוי סתם. ובמדרש משלי בפ' שקר החן ב' לה סתמא. וג' לה כמי בויקרא רבה פ"כ. ובתנחומא דפ' אחרי ג' ר' לוי בשם ר' מ נ ס י א והוא ע"ס. והגדילו בשופריה דאדה"ר בב"ב כ"ח ע"א ור' בנאה דהוה קא מליין מערתא לא כתבכל בדיוקנו ואמר כתבנתי בשני עקיביו ודומים לשני גלגלי חמה עיי"ש. ובפ"י מדרשינו אנו למדים שמקרבי הוד והאדת פנים שעל ידי החכמה דברו בגלילותם כי ח כ מ ת א ד ם ת א י ר פ נ י ו. ופי' ד י ס ק ר י ן בערוך ערך דסקס וערך דסקל ובמוסיף שם קערה קטנה. ופי' ק י ט ו ן חדר בערוך ערך קטנה. א מ א" ש מראין הדברים שבגנון הפסיקתא הוא מאוחר. עד) כלו' שכל אבן יקרה תמפולקמות הם י"ב שבחשן האפוד. ולא מנה כאן הכתוב רק ט' ומנה זהב עמהן א"כ כ ל א ב ן י ק ר ה רומז על שלש שלא נזכרו והם לשם שבו ואחלמה וזהב עמהן הרי י"ג. עה) כלו' יו"ד המכוון מוסיף עליהם אחת מרבוי לשון כל אבן יקרה. עו) וכל אבן יקרה הוא כלל שאין בו אלא מה שבפרט. עז) וכ"ה בפסיקתא. ובקהלת רבה ג' ועוז פניו ישונה כשא"ל הקב"ה ה מ ן ה ע ץ ואף הקב"ה וכו' וטרדו מג"ע. ובויקרא רבה פ"כ מסיים במאמר ואל עפר תשוב. ובב"ר פי"ח גרסינן רבנן ורשב"ל רבנן אמרי עשר ור"ש אמר י"א ר' מ מ א ב ל מ כ י כ א ורשב"ל תרוויהון אמרין כלל ופרט עשה הכלל מוסיפת לפרט והכל בכלל. כ ל א ב ן י ק ר ה מ ס כ ת ך כלל א ד ם פ ט ד ה וגו' פרט. הכל בכלל כל אבן יקרה וגו'. ובלי ספק שהדברים קטועים שם וחסרה שיטת ר"מ בר חכינא. והדר גרים התם ר' לוי ור' שמעון חד אמר ע' ותיא ר' מאן דאמר ר' כרבנן ות"ל ע' הדין דהב דהבא ליה היא חופה. ר' אחא ב"ח אמר עשה כתלים של זהב ובמי קליות של אבנים טובות ומרגליות וכו'. ול"ל דר"ל לעלמו לא ס"ל כרבב"ח.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

כ ה ח כ ם אלו ישראל דכתיב רק עם חכם ונבון וגו' (דברים ד' ו'). ו מ י י ו ד ע פ ש ר דבר שיודעים לדרוש את התורה ארבעים ותשע פנים טמא וארבעים ותשע פנים טהור עכ). ח כ מ ת א ד ם ת א י ר פ נ י ו ר' ינאי דשאב בשם רבי שמואל בר נחמן אתה מוצא כיון שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז') (ויתן עליו) [ניתן עליהם] מזיו שכינה של מעלה ה"ד ויצא לך שם בגוים ביופייך כי כליל הוא בהדרי אשר שמתי עליך (יחזקאל ט"ז י"ד). וכיון שאמרו לאותו מעשה העגל אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים (שמות ל"ב ח') נעשו שונאים להקב"ה ה"ד ועוז פניו ישונא. י ס ו נ ה בסמך. אף הקב"ה שונה עליהם את הדברים אכן כאדם תמותון (תהלים פ"ב ז') עט): ד"א מ י כ ה ח כ ם זה תלמוד חכם. מ י י ו ד ע פ ש ר ד ב ר שיודע לפרש את משנתו. ח כ מ ת א ד ם ת א י ר פ נ י ו בשעה שהוא נשאל ומשיב. ו ע ו ז פ נ י ו י ש ו נ א בשעה שהוא נשאל ואינו משיבו פ). ר' הוה יתיב ומתני מנין שאין ממירין בבכור פא). הבהיקו וצהלין אפוי דבר פדיון. אמר הכין ידע מה אנא יתיב ומתני פב). גוי אחד ראה את רבי יהודה בר אלעאי. חמיתיה אפוי נהורין. אמר הדין גברא חד מג' מילי אית ביה. או שתוי דחמר הוא. או מוזיף כריבית הוא. או מרבי חזירים. שמע קליה ר"י בר אלעאי. אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא דחדא מנהון לית בי. לא מרבי חזירים אנא דאסיר ליה לבר ישראל למרבי חזירים דתנינן לא יגדל אדם חזירים בכל מקום (בבא קמא ספ"ז) פג). ולא מוזיף בריבותא אנא דכתיב אל תשיך לאחיך נשך כסף נשך אוכל

ובבבלי ב"ב ע"ה ע"א גרסינן א"ר מאיר בר מניומי עשר מופות עשה הקב"ה לאדה"ר בג"ע שנ' בעדן גן וגו' מר זוטרא אמר י"א שנ' כל אבן יקרה א"ר יוסנן וגרוע שבכולן זהב וכו'. ולריך לומר דאית דאמרי לה הכי. והכי שמיעא להו בבבל. ועיי' במדר"א פי"ב דנקט תמנא כרבנן י' מופות עיי"ש. ובאותיות דר"ע באות ג"ר דאמר י"ב מופות כולה שהוא ע"ס ול"ל י"ג שהרי חסר זהב ג"כ עיי"ש. ומפורש הענין בל"ב מדות דר"א בריה"ג מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר כילד ויעש ה' וגו' וכו' כשהוא אומר למילס וכו' א"ל שמא אדה"ר אתה שעשיתי לו כל הכבוד הזה. עא) עיי' לעיל אות ל' ולקמן פסקא כ"א דעשרת הדברות אות כ"ה. עב) בפסיקתא ג' ר' חגי בשם רשב"ל. ובקלת נומחאות ר' זכיי דשאב וכו' כ ת ן ל ה ם מזיו השכינה וכו' ש י נ ה עליהם וכו'. ובקהלת רבה שם ג' קחם וג' כ י ת ן ע ל י ה ן מזיו שכינה וכו'. ומקלא אבן בארדם וגו' מידרש הכי במכילתא יתרו מס' דבחדש פ"ט. ובגרמז שם במ"ע אות כ"ג. פ) בפסיקתא וברבה שם. ובדבה ג' ו א י כ ו י ו ד ע ל ה ש י ב. פא) עיי' תמורה ז' ע"ב. פב) בתמיה. כלו' לא הבנת אותי. ולענין מה שאמר בשעה שהוא נשאל ומשיב מיימי לה. והסיפור קטוע כאן ועיקרו הוא בירושלמי דמזיר פ"ה ה"א. והכי גרים לה התם רבי הוה יתיב מ ת נ י ב פ ר ש' אין ממירין בבכור (כלו' קחמא בין כהן בין בעלים) ואליף (אפוי) [אפוי] דבר פדיה (כלו' שנשתנו פניו דהוה קשה ליה הרי הבעלים ממירים) חמתיה ר' אמר אנא ידע מה אנא אמר (יודע אני מה שאני מדבר) כדון אנא מימר (עתה אומר לך) וידבר ה' אל משה ל א מ ר לא יאמר דברי ר' יהודה (כלו' דמדרשא זו יליף ר' יהודה שם ובתמורה ז' ע"ב דהמקדיש תמימים לבדק הבית עובר בעשה ול"ת. וכיון שכן אי אפשר להמיר בהמה תמימה בבכור דמה תהיה תמורה זו שהרי א"א להקריבה למזבח ובין אם תאמר שתקדש הקדש עצוי במקדיש את הבכור (ערכין כפ"ח) או שתאמר שתרעה עד שתפול בה מום ותאכל (תמורה כ"א ע"א) הרי הוא כמקדיש תמימים לב"ה דאסור בעשה ול"ת. והמפורשים כדאקו). ובפסיקתא גרים לה הכי רבי הוה יתיב ומתני מנין שאין ממירין בבכור ו מ ל י ן אפוי דבר פדיה (כלו' שזקף פניו ובעבור ערך ז מ ל ג' ז מ ל י ן אפוי דבר פ ד א ופי' להבו פניו) אמר ה ד י ן ידע מה א ת יתיב ומתני. והוא ג"כ בלשון בתמיה. ומלת א ת הוא ט"ס ול"ל א כ א. ובקהלת רבה ג' ר' מ י י א הוה יתיב ומתני מנין וכו' ז מ ל י ן אפוי דבר פדיה אמר הדין ידע מה א כ א יתיב ומתני. ובכל אלו המקומות עיקר הסיפור קטוע. ולא מיימי ליה הכא אלא לענין כשאל ומשיב שאף שהלכה זו כנגד כל לשוני התנאים היה יודע להשיב ולאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא. פג) נמשכה אימא אין מגדלין חזירין בב"מ.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

נשך כל דבר אשר ישך (דברים כ"ג כ'). ולא שתוי דחמר אנא דארבעתי בסי דחמרי דאנא שתי בלילא דפסחא (לקמן) תזיק רישיה מן פסחא ועד עצרת. רבי מנא תזיק רישיה מן פסחא לחנא פד). א"ל ועל מה אפיך נהירין. א"ל אורייתא היא דמנהרא אפיי דכתב חכמת אדם תאיר פניו פה). ר' אבהו אזיל לקיסרין ואתא מתמן אפוי נהירן. חמותיה תלמידיא ואתו ואמרו ליה לר' יוחנן הא רבי אבא אשכח סימא. אמר להון למה. אמרו ליה דאפוי נהיריא. אמר להו דילמא אורייתא חדתא שמע. סליק לגביה. א"ל ר' יוחנן מה אורייתא חדתא שמעת. א"ל תוספתא עתיקתא. אמרה. וקרא עליו חכמת אדם תאיר פניו פו): ד"א מ י כ ה ח כ ם זה משה דכתב ביה עיר גבורים עלה חכם (משלי כ"ל כ"ג) פז). ו מ י י ו ד ע פ ש ר ד ב ר שפירש את התורה לישראל. ח כ מ ת א ד ם ת א י ר פ נ י ו רבי מנא דשאב בשם רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי על כל דבר ודבר שהיה הקב"ה אומר [למשה היה אומר] לו טומאתו וטהרתו פח). וכיון שהגיע לפרשת אמור אל הכהנים בני אהרן וגו' (ויקלא כ"ל ל'). אמר לפניו רבש"ע ואם נטמא במה היא טהרתו. ולא השיבו. באותה שעה נתכרכמו פניו הה"ד ו ע ו ז פ נ י ו י ש ו נ א. וכיון שהגיע לפרשת פרה. אמר לו הקב"ה. משה

מאיר מגן דוד עין

פד) הקפר מייתי לכאן לר' מכא דרך לגב. פה) בפסיקתא ג' גוי ל' כלה לא ריב"ל דהוי נהירין לאפוי וכו' דהא לרבע בסי דלכא שתי בלילא פסחא מ ז י ק ריש' וכו' ור' מ כ י מ ז י ק וכו'. ובקהלת רבה ג' דלאפי' ל' בסי דלכא שתי בלילא פסחא מ ז י ק לריש' וכו' והא דר' מ כ א ליתא שם. וברפיון בירושלמי דשבת פ"מ"ל ר' י ו נ ה אמר יולאין ביין מבזבל ר' יוחנן בדעתיה דר' יוחנן שתי לרבעתי בסוי דליל פסחא ו מ ז ק ריש עד ע ל ר ת א. ר' יודה ב' ר' אילעי שתי לרבעתי בסוי דליל פסחא ו מ ז ק ריש עד מ ג א. והכא הגירסות מהופכות וגרס ר' י ו נ ה ולא ר' מכא. ולהא דר"י בר אלעי גרס תו התם. מ מ ת י ה מ ד א מ ע ל ו נ ה לאפוי נהירין א"ל קבא קבא חדא מן תלת מילין אית בך לו שתוי חמר אם לו מלוה בריבית אם לו מבדל מזירין אם. א"ל תיפם רוחה דההיא איתתא חדא מן תלת מיליא ליה בי אלא אולפני שכיח לי דכתיב חכמת אדם וגו'. וכבל בערבי פסחים שם ובשקלים פ"ב והוא קטוע שם (וכבר העיר ע"ז החכם מוהר"ש בלבער). ובנבלי כדרים מ"ט ע"ב גרסינן אמרה ההיא מערוכיתא לר' יהודה (דמקמא הכי משתעי ר"י הוה יתיב קמיה דר' ערפון) מורה ורוי א"ל היינותא בידא דההיא איתתא אי עביתא אלא קידושא ואבדלתא ולרבע בסי דפסחא ו מ ו ב ר כ י ל ד פ י מן הפסח עד העלרת אלא חכמת אדם תאיר פניו. א"ל ההוא לדוקי לר"י פיך דומין אי כמלוי בריבית אי כמגבלי חזירין. א"ל ביהודאי תרווייהו אסירן אלא כ"ד בית הכסא איתא לי מן בית עד בי מדרשא וכל שעה ושעה אני נכנס לכל א' וא'. וזה הסיפור האחרון ב' לה בברכות כ"ה ע"א הכי כי הא דאמרה ליה ההיא מערוכיתא לר"י בר אלעאי פיך דומין למגבלי חזירים ולמלוי בריבית א"ל ה י מ כ ו ת א ל ד י ד י תרווייהו אסירן אלא כ"ד בה"כ איכא מאוסמזאי לבי מדרשא דבי אזילנא בדיקנא כפשאי בכולהו. א מ א ' ש אילו המאמרים מוכיחים שתערובות פיפורים כאן. ומקנגון הלשון שלפניהו ובריבה מראין הדברים שהמקדר ערבב ב' פיפורים. ובא בעל מקדר הפסיקתא ותיקן הקנגון דוק ותשכח. וכבר מעורבבין הדברים בברכות שם. וכ"ל עוד שבי' ל ד ו ק י וכן הגי' ג ו י א' היא הנהה. ול"ל א"ל ההיא מ י כ א לר"י. ותשובתו איכה אלא לגלוג לאילו שבידוכין בלולה לותחת והיו כ"ד כתות כמו שאמרו בירושלמי דמלך ה"ו אר"י לא נלו ישראל עד שנעשו כ"ד כתות של מיכים וכו' והם מעוותין כ"ד כתבי קדש להוליאן לדעתן. ובכין תשובתו זו איכו אלא בכין תשובת חכמת אדם תאיר פניו. כו) בפסיקתא ג' חמוכיה תלמידייא סלקין ואומרין לר"י הדין ר' אבוהו וכו' סליק לגביה וא"ל וכו' תוספתא עתיקתא וקרא עלוי וכו'. ובקהלת רבה הגי' ס ל ק ו ן ל ג ב י ה א מ ר ו ל י ה ומה אורייתא שמע מר אמר לון תוספתא עתיקא אמרון (כלו' שאמרו הדבר לר"י) קרא עליו וכו'. ונוסחא זו כראית עיקר. ובירושלמי דשבת שם הגי' ר' אבוהו כמת ל ט י ב ר י א חמוכיה תלמידוי דר"י וכו' סליק לגביה אמר ליה מאי אורייתא חדתא שמעת א"ל תוספתא עתיקתא וקרא עלוי וכו'. וכ"ה בפסחים שם. ובשקלים שם היא מבוצע קלת עיי"ש. פז) ומידרש במה במדרש משלי שם ובשמות רבה פמ"ג ופ"כ ובויקרא רבי פל"א. פח) וכן הגיה מהרז"ו.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אמירה שאמרתי לך אמור אל הכהנים ואמרת לי אם נטמאו במה טהרתן ולא השיבותיך, אלא זו ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת (במדבר י"ט י"ז) פט):

[דבר אחר זאת חקת התורה וגו'] משה ואהרן [בכהניו ושמואל בקראי שמו] וגו' (תהלים ל"ט ו'). רבי יודן בשם רבי יוסי ברבי יהודא בר ברכיה בשם רבי יהושע בן קרחה כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה ההי"ד משה ואהרן בכהניו. רבי ברכיה בשם רבי סימן שמע לה מן הדא וכני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים [וגו'] ומשה איש האלקים [בניו יקראו על שבט הלוי (דהי"א כ"ג י"ג וי"ד) משה נקרא איש האלהים] אבל בניו יקראו על שבט לוי. א"ר אליעזר בר' יוסי פשוט הוא (לו) [לן] שבחלוק לבן שימש משה במדבר. א"ר תנחום בר' יודן ותני עלה כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה ולא שרתה שכינה על ידיו וכיון שבא אהרן ושימש ושרתה שכינה על ידיו ההי"ד כי היום ה' נראה אליכם (ויקרא ט' ד') ל). קוראים אל ה' והוא יענם

מאיר מגן דוד עין

פט) בפסיקתא ג' ר' מכי ור"י דסכנין בשם ר"ל וכו' שהיה הקב"ה אומר למשה היה אומר לו טהרתו ונומאתו קלו ומרו וכו' ואמרת לי אם נטמא במה טהרתו ולא אמרתי לך דבר זו היא טהרתו. ובקהלת רבה שם ג' ר' מכא דשא בשם ר' יהושע בן לוי וכו' אומר למשה היה אומר לו וכו' רבש"ע ואם נטמאו אלו במה היא טהרתן לא השיבו דבר אותה שעה נשתנו פניו של משה וכו' זו היא טהרתן ולקחו לטמא וגו' א"ל רבש"ע וכי טהרה היא אמר הקב"ה משה מקה היא וגזירה גזרתי ואין בדיה יכולה לעמוד על גזירתי דכתיב זאת חקת התורה. ובתנחומא דחוקת שקיעב כל אילו השיבות דלעיל מתחיל אל"י דסכנין בשם ר"ל וכו' א"ל הקב"ה למשה אותה מדה שאמרתי לך אמור על הכהנים (ואולי הוא ט"ס ול"ל אותה מדה אמירה) וכו' ולא השיבותיך זו היא כפרתו ולקחו לטמא וגו' (וכ' שהוא ט"ס ול"ל טהרתו). וכ"ה ברבה דחוקת ופס ג' א"ל הקב"ה באותה שעה שאמרתי לך וכו' לא השבתיך זו היא טהרתו ולקחו לטמא וגו'. אמא"ש כלאה שעיקר כל המאמרים הם בקהלת ולבן עבדין פתיחתא לפ' פרה. ל) פתיחתא זו ג"כ בפסיקתא ופס ג' ר' ברכיה בשם ליב"ק וכו' משה נקרא איש האלהים אבל בניו יקראו וכו' א"ר אליעזר בר"י פשוט הוא לן וכו' א"ר תנחום בר' יודן כל שמונת וכו'. והמאמר שם קצוב. וכ"ה בויקרא רבה פ"א אלא דשם ג' שבחלוק וכו' כל שבעת ימי המילואים ר' תנחום בשם ר"י תני כל שבעת וכו' ולא שרתה שכינה על ידו ה"ד וירא כל העם ויריעו וגו' והשאר ליתא. ובשמות רבה פל"ז ג' ר בכן אמרי כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר שמש משה בכהונה גדולה וי"א לא שמש אלא ז' ימי המילואים ול' ברכיה בשם ר' שמעון אומר כל מ' שנה שמש משה בכה"ג שב' ובני עמרם וגו'. ובאמת גרסינן בת"כ במכילתא דמילואים וישחט ויקח משה מן הדם כל ז' ימי המילואים היה משה משמש בכה"ג וכו' אלה"ד וכו' עיי"ש. ובפ' שמיני שם ג' אלמד שביום הוקם המשכן בו ביום שרתה שכינה על מעשה ידי אהרן שכל מעשה ז' ימי המילואים היה משה משמש ולא שרתה שכינה על ידו עד שבא אהרן ושמש בבגדי כה"ג ושרתה שכינה על ידיו שב' כי היום נראה ה' אליכם. ולפ"ז מוסחתינו עיקר. ובמדרש תהילים שם ג' לה כמי בני' הפסיקתא. אלא דשם ג' אר"ב בשם ר"ש מקרא מלא הוא ובני עמרם וגו'. א"ר יהושע בר' יוסי בחלוק לבן שימש משה בכ"ג כל שבעת ימי המילואים שב' משה ואהרן בבהניו. והא דר' תנחום ליתא שם. ועכ"פ נראה שעיקרן של מאמרים אלו הם במדרש תהלים. ובירושלמי דריש יומא ג' א"ר לעזר בי ר' יוסי פשוט הוא לן שבחלוק לבן שימש משה בכ"ג אר"ת בר יודן ותני לה כל שבעת וכו'. ולא איתפרש אי ז' ימים קאמר דאב"י אי מ' שנה. ובבבלי ע"ז ל"ד ע"א גרסינן ר' עקיבא איקלע לגיזק בעו מיניה וכו' ולא הוה בידיה אזל ושאיל בי מדרשא א"ל וכו' בשם שמש משה כל ז' ימי המילואים בחלוק לבן וכו'. ועיי"ש בתוס' בד"ה בשם שמש משה. וכ"ל דלשון במדבר שלפנינו כמי בז' ימי המילואים קאמר. וכדמפורש במדרש ויקרא רבה ובמדרש תהילים. וע"ע עוד שם בתו' בד"ה. ר"ע איקלע וכו'. ומלשון פשוט הוא לן דנקע דאב"י כלאה דאיה דמוסחת ר"ע עיקר. וע"ע זבחים ק"א ע"ב וק"ב שם דרב מעלמו אמר משה רבינו כ"ג ומולק

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

(תהלים סס) זה קורא ונענה וזה קורא ונענה. בעמוד ענן ידבר אליהם (סס) שמענו במשה שנדבר עמו בעמוד ענן דכתיב וירד ה' בענן (שמות ל"ד ה'). ובאהרן שנדבר עמו בעמוד הענן דכתיב וירד בעמוד ענן (במדבר י"ב ה') לח). אבל בשמואל לא שמענו. והיכן שמענו. מן הדין קרא ותענינה אותם ותאמרנה יש הנה לפניך (שמואל א' ט' י"ג) רבי יודן בשם מארי יעקב אמרו להם הנשים אין אתם רואין ענן שהוא קשור למעלה. ואין יש אלא ענן דכתב ויש אשר יהיה הענן וגו' (במדבר ט' כ') לט). שמרו עדותיו וחקתו נתן למו (תהלים סס) שמענו במשה שנכתבה תורה לשמו זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג' כ"ג) ובשמואל נכתב לו ספר ויכתב בספר וינח לפני ה' (שמואל א' י' כ"ה). אבל באהרן לא שמענו. אלא מלמד שנתנה לו פרשה הזאת שלא תזוז ממנו ולא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות מ):

זאת חוקת התורה וגו' ר' יהושע בשם ר' לוי ארבעה דברים יצר הרע משיב עליהם ובכולהם כתב בהו חוקה. ואילו הן. אשת אחיו וכלאים ושעיר המשתלח ופרה אדומה. אשת אחיו מניין ערות אשת אחיך לא תגלה (ויקרא י"ח ט"ז) מת בלא בנים מותרת לו. וכתב ביה חוקה ושמרתם את חוקותי וגו' (שם שם כ"ו) מא). כלאים מניין לא תלבש שעטנז (דברים כ"ב י"א) סדין בציצית מותר. וכתיב ביה [חוקה] את חוקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים וגו' (ויקרא י"ט י"ט). שעיר המשתלח מניין והמשלח השעיר לעזאזל יכבס בגדיו (שם ט"ז כ"ו) מב) הוא עצמו מכפר על אחרים. וכתיב ביה חוקה והיתה זאת לחוקת עולם וגו' (שם שם ל"ד) מג). פרה אדומה דתנינן תמן כל העסוקים בפרה מתחילה ועד סוף מטמאין בגדים (פרה פ"ד מ"ד) והיא עצמה מטהרת אחרים. וכתב ביה חוקה זאת חוקת התורה וגו' מד):

ויקחו אליך ר' לולייאני בר כוברים בשם ר' יצחק קטריקי ר' עזריה א"ר יצחק ור' יוסי ברבי אמר לו הקב"ה משה לך אני מגלה טעמי תורה אבל לאחרים חוקה מה). דאמר רב הונא כי אקח מועד אני מישרים אשפוט (תהלים ע"ה ג') [וכתיב] והיה ביום ההוא

בקדשי במים היה ומקדי עליו מבריתא ומסיק בתנאי ויחר אף ה' במשה ר' יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה כאומר בו רושם וזה לא כאומר בו רושם (ולשיטתיה דהכא אזיל דב"נ היה) ר"ש בן יוחי אומר אף זה כאומר בו רושם שכ' הלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הוא ה"ק אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי ומכ"א לא כתכהן אלא ז' ימי המילואים בלבד ויש אומרים לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שכ' ומשה איש האלהים וגו' ואומר משה ואהרן בכהניו ופרש"י ורב דאמר כיש אומרים. ול"נ דרב הוא דאמר כריב"ק והאי ויש אומרים לאו מהבריתא הוא אלא הש"ס היא דקאמר הכי דהוה שמיעא להו בבבל הא דר"ב בשם ר"ש. לא) במקרא כתוב וירד ה'. לב) בפסיקתא ג' ר' יודן בשם ר' יעקב ובקלת מוקפאות ר"י בשם ר' מרי ב"ר יעקב ובמדרש שמואל פי"ג ג' ר' יודן ר' מרי בר יעקב אמר. לג) כ"ל דמשמע להו דהא דכתיב דבר אל בנ"י וגו' לאהרן כאמר. שאליו יקחו הפרה ולא תזוז מבניו פרשה זו של טומאת מת שכן אלעזר אומר לאנשי הצבא (בב' מטות) זאת חקת התורה וגו' אף שמשה היה שם. ולא ס"ל דאלעזר מורה הלכה בפני רבו היה. ועיי' בזיקרא רבה פב"ו בד"ה הה"ד ירלאת ה' עהורה ובד"ה א"ר תנחום בר חנילאי ב' פרשיות וכו'. לד) במקרא כתוב ושמרתם את חקתי. לה) במקרא כתוב את השעיר. לו) במקרא כתוב זאת לכם. לז) בפסיקתא שם .ושם ג' ר"י דסכנין בשם ר"ל. וכ"ה ג"כ בתנחומא דחוקת וברבה שם. ועיי' במדרש תהילים ט'. ובת"כ פ' אחרי מות פי"ג גרסינן ואילו שילה"ר משיב עליהם ואו"ה משיבין עליהן כגון אכילת חזיר ולבישת כלאים וחליצת יבמה וטהרת המצורע ושעיר המשתלח שילה"ר משיב עליהן ואו"ה משיבין עליהן ת"ל אני ה' הקקמים ואין אתה רשאי להשיב עליהן. וכעין זו הוא ביומא פ"ז פ"ב עיי"ש. ובעין יעקב ב' נמי ובלה אדומה. ועיי' ברש"י עה"ת ריש חוקת. לח) בפסיקתא הגי' ר' לולי אכי צר שוורי' (ובקלת מוקפאות בר טיבריס) בשם ר' יצחק קטריקי ור' עזריה ואמרו לה ר' יצחק ור' יוסי ברבי (ובקלת מוקפאות ור' יוסי בר מניכה) א"ל הקב"ה וכו'. והלשון קצוב שם קלת. ובתנחומא דחוקת ג' ויקחו וגו' ר' בר מניכא א"ל הקב"ה וכו'.

www.daat.ac.il דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

לא יהיה אור יקרות וקפאון (זכריה י״ד ו׳) יקפאון כתיב (שם) הדברים [שהן] מכוסים מכם בעולם הזה עתידים שיהיו (לפון לעס) [צפין לכם] כהדין בולים דכתיב והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו׳ [אשים מחשך לפניהם לאור וגו׳ אלה הדברים עשיתים וגו׳] (ישעיה מ״נ ט״ז). אלה הדברים אעשה אין כתב כאן אלא עשיתים כבר עשיתים לר׳ עקיבא וחבריו. א״ר אחא דברים שלא (כגלה) [נגלו] למשה נגלו לר׳ עקיבא וכל יקר ראתה עינו (איוב כ״ח י׳) זה ר׳ עקיבא לט):

[אליך] א״ר יוסי בר׳ חנינא שכל הפרות בטלות ושלך קיימת ק). ר׳ אחא בשם ר׳ יוסי בר חנינא בשעה שעלה משה לשמים שמע קולו של הקב״ה שהוא יושב ועוסק בפרשת פרה ואומר הלכה בשם אומרים קא) ר׳ אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים (פרה פ״א מ״א). אמר משה לפני הקב״ה. רבון העולמים העליונים והתחתונים ברשותך ואתה יושב ואומר הלכה משמו של בשר ודם. אמר לו הקב״ה. משה צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחילה ר׳ אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים. אמר לפניו. רבון העולמים יהי רצון מלפניך שיצא מחלציי. אמר לו הקב״ה חייך שהוא מחלציך ושם האחד אליעזר (שמות י״ח ד׳) ושם אותו המיוחד אליעזר קב): תמן תנינן אבא שאול אומר כבש פרה כהנים גדולים עושין (אומן) [אותו] משל עצמן (שקלים פ״ד מ״ב). ולא היה אחד מהן מוציא פרתו בכבשו של חבירו אלא סותר וחוזר ובונה אותו משלו. א״ר אחא בשם ר׳ חנינא יותר מששים כברי זהב היה מוציא עליו שחצית. והא תני שמעון הצדיק הוציא שתי פרות ולא בכבש שהוציא את הראשונה הוציא את השנייה. אית לך למימר על אותו הצדיק

מאיר **מגן דוד** עין

נרנה שם מ״ר יוסי בר חנינא וכו׳. לט) בפסיקתא המאמר קטוע ומתחיל והיה ביום ההוא (ובקלת נוסחאות הגי׳ כמו שהיא לפנינו). ושם ג׳ עתידים הם שיהיו גלוים להם כהדין בולם וכו׳. ובתנחומא שם ג׳ דמ״ר הוא כתיב כי לקח וגו׳ וכתיב וכו׳ עתידים להיות גלוים להם כהדין ממיא דלפי דכתיב והולכתי וגו׳. וכ״ה נרנה שם. ופי׳ בולים פי׳ בערוך ערך בלם מרלה של זכוכית וגירסתו שם עתידים להיות לפון להם כהדין בולום. ועיי׳ לעיל פ״יא לות ל״א. ובפמים כ׳ ע״א דרשו מנ׳ יקרות וקפאון זה אור שיקר בעוה״ז וקפוי לעוה״ב. ופרש״י יהא קפוי וקל לעוה״ב כל דבר קל קרוי קפוי לף על המים ולף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא. ובעכין ר״ע עיי׳ באדר״נ פ״ו שר׳ טרפון קרא עליו זה המקרא. ובתנחומא כתבנו מלות אלה דברים וכו׳ למלות ד״א דברים. ונרנה ליתכייהו כלל. אמא״ע מנגנון הלשון אתה למד שעיקר נוסחת המאמר היא כמו שלפנינו והיא תפכים עם מלת וקפאון ושינו הנוסחא בקלתה בפסיקתא וכולא נרנה ובתנחומא לפי שמנגון הלשון היה להם מגומגם. ק) כל״ל וכ״ה בילקוט דחוקת. ובפסיקתא ג׳ אריב״מ רמזו שכל הפרות יהיו בטלות וכו׳. וכ״ה נרנה ובתנחומא. אמא״ע לדעתי דרש כך מדלא כתיב ויקחו לך הקפיד הדיבור שיבילוה אל משה• ולין נעשה הכתוב כנעשה ויקחו לי תרומה וכיולא בו. אלא הקפידא איכא בקרא ומזה נלמד שהיה מנהג נהרה כזו נהוג בישראל כבר לפני הדבור. ובא הדבור למשה שכולם יהיו בטלות ושלו תהיה קיימת. והמפורשים פירשו שבכל הפרות שלעתיד מערבין מאפרה של פרת המדבר ואינ״ל. קא) כלו׳ בשם אומרה. קב) ובפסיקתא ג׳ ר׳ אמא בר חכינא בשעה וכו׳. ובתנחומא הגי׳ כמו שהיא לפנינו. ונרנה ג׳ ר״א בשם ר׳ חכינא וכו׳. והתם נרסי הלכה בשם אומרה. וג׳ בתנחומא ר״א בר׳ אומר וכו׳. ונרנה שם קיצור מנגון המאמר עיי״ש. וכוונת מלילת דברי סכמים וחידותם כ״ל שכתבורו במה שלא מליבו שהתחיל רבי לפדר מסכתא מן המסכתות בשם מכם אחד. רק באנות שהתחיל בשמה מ ש ה קבל תורה וכו׳ (ובעדיות ונדה שמתחיל ש מ א׳ אומר כל הכשיר דין שעתן וכו׳ שם הטעם מבואר בתוספתא דעדיות שאמרו כתחיל מהלל ושמאי והואיל ומביבא ליה דתנא בבחילתא כן פתח ביה נמי בנדה) ומסכת פרה שפתח בר׳ אליעזר אף שדעתו דעת יחידי וחלקו עליו חביריו. והנה השווהו בזה עם מ ש ה. ומלאו טעם בדבר שבכוונה עשה רבי כן לפי שאבותיו בדוהו וכל עהלות שעיהל שרפו באש כמו שסיפרו בב״מ כ״ט ע״ב. ע״כ לקיים את והד בסופה פתח רבי בטהרתן של ישראל בשיעת ר׳ אליעזר. וזהו אמרם לדיק אחד עתיד לעמוד וכו׳ והוא רבי המפורסם

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שחץ היה. ר' אבין בשם ר' אליעזר משום סילסול פרה קג): גוי אחד שאל את רבן יוחנן בן זכאי אמר אילין מילין דאתון עבדין גראין כמין כשפים. מביאין פרה ושורפין אותה (וכוכשין) [וכותשין] אותה ונוטלין אפרה. אחד מכם מטמא למת ומזין עליו שתים ושלש מיפין ואומר טהרת. אמר לו לא נכנסה רוח תזזית באותו האיש מימיך. אמר לו לאו. ולא ראית מה עושים לו קד). מביאין עיקרין ומעשנים תחתיו ומרביצין עליו מים והיא בורחת. אמר לו ולא ישמעו אזנך מה שפיך מדבר. כך רוח הזו רוח טומאה היא דכתיב וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה י"ג ב'). וכיון שיצא. אמרו לו תלמידיו ר' לזה דחית בקנה ולנו מה אתה משיב. אמר להם לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא גזירתו של מקום היא. אמר הקב"ה חוקה חקקתי וגזירה גזרתי אין אתה רשאי לעבור על גזירתי קה):

[פרה אדומה] מפני מה כל הקרבנות באים זכרים וזו באה נקבה. אמר רבי אייבו לבן שפחה שטינף בפלטין של מלך. אמר המלך תבא אמו ותקנח את הצואה (במיק') כך אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשה העגל קו):

פרה זו מצרים. עגלה יפיפיה מצרים (ירמיה מ"ו כ'): אדומה זו בבל. אנת הוא רישא דרהב (דניאל ב' ל"ח): תמימה זו מדי. תמימים היו אין לו להקב"ה עליהם אלא שעבדו עכו"ם שקיבלו מאבותיהם בלבד קז): אשר אין בה מום זו מלכות יון. אלכסנדרוס מוקדון כד הוי חמי לשמעון הצדיק הוי קאים על רגליו ואמר ברוך אלהים של שמעון הצדיק. אמרו ליה בני פלטוי דידיה מקמי יהודאי את קיים. אמר

בענותנותיה. ומס בב"מ אמרו שילאת בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"מ שהלכה כמותו בכל מקום. ובענין זה הבת קול היא כמו שאמרו עליו ביומא פ"ו ע"ב ע ל א מ ר ד ב ר ש ל א ש מ ע מ פ י ל ב ו מ ע ו ל ם. ואעפ"כ עשו לו כן כדי לקבוע היקוד א ח ר י ר ב י ס ל ה ע ו ת שלא ירבו מחלוקת בישראל כמ"ש בב"מ שם. והה למזו במלילתם שר"א י צ א מ מ ל כ י ו ש ל מ ש ה ואף רבי השוהו לו (אמנם מלילתם שהקב"ה יושב ועוסק בתורה היא בכמה מקומות באגדות ובמדרשים ואין להאריך כאן בפירוש ענינה). וכבר ספרו בש"הש רבה פ"א מר' יהושע בעל מחלוקתו שפ"א ככנס לבית מדרשו של ר"א אחר פעירתו והתחיל מנשק אותה האבן שיושב עליה ואמר האבן הזאת דומה להר סיני וזה שיושב עליה דומה לארון הברית. ואולי כוונו עוד בזה אל מה שמסופר בקהלת רבה פ"א שנמשל ר"א במינות וכתפש וילא בדימוס ונפטר. והשוהו עם אליעזר בנו של משה שלא נמסר לע"ז. שלכך כתיב ושם ה א ח ד אליעזר לרמז שהראשון שהוא גרשם נמסר לע"ז כמו שספרו ענין זה במכילתא דיתרו פ"א עיי"ש וע"כ קראו את המקרא הזה על ר"א. קג) בירושלמי דשקלים שם ג' לה הכי א"ר ס כ י נ ה שחלית גדולה היתה בבני כהנים גדולים שיותר משנים בכרי זהב היו מוליאין בה (היה כבשה של פרה עומד) ולא היה אחד מהם מוליא פרתו בכבשו של חבירו אלא פותרו ובוכה אותו משלו. ה ת י ב ר' ע ו ל א ק ו מ י ר' מ כ א והא תני שמעון הצדיק ב' פרות עשה לא בכבש שהוליא את זו הוליא את זו אית לך מימר שמעון הצדיק ש י מ ש ן ה י ה מ א י כ ד ו ן ע ל ש ס מ ע ל ה ה י ה ב פ ר ה פ י ל ס ו ל ה י ה ב פ ר ה. ובפסיקתא ג' א"ר אחא ב ר חנינא יומר מס' וכו' ו כ ל ס ש מ ל י ס ה י ו והא תני וכו' ר' אבון בשם ר' א ל ע ז ר א מ ר משום סלסול פרה ועיי' לעיל פ"ז אות ב'. קד) כלו' שחזר ושאלו אם לא ראה מה עושים בתי שנכנס בו. ולישנא קטיעה הוא ובפסיקתא ג' א"ל ו ל א ר א י ת א ד ס ש נ כ נ ס ב ו ר ו מ ת ז ז י ת א"ל ה ן א"ל ו מ ה א ת ס ע ו ש י ס ל ו א"ל מביאין עיקרין וכו'. וכעין זו הוא בתנחומא וברבה דחוקת ושם ג' מ ז י ן ע ל י ו מ י נ ד ה ו ה ו א ב ו ר מ ל א מ ר שילא הגוי. קה) בפסיקתא ג' לזה דחית ב ק ע (וברבה ותנחומא שם הגי' ב ק נ ה) וכו' א"ל מ י י נ ס לא המת וכו' אין אדם רשאי לעבור על גזירתי ד כ מ י ב ז א ת מ ק ת ה מ ו ר ה. וכ"ה בתנחומא וברבה שם אלא שבתנחומא מוסיף ולא פרה מטהרת ולא המים מטהרין. ונראה דב' נוסחאות הן שנתערבו. קו) וכ"ה בילקוט. בפסיקתא ובמדרשים שם הגי' ו מ פ כ י מ ה וכו' וא"כ. ומלת ב מ י ק ה ליתא שם ע"כ מחקתיה. קז) בפסיקתא ג' ד א"ר י ה ו ד ה ב ר א ב א מ ל כ י מ ד י תמימים וכו' ובקלת נוסחאות

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

להון כד אנא נחית לקרבא בדמותיה אנא חמי ונצח קס): אשר לא עלה עליה עול זו ארום. שלא קבלה עליה עולו של הקב"ה. ולא די שלא קיבלה אלא מחרפת ואומרת מי לי בשמים וגו' (תהלים ע"ג כ"ה): ונתתם אותה אל אלעזר הכהן והוציא אותה אל מחוץ למחנה שהוא עתיד לדחות את שרה מכרך גדול ממחיצתו קט): ושחט אותה לפניו כי זכח לה' בבצרה ושבח גדול בארץ ארום (ישעיה ל"ד ו'). אמר רבי ברכיה טבח גדול בארץ ארום ק): ושרף את הפרה ויהיבת ליקידת אשתא (דניאל ז' י"א) קיא): את עורה ואת בשרה וגו' הוא דוכסיה ואפרכיה ואיסתרטיליטיה קיב). הונך ועזבוניך (ומגדליך וכל מכסי בדקך) [וגו' מחזיקי בדקך וערבי מערכך וכל אנשי מלחמתך אשר בך ובכל קהלך אשר בתוכך יפלו בלב ימים וגו'] (יחזקאל כ"ז כ"ז) אמר רבי שמואל בר יצחק אפילו אותם שהם מקהלי ובאו ונדבקו בקהלך אף הם יפלו בלב ימים קיג): ד"א פרה אילו ישראל. כי כפרה סורה סורר ישראל (הושע ד' ט"ז): אדומה אדמו עצם מפנינים (איכה ד' ז'): [תמימה יונתי תמתי] (שה"ש ו' ט') קיד): [אשר] אין (בו) [בה] מום כולך יפה רעייתי ומום אין בך (שם ד' ז'): אשר לא עלה עליה עול שלא קבלו עליהם עולו של הקב"ה קטו): ונתתם אותה אל אלעזר הכהן זה ירמיה מן הכהנים אשר בענתות (ירמיה א' א'): והוציא אותה אל מחוץ למחנה ועמיה הגלי לבבל (עזרא ה' י"ג): ושחט אותה לעיניו קטז) ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו (מלכים ב' כ"ה ז'): ושרף את הפרה לעיניו וישרוף את בית ה' ואת בית המלך (שם שם ט'): את עורה וגו' ואת כל בתי ירושלים ואת הבית הגדול שרף באש (שם וירמיה כ"ב י"ג) קיז). ולמה הוא קורא אותה בית גדול. אלא זה בית מדרשו של ר' יוחנן בן זכאי ששם היו נותנים גדולתו של הקב"ה קיח): ולקח זה נבוכדנצר הרשע: עץ ארז ואיזוב ושני תולעת זה חנניה מישאל ועזריה: והשליך אל תוך

דאש"ר חייא בר אבא וכו'. קח) בפסיקתא ג' בני פלטרין וכו' אתקאים על רגלך וכו'. קט) כלו' שהקב"ה עתיד לדחות שר של רומי ממחילתו. ודרשו הש אלעזר על הקב"ה שהשם הזה מחובר מן אל עזר כלו' הקב"ה העזר. ואמרו הכהן דקוב"ה כהן הוא כמאמרם בסנהדרין ל"ט ע"א. ובפסיקתא המאמר משונה שנתערב בו מאמר אחר עם מקומו. ואולי היה בתוב קודם מאמר פרה זו מלאים ונתערב בתוכו ע"כ. וכבר יש ממנה נוסחא מחוקנת כאשר העתקה בילקוט חוקת וז"ל ונתתם אותה אל אלעזר הכהן אל אל עזר והוליא אותה וגו' מלמד שהיא עתיד לדחוף את שרה של כרך גדול ממחילתו. וכעין זה תייב הפייטן לפ' פרה בחרוזיו לפוכה לטהרת עם אל עזר וכו'. קי) כלו' שיטבח את הגדול שהוא עשו וכמו שדרשו לקמן סוף פ' דהחדש. ובפסיקתא ליתא להא דר' ברכיה והיא קטוב שבילקוט העתיקו וג' אר"ב עצם גדול יהיה בארץ אדום. כלו' שאדום יהיה עצם גדול בארץ. קיא) במקרא כתוב אש. קיב) שרי חיל ממוכים זה למעלה מזה בלגיונות הרומיים בערוך ובמוסף ערך דכום ועיי' לקמן פט"ז אות קמ"ה. קיג) בילקוט עם הלשון משונה קלת ועיי' בויקרא רבה פ' שמיני מה שדרשו שם בשיעורי החיות ושם הזכירו ג"כ הא דאלכסנדרוס. קיד) כן הגיה מהרז"ו וכ"ה בפסיקתא ובילקוט. קטו) בפסיקתא ובילקוט ג' זה דומה של ירמיהו שלא קבלו וכו'. קטז) במקרא כתוב לפניו. קיז) במלכים כתוב כל בית גדול ובירמיהו כתוב ואת כל בית הגדול. קיח) בפסיקתא ובילקוט ג' מתכין גדולתו והגיה כן הז"א וא"ל. והאי ולמה הוא קורא וכו' גרסינן במגילה כ"ז ע"א ואת כל בית גדול וגו' ר' יוחנן וריב"ל חד אמר מקום שמגדלין בו תורה וחד אמר מקום שמגדלין בו תפלה וכו' עיי"ש. ובירושלמי דמגילה ריש פ"ג גרסינן זה מדרשו של ריב"ז שעם היו מתכין גדולותיו של הקב"ה כגון ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אליהו. וגרסינן לה כמי בפתיחתא דאיכה רבתי בפתיחתא דר"מ בר פפא מעדה בגד וגו' והתם ג' זה בית מדרשו וכו' מתכין סבוד של הקב"ה. ול"ל דליתנא קטיעה הוא וכלו' בית גדול הוא כעין בית מדרשו של ריב"ז שנחרב בחורבן עיכום כך נחרב הבית הגדול בחורבנו של

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שרפת הפרה קטל המון שביבא דנורא (דניאל ג' י"ז) קיט): ואסף איש טהור את כל אפר הפרה קכ) זה הקב"ה שכתב בו ונשא גם לגוים ואסף נדחי ישראל וגו' (ישעיה י"א י"ב): איש זה הקב"ה דכתב ביה ה' איש מלחמה (שמות ט"ו ג'): טהור זה הקב"ה טהור עינים מראות ברע וגו' (חבקוק א' י"ג): את אפר הפרה אילו גליותיהם של ישראל: והניח מחוץ למחנה במקום טהור. זה ירושלים שהיא טהורה: והיתה לעדת בני ישראל למשמרת לפי שבעולם הזה מטהרים ומטמאים מפי כהן אבל לעתיד לבא אינו כן. אלא הקדוש ברוך הוא עתיד לטהרם מכל חטאותיהם ומכל טומאותיהם כמה שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם (יחזקאל ל"ו כ"ה) קכא):

פ"טו

החודש הזה לכם לראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה] (שמות י"ב ב') א)

עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו (תהלים ק"ד י"ט) אמר רבי יוחנן לא נברא להאיר אלא גלגל חמה. יהי מאורות (בראשית א' ט"ו) מארת כתיב. וא"כ למה נבראת לבנה. אלא לקדש בה ראשי חדשים וראשי שנים ב). רבי שילא איש כפר תמרתה בשם ר' יוחנן אע"פ שמש ידע מבואו. מכאן שאין מונין ללבנה אא"כ שקעה חמה ג). (תנו) [יוסטי] חבריא בשם ר' ברכיה שנאמר ויסעו מרעמסס בחדש הראשון [בחמשה עשר יום לחדש

מאיר מגן דוד עין

כנוכדנאצר. קיט) אולי ס"ל דגוצריא אלך די הסיקו לשדרך וגו' מיסראל הוון דהוו פלחין לצלמא. ודריש קרא על כנוכדנאצר אע"ג דולקא הכהן כתיב כיון דכנוכדנאצר עציד לגלס רב כהן קרא ליה דהוה כומר לע"ז. ובפסיקתא ב' זלקא זה נבוכדנאצר. הכהן זה ירמיה שב' קחנו ועיניך שים עליו (ירמיה ל"ט י"ב). ואינו מתפרש יפה. אלא דקרא משמע שהכהן לקח ועוד שלמודתו של ירמיה לוה כן. ובמוסמאות אחרות וכן בילקוט ליתא. ובלי ספק שהוא הוספה מאיזה תלמוד בועה. קכ) במקרא כתוב אח אחר. קכא) בפסיקתא שם ובתנחומא ליתנייהו כל הני דרשות. אמא"ש כשנקיש הפסיקתא רבתי והפסיקתא עם התנחומא והרבה. נמצא שהעתיקו מן הפסיקתא. ועי"כ פתחו במקרא מי יתן טהור מטמא דפתח ביה בפסיקתא וכן פתיחתא דאמרות ה' העתיקוה בכל ההרחבה שהיא בפסיקתא ולא בהרחבה שהיא בפסיקתא רבתי. וכן שנקו הנהו פתיחתא דאיתנייהו בפסיקתא רבתי ולא בפסיקתא. כגון פתיחתא דמתהלך בחומי וכן הא דילמדנו. מעתה ראוי לנו לדון עפ"י הרבה והתנחומא שכל שהשמיטו כגון פתיחתא דמשה ואהרן בבהיו והנהו מאמרים פרה זו מלרים וכו'. והם לפניהו בב' הפסיקתות שווים זו לזו. שאינם מעיקר הפסיקתא אלא הועתקו בה מהפסיקתא רבתי וע"כ לא העתיקום. אבל כבר היו בפסיקתא שלפני בעל הילקוט והעתיקם.

ס"טו א) בפרשה זו קורין בשבת רביעית והיא שבת פרשת החדש. ב) עיקר זה המאמר בב"ר פ"ו והוא פתיחתא לא ויאמר אלהים יהי מאורת והכי ג' התם ר' יוחנן פתח עשה ירח למועדים אר"י לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד א"כ למה נברא לבנה למועדים כדי לקדש בחשבונה ראשי חדשים ושניה. ולא הזכיר התם הא דמארת כתיב דלא צריך מעוס דאקרא קאי. ג) כלו' אעפ"י שעשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. ובב"ר שם ג' ר' שילה דכפר תמרתא בשם ר' יוחנן אמר אעפ"י שעשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. משמש ידע מבואו אין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה. ובירושלמי פפ"ב דר"ה ר' שילה דכפר תמרתה בשם ר' [יוחנן] עשה ירח וגו' משמש ידע מבואו עשה ירח למועדים. ובמדרש תהלים ק"ד ג' אר"ש דכפר תמרתא בשם ר' יוחנן אין מונין ללבנה אלא משקיעת החמה הוי עשה ירח למועדים. וברבינו בר"ה בבלי כ"ה ע"א תכיא א"ל ר"ג לחכמים כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים עבא בארובה ופעמים עבא בקלרה אמר ר' יוסנן מ"ע דבי רבי דכתיב עשה ירח וגו'. שמש הוא דידע מבואו ירח לא ידע מבואו. וכן פרש"י בתהלים שם וכן תרגם התרגום שם.